

Pohjoissaamen ja viron kieliopillisten sijojen kontrastiivista morfofonologiaa

Pro gradu -tutkielma
Katri Hiovain
013879558
Helsingin yliopisto
Suomen kielen,
suomalais-ugrialaisten
ja pohjoismaisten
kielten ja
kirjallisuuksien
laitos
Toukokuu 2016

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Katri Hiovain			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Pohjoissaamen ja viron kieliopillisten sijojen kontrastiivista morfofonologiaa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomalais-ugrilainen kielentutkimus			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2016	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 89 + 6 s.	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielmani käsittelee pohjoissaamen ja viron morfofonologiaa ja nominintaivutusta kontrastiivisesta näkökulmasta pohjautuen kirjakieleen ja keskeisten kielioppiteosten esityksiin (Erelt ym. 2007: Eesti keele käsiraamat ja Nickel & Sammallahti 2011: Nordsamisk grammatikk). Vertailtavat kielet ovat keskenään etäsukukieliä, minkä vuoksi ne ovat monilta ominaisuuksiltaan hyvin erilaisia. Nominintaivutuksessa esiintyvässä morfofonologisessa vaihtelussa on kuitenkin paljon taivutustypologisesti yhteneviä piirteitä, joita on tutkittu vielä suhteellisen vähän.</p> <p>Tutkimustavoitteenani on kartoittaa pohjoissaamen ja viron morfofonologisten vaihteluiden eroja ja yhtäläisyyksiä, sekä esitellä ja vertailla nominintaivutuksen ja vaihteluiden kuvaustapoja eri kielioppiteoksissa. Pohdin työssäni, mistä erot mahdollisesti johtuvat, millaisia morfologisen järjestelmän muutoksia on tapahtunut itämerensuomalaisissa ja saamelaiskielissä, ja miksi viron ja pohjoissaamen morfofonologisten vaihteluiden kuvaaminen on taivutustypologisista yhtäläisyyksistä huolimatta hyvin erilaista.</p> <p>Kontrastiivisessa kielentutkimuksessa on tavallisesti kyse kielten synkronisesta vertailusta. Etäsukukielten vertailussa on kuitenkin tärkeää käsitellä myös ilmiön historiallista taustaa ja kielen muutosta. Tärkeän näkökulman aiheeseeni tuovat morfologisen typologian kielityypin käsitteet, joista erityisesti agglutinatiivisuus ja flekteeraavuus ovat työni kannalta keskeisiä. Pohdin tästä näkökulmasta tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä väitteitä siitä, että viro ja saame ovat uralilaisessa kielikunnassa poikkeuksellisia runsaan vartalonvaihtelunsa vuoksi.</p> <p>Tutkielmassani keskityn erityisesti viron ja saamen kieliopillisten sijojen, nominatiivin, genetiivin tai genetiivi-akkusatiivin ja partitiivin muotoihin ja funktioihin, joista sijapäätteet ovat historiallisen kehityksen kautta kuluneet pois. Näiden sijojen kohdalla merkitysten ja kieliopillisten suhteiden erottaminen keskittyy sijapäätteiden asemesta vartalonvaihteluun, joista merkittävin on astevaihteluilmio.</p> <p>Sekä virossa että saamessa astevaihtelu on huomattavasti moniulotteisempaa kuin suomessa, jossa astevaihtelu koskee lähinnä klusiileja. Saamessa astevaihtelu on laajentunut koskemaan kaikkia konsonantteja ja konsonanttiyhtymiä. Virossa astevaihtelun kuvauksessa on otettu huomioon myös prosodiset piirteet, kuten paino ja sävelkulku, sillä astevaihtelu vaikuttaa koko sanavartaloon ja sen tavujen väliin suhteisiin. Lisäksi molemmissa kielissä erotetaan toisistaan kolme kestoastetta, lyhyt, pitkä ja ylipitkä (vrt. suomessa lyhyt ja pitkä).</p> <p>Kolmea kvantiteettia (kestoastetta) ja niiden vaihtelua nominintaivutuksessa kuvataan virossa ja saamessa hyvin eri tavoin. Saamen kielioppikirjallisuuden astevaihtelutapaukset perustuvat nimittäin valtaosin konsonanttien kirjakieliseen vaihteluun, ja konsonanttikeskuksen vaikutuksesta ympäröiviin vokaaleihin on vain vähän tietoa (ks. Aikio 2005: 15). Saamen astevaihtelun foneettinen kuvaaminen olisikin jatkotutkimuksen kannalta tärkeää ja mielenkiintoista myös syvemmän kontrastiivisen tutkimuksen kannalta (ks. Markus ym. 2012).</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Morfofonologia, kielen muutos, kontrastiivinen kielentutkimus, nominintaivutus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos			
Muuta tietoa – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Työn tavoitteet	1
1.2. Aikaisempi tutkimus	5
1.3. Menetelmät ja työn keskeiset käsitteet	8
1.4. Aineisto	11
1.5. Työn rakenne	12
2. Teoreettinen tausta	13
2.1. Morfologinen typologia	13
2.2. Morfologinen muutos	20
2.2.1. Astevaihtelun kehittyminen	23
2.3. Morfofonologiasta	25
2.3.1. Morfo(fono)logian ilmiöitä virossa ja saamessa	27
2.4. Vartalovaihtelu virossa ja pohjoissaamessa	33
3. Nominintaivutus pohjoissaamen kirjakielessä	36
3.1. Pohjoissaamen absoluuttinen nominintaivutus	36
3.2. Pohjoissaamen sijajärjestelmä	37
3.3. Pohjoissaamen taivutustyypeistä	41
4. Nominintaivutus viron kirjakielessä	48
4.1. Viron kielen nominintaivutus	48
4.2. Viron sijajärjestelmä	48
4.3. Viron kielen taivutustyytit	52
5. Astevaihteluun liittyvät seikat	58
5.1. Astevaihtelun määritelmät ja kuvaustavat pohjoissaamessa, virossa ja suomessa	58
5.1.1. Astevaihtelun määritelmät ja kuvaustavat pohjoissaamessa	59
5.1.2. Astevaihtelun määritelmät ja kuvaustavat virossa	61
5.1.3. Astevaihtelun määritelmät ja kuvaustavat suomessa	64
5.2. Pohjoissaamen astevaihtelutapaukset	66
5.3. Viron kielen astevaihtelu nominintaivutuksessa	70
6. Pohdinta	74

Lyhenteet	85
Kirjallisuus	86
Liitteet	90

1. Johdanto

1.1. Työn tavoitteet

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, mitä samaa ja mitä erilaista on pohjoissaamen ja viron a) sijajärjestelmissä ja niiden kehityksessä, b) morfologiassa ja morfofonologisessa vaihtelussa sekä c) nominintaivutuksen kuvaamisessa keskeisimmissä kieliopissa. Tutkielman tavoitteena on käsitellä, mistä erot pohjoissaamen ja viron sijajärjestelmissä ja morfofonologisissa vaihteluissa johtuvat, miten kielten morfologiset piirteet ovat muuttuneet yhteisestä kantakielestä nykykieliin, ja miksi morfofonologisia vaihteluita kuvataan pohjoissaamen ja viron kielioppikirjallisuudessa hyvin eri tavoin. Tutkielman kirjoituskieli on suomi, joten vertailen jonkin verran myös suomen morfologisia piirteitä pohjoissaameen ja viroon, jotta lukijan olisi helpompi löytää vertailukohtia tutkimusaiheesta.

Suomi, viro ja pohjoissaame ovat suomalais-ugrilaisia (myös *uralilaisia*) kieliä, jotka palautuvat kielikunnan kaikkien kielten yhteiseen kantakieleen, jota kutsutaan kantaauraliksi. Suomi ja viro ovat lähisukukieliä, kuulumen suomalais-ugrilaisien kielten itämerensuomalaiseen haaraan, johon kuuluu myös muita viron ja suomen lähisukukieliä, kuten karjala, vepsä ja liivi (ks. Lehtinen 2007: 13–21). Pohjoissaame puolestaan kuuluu saamelaiskielten haaraan. Saamelaiskieliä lasketaan olevan kymmenen, joista pohjoissaame on ylivoimaisesti puhutuin (n. 30 000 puhujaa Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa¹). Tutkielmassani käyttämä nimitys ”saame” viittaa aina pohjoissaamen kieleen, vaikka saamelaiskieliä onkin useita.

Saamelaiskielet, kuten pohjoissaame, sekä itämerensuomalaiset kielet, kuten viro ja suomi kuuluvat siis suomalais-ugrilaisien kielten eri haaroihin, mikä tekee niistä keskenään etäsukukieliä. Saamelaiskielten kantakieli, kantsaame, on erkaantunut muista suomalais-ugrilaisista kielistä paljon aikaisemmin kuin suomi ja viro ovat

¹ Arviot puhujamääristä perustuvat Helsingin yliopistossa suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen tutkijaseminaarissa käytyyn keskusteluun ja Riho Grünthalin ja Florian Sieglin kokoamiin tietoihin.

lähteneet kehittymään omiksi kielikseen kantasuomesta (ks. Lehtinen 2007: 35, Korhonen 1981: 26–28). Etäisten sukukielten rakenteissa on hyvin paljon eroavaisuuksia, mutta niihin on viron ja pohjoissaamen tapauksessa kehittynyt erilliskehityksen (yhteisen kantakielivaiheen jälkeen) aikana myös yhdistäviä piirteitä, kuten astevaihtelun täydellinen morfologistuminen molemmissa kielissä ja muutokset sijajärjestelmässä (Sammallahti 1998a: 2–3). Työssäni pyrin kuvaamaan ja vertailemaan nimenomaan näitä piirteitä ja niiden ominaisuuksia, sillä lähi- ja etäsukukielten vertaileva tutkimus tuo kielistä esille sellaisiakin piirteitä, joita ei pelkästään yhtä kieltä tarkastelemalla välttämättä huomata.

Toivon tutkimukseni tarjoavan uutta näkökulmaa varsinkin pohjoissaamen morfofonologisten vaihteluiden kuvaukseen. Pohjoissaamen astevaihtelu on suomenkieliselle kielenoppijalle haastava oppia, sillä se on saamessa ilmiönä huomattavasti laajempi kuin suomessa. Virossa on pohjoissaamen tavoin hyvin laaja ja moniulotteinen astevaihtelu, mutta näiden välillä on kuitenkin merkittäviä eroavaisuuksia, jotka vaativat hahmottuakseen syvempää tarkastelua. Lisäksi astevaihtelun kuvaustavoissa on käsitteellisiä eroja, sillä astevaihtelun käsitteeseen kuuluu virossa huomattavasti useammanlaisia ilmiöitä kuin suomessa esitetään oman kielioppitradition mukaan, jossa astevaihtelu koskee lähinnä klusiileja (ks. luku 5.1). Saamessa astevaihtelu koskee lähes kaikkia konsonantteja ja konsonanttiyhtymiä (Aikio 2005: 2).

Morfofonologisen vaihtelun käsittely ja vertaileminen kahden etäsukukielen välillä vaatii hyvin monen kielen osa-alueen rinnakkaista tarkastelua. Lisäksi hyödyllisiksi lähestymistavoiksi ja näkökulmiksi vertailuun osoittautuivat historiallinen kielitiede ja kielitypologia. Etsiessäni syitä pohjoissaamen, viron ja suomen morfologisille eroavaisuuksille, tarkastelin suomalais-ugrilaiden kielten historiallisia kehityskulkuja. Kantauralissa, josta kaikki käsittelemäni kielet periytyvät, ei ole pystytty osoittamaan astevaihtelun esiintymistä ja vartalovaihtelut ovat ylipäätään olleet hyvin vähäisiä (Janhunen 1982). Virossa ja saamessa morfologinen järjestelmä koki hyvin merkittäviä muutoksia, ja tämän seurauksena kieliopillisten sijojen, genetiivin ja akkusatiivin sijapäätteet katosivat. Kieliopillisten suhteiden merkitsemiseen kehittyi moniulotteinen

vartalonvaihtelu. Suomen kielessä puolestaan kieliopillisten sijojen päätteet ovat säilyneet, ja astevaihtelu koskee vain klusiileja.

Pohjoissaamen astevaihtelu on ominaisuuksiltaan sellainen, että sen taivutuksessa esiintyvistä keskuskonsonantiston astevaihtelutapauksista on mahdollista laatia tarkoin rajattu lista ja luokittelu erilaisista konsonanttien vaihteluista (ks. esim. Sammallahti 1993: 587–592 ja Nickel & Sammallahti 2011: 27–31). Viron astevaihtelu on puolestaan niin moniulotteinen ilmiö – jonka kuvailussa on nykyaikaisessa tutkimuksessa otettu huomioon myös sen suprasegmentaaliset piirteet (ks. esim. Salveste 2012: 19–28, Hint 1973 ja 1997) – että vastaavanlaista listaa ei ole viron kielen astevaihteluilmiöistä laadittu.

Perinteisen kielitypologisen lähestymistavan mukaan kielet voidaan jakaa niiden rakennetyypin perusteella ainakin kolmeen tyyppiin: agglutinoiviin, fusionaalisiin ja soloiviin. Näistä tyypeistä agglutinoiva ja fusionaalinen ovat suomalais-ugrialaisten kielten tutkimuksessa relevantteja. Kun kieliopillinen merkitys erotetaan pääasiassa sijapäätteiden avulla, kieltä voidaan pitää agglutinoivana. Kun pääasiallisena muotokeinona taas on vartalonvaihtelu, kieltä voidaan kuvata fusionaaliseksi. Vaikka mikään kieli ei edusta puhtaasti yhtä näistä tyypeistä, voidaan tarkastella kielissä esiintyviä rakenteellisia tendenssejä. Viroa ja pohjoissaamea on kuvattu useissa lähteissä (ks. luku 2.1) tyyppiltään fusionaalisemmiksi kuin esimerkiksi suomea. Syyt tälle erolle löytyvät kielihistoriasta (ks. luku 2.2).

Itse kielen piirteiden tarkastelun lisäksi mielenkiintoista on, kuinka piirteitä ja ilmiöitä kuvataan ja hahmotetaan kielioppikirjallisuudessa. Saamelaiskielten tapauksessa kielen dokumentaatio ja rakenteiden deskriptiivinen kuvaaminen on erityisen tärkeää, sillä niiden kirjakielet ovat suhteellisen nuoria, ja kyseessä ovat vähemmistökielet, joiden puhujat eivät välttämättä tunne äidinkieltä kirjakielen sääntöjä. Merkittävää on myös se, että pohjoissaamen nykyinen yhtenäinen kirjakieli on suomen ja viron kirjakieliin verrattuna hyvin nuori. Se otettiin käyttöön vasta 1970-luvun lopussa (ks. Aikio 1987, Kulonen ym. 2005 ja Nickel & Sammallahti 2011). Tämän vuoksi pohjoissaamen kieliopin kuvaus ja kielentutkimus on monin tavoin erilaista kuin suomen ja viron, joiden ensimmäiset kirjalliset lähteet ovat peräisin jo 1500-luvulta (Korhonen 1986: 12, EKKR: 30–31).

Yhtä kieltä käsittelevissä eri teoksissa saatetaan lähestyä samaa asia eri tavoin, joten olen tutkielmassani pyrkinyt tuomaan esille myös eri teosten eroja. Erilaiset näkökulmat saattavat tuoda esille tutkimusaiheeni kannalta hyödyllisiä piirteitä, joita vain yhtä teosta tarkastelemalla ei voisi löytää.

Hypoteesit kontrastiiviselle tutkimukselleni ovat seuraavanlaiset. Koska virolaisessa kielioppiperinteessä erotellaan huomattavasti enemmän nominien taivutusluokkia – eri kielioppien mukaan 7 kpl (EKKR: 306–336) tai 14 kpl (Tauli 1972: 39–57) – kuin pohjoissaamassa (eri teoksissa kolme tai neljä luokkaa; ks. Nickel & Sammallahti 2011: 70–79), virossa voitaisiin olettaa olevan useampia ja enemmän toisistaan poikkeavia vartalotyyppejä ja vartalonvaihteluita. Toinen hypoteesini on, että saamassa nominien luokittelu perustuu enemmän vartalotyyppiin kuin vartalonvaihteluun – kun virossa puolestaan luokittelu tehdään päinvastoin, siis vartalonvaihteluiden perusteella, sillä esimerkiksi nominit on teoksessa *Eesti keele käsiraamat* (EKKR) luokiteltu astevaihtelun perusteella astevaihtelullisiin ja astevaihteluttomiin taivutusluokkiin. Tutkin hypoteesejani käymällä läpi viron ja saamen morfofonologista vaihtelua ja nominintaivutusta eri näkökulmien ja kuvaustapojen kautta sekä vertailemalla viron ja saamen taivutusmuotoja keskenään. Pohdin myös, kuinka viron kielen kuvaukseen käytetyt keinot soveltuisivat saamen vartalonvaihteluiden kuvaukseen, ja päinvastoin.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Kieliopillisten piirteiden vertailua keskenään etäsukukieliä olevien saamelaiskielten ja itämerensuomalaisten kielten välillä on tehty aikaisemmin suhteellisen vähän verrattuna lähisukukielten keskinäiseen vertailuun. Merkittäviä koko suomalais-ugrilaisen kielikunnan kielikunnan kattavia vertailuja ovat tehneet mm. M. A. Castrén ja Elias Lönnrot 1800-luvulla, sekä myöhemmin Mikko Korhonen (1967 ja 1969) ja Paavo Ravila (1935 ja 1945). Castrén vertaili väitöskirjassaan *De affinitate declinationum in lingua Fennica, Esthonica et Lapponica* (1839) suomen, viron ja saamen nominintaivutusta. Lönnrot vertaili luennoissaan kyseisten kielten kielioppeja toisiinsa (Remes 2009: 24–26; Lönnrot 1853:11, Salminen 2002). Kielten vertailulla on suomalais-ugrilaisessa kielentutkimuksessa pitkät perinteet, ja mm. mielenkiintoisen astevaihtelunsa takia viro ja saame ovat olleet usein tutkimuksen kohteena.

Tämän työn kannalta erittäin hyödyllistä kontrastiivista näkökulmaa sukukielten vertailuun on soveltanut Hannu Remes väitöskirjassaan *Muodot kontrastissa: suomen ja viron vertailevaa taivutusmorfologiaa* (2009). Hän selvittää työssään suomen ja viron morfologisia eroavaisuuksia, niiden syitä, sekä kielenmuutoksen typologisia vaikutuksia, tavoitteenaan saada teoreettista tietoa kielten taivutusmorfologisista suhteista. Remeksen lähestymistapa aiheeseen on kontrastiivinen ja synkroninen, kuten tässäkin työssä. Kuitenkin sukukielten vertailussa tärkeää on hänen mukaansa ollut myös synkronisten ilmiöiden suhteuttaminen historialliseen taustaan, jolloin nähdään kieliä eri suuntiin vieneet muutokset ja edelleen typologinen erilaistuminen. Hänen mukaansa erot viron ja suomen morfologiassa johtuvat useissa tapauksissa virossa tapahtuneista morfofonologisista innovaatioista, kun astevaihtelusta on tullut täysin morfologista. Oma tutkimukseni seuraa lähestymistavoiltaan hyvin pitkälti Remeksen jalanjälkiä. On väitetty, että viro ja saame ovat morfologiselta tyypiltään samankaltaisia ja suomen kieltä fusionaalisempia – tarkoitukseni on tarkastella tämän väitteen taustaa ja perusteita (ks. luku 2).

Astevaihteluilmiö itämerensuomalaisissa ja saamelaiskielissä on ollut pitkään merkittävä tutkimuskohde fennougriistikassa. Saamelaiskielten fonologiaa ja astevaihtelua ovat tutkineet Suomessa ainakin Frans Äimä (1919), Eliel Lagercrantz

(1927) sekä Paavo Ravila (1960). Lagercrantz, Ravila ja E. Itkonen ovat tutkineet etenkin saamen äännejärjestelmän kvantiteettisuhteita ja –vaihteluita. Lagercrantzin väitöskirjassa *Strukturtypen und Gestaltwechsel im Lappischen* (1927) merkittävänä oivalluksena oli se, että saamen astevaihtelu ei koskekaan pelkästään konsonanttien kvantiteettivaihtelua, vaan kyseessä olisi koko sanahahmon käsittävä rakennetyypivaihtelu (Korhonen 1981: 70–71). Ravila puolestaan otti kantaa mm. saamen ja itämerensuomen astevaihtelun alkuperään artikkelissaan *Probleme des Stufenwechsels im Lappischen* (1960), jonka mukaan saamen ja itämerensuomen astevaihtelu olisi yhteistä, varhaiskantasuomalaisista (itämerensuomalaisten ja saamelaiskielten oletetusta yhteisestä kantakielestä periytyvää) alkuperää.

Erkki Itkonen perehtyi saamelaiskielten astevaihtelu- ja kvantiteettiongelmiin tutkimuksissaan *Über den Charakter des ostlappischen Stufenwechselsystems* (1941) ja *Struktur und Entwicklung der ostlappischen Quantitätssysteme* (1946). Merkittäviä teoksia saamelaiskielten fonologiasta ja morfologiasta ovat olleet myös Pekka Sammallahten väitöskirja *Norjansaamen Itä-Enontekiön murteen äänneoppi* (1977) sekä useat Mikko Korhosen tutkimukset, kuten *Die Konjugation im Lappischen* (I 1967, II 1974) sekä *Die Entwicklung der morphologischen Methode im Lappischen* (1969), jossa hän käsittelee morfologista muutosta sekä morfologian ja morfofonologian suhteita saamelaiskielissä.

Myös viron kielen tutkimuksessa astevaihtelu ja kvantiteetti ovat olleet tärkeitä ja paljon tutkittuja aiheita. Tämän työn kannalta merkittäviä ovat erityisesti sellaiset tutkimukset, joissa astevaihtelua ja vartalonvaihteluita on tarkasteltu kielitypologian ja kontrastiivisen kielentutkimuksen näkökulmasta. Tällaisia tutkimuksia ovat mm. Tiit-Rein Viitson artikkeli *Eesti keele kujunemine flekteerivaks keeleks* (1990) sekä Mati Hintin *Eesti keele astmevahelduse ja prosoodiasüsteemi tüpoloogilised probleemid* (1997). Uudempaa typologista ja vertailevaa näkökulmaa itämerensuomalaisten kielten tutkimukseen on esittänyt Riho Grünthal artikkelissaan *Typological characteristics of the Finnic languages: a reappraisal* (2000).

Viron kielen astevaihtelua on tutkittu ja kuvattu ainakin 1800-luvun lopusta lähtien, kun Mihkel Veske julkaisi teoksen *Eesti keele healte õpetus ja kirjutuse wiis* (1879), joka käsittelee viron kielen fonologian ja ortografian suhdetta. Pitkän ajan kuluessa

nykytutkimus on edennyt kauas, ja tutkimusta on hyödynnetty paljon myös esimerkiksi kieliteknologisissa sovelluksissa. Ülle Viksin *Klassifikatoorne morfoloogia* (1994), uudenlainen viron kielen morfologian kuvaustapa, on toiminut pohjana viron kielen automaattiselle analyysille (ks. myös Kaalep 1997).

Oma tutkielmani käsittelee saamen ja viron kieliopillisten sijojen morfofonologista vaihtelua kontrastiivisesta ja typologisesta näkökulmasta. Hyödynnän aikaisempia tulkintoja kielten astevaihtelun mekaniismista ja katson, kuinka nykykielet ja uusien kielioppien esitykset ilmiöstä eroavat.

1.3. Menetelmät ja työn keskeiset käsitteet

Tärkeimpänä tutkimusmenetelmänäni toimii substantiivien taivutusmuotojen ja niiden kuvaustapojen kontrastiivinen tarkasteleminen. Kielten kontrastiivinen tarkastelu on tässä työssä synkronista, siis nykykielten muotoja koskevaa. Kuitenkin kielenmuutokseen liittyvät seikat ovat aiheeni kannalta hyvin olennaisia, minkä vuoksi käyn läpi myös kielten tärkeimpiä historiallisia kehityskulkuja morfologian kannalta (luku 2).

Huomioni kohteena on morfofonologinen vaihtelu ja sen kuvaaminen; tarkastelen sen ominaispiirteitä sekä kielten välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Käyn läpi viron ja pohjoissaamen nominintaivutusta ja astevaihtelua erikseen ja vertaillen. Käsittelen pohjoissaamen ja viron samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia pääasiassa asettamalla nominintaivutuksen kuvaus- ja luokittelutapoja rinnakkain. Vertailen taivutusmuotoja taulukoiden avulla, kiinnittäen huomiota erityisesti vartalonvaihtelun ilmenemismuotoon ja mekanismiin. Vertailen siis sekä kieliopillisissa sijoissa ilmenevää vartalonvaihtelua että toisaalta nominintaivutuksen luokittelua (taivutusluokkajaottelua). Taivutusluokkien tarkastelu on mielenkiintoista siksi, että luokittelujen avulla on pyritty luomaan systemaattinen tapa kuvata erilaisissa sanavartaloissa tapahtuvia vartalonvaihteluita. Taivutusluokkien kohdalla pyrin tarkastelemaan erityisesti sitä, mitkä ovat nominien luokitteluperusteita (mm. tavumäärä ja konsonanti- tai vokaalivartaloisuus), mitä yhteistä on samaan taivutusluokkaan kuuluvilla sanoilla, voiko taivutusluokkaa päätellä nominatiivimuodon perusteella, ja millä tavalla taivutusluokan määrittely auttaa sanan taivuttamisessa.

Pohjoissaamen ja viron morfofonologisen vaihtelun ja astevaihtelun kuvaamisessa ja vertailussa pyrin käsittelemään mm. astevaihtelun tyyppiä, vartalonvaihtelun ilmenemismuotoja ja –ympäristöjä eri taivutusluokissa, sekä astevaihtelun ja ortografian suhdetta. Astevaihtelua on useanlaista: radikaalilla astevaihtelulla tarkoitetaan painollisen tavun jälkeisen konsonantiston vaihtelua; kvalitatiivisella astevaihtelulla tarkoitetaan konsonantin laadullista vaihtelua, ja kvantitatiivisella konsonantin pituusvaihtelua.

Tarkastelen aiheitani ainakin seuraavien teoreettisten käsitteiden ja näkökulmien valossa: yleinen morfofonologia ja vartalonmuutoksen mekanismit, morfologinen typologia ja kielen muutos. Morfofonologisten vaihteluiden ja astevaihtelun lisäksi on tärkeää ottaa huomioon kieliopillisten sijojen funktioita ja morfosyntaktisia sääntöjä sekä sijoihin liittyviä paradigmaattisia ilmiöitä, kuten taivutusmuotojen homonymia ja sijasynekretismi.

Tutkimusaiheeni käsittely yhdistää usean kieliopin osa-alueen näkökulmia. Keskeisiä alueita työssäni ovat fonologia eli äänneoppi, morfofonologia (varsinkin vartalonsisäinen vaihtelu taivutusmorfologiassa), morfologia sekä morfosyntaksi. Myös ortografian eli oikeinkirjoituksen haasteet on tärkeä osa aiheen käsittelyssä, sillä useat vartalonsisäiset kesto- ja astevaihtelut virossa ja saamessa eivät näy oikeinkirjoituksessa lainkaan, kuten esim. seuraavissa viron kielen muodoissa: *kiri* 'kirje' : (*selle*) *kirja* (kirje.GEN) 'kirjeen' : (*seda*) *kirja* (kirje.PART) 'kirjettä'.

Fonologian avulla kuvataan mm. kielen äännteitä ja niiden välisiä suhteita. Tämän työn kannalta olennaista on selvittää erityisesti äännteiden pituuteen ja pituusoppositioihin liittyviä seikkoja. Perinteisen käsityksen mukaan sekä virossa että pohjoissaamassa erotetaan konsonanteilla kolme eri pituutta: lyhyt, pitkä ja ylipitkä, kuten pohjoissaamen sanoissa *stáffu* ('valkama', ylipitkä) – *jáffu* ('jauho', pitkä) – *jáfut* ('jauhot', lyhyt). Kuten virossa, saamessakaan ylipitkän ja pitkän äänteen välinen oppositio ei ilmene oikeinkirjoituksesta. Suomessa puolestaan äännteet ovat aina joko lyhyitä ja pitkiä, ja näiden välinen ero näkyy aina oikeinkirjoituksessa (VISK § 41).

Kiinnitän työssäni eniten huomiota morfofonologiaan, sillä vartalonvaihtelu, joka on yhdenlaista morfofonologista vaihtelua, on yksi viroa ja saamea yhdistävistä piirteistä, joka myös poikkeaa suomen kielen vastaavista ominaisuuksista merkittäväällä tavalla. Sekä virossa että saamessa astevaihtelu on täysin morfologistunut ja se riittää useimmissa tapauksissa yksinään kieliopillisten sijojen, nominatiivin, genetiivi-akkusatiivin ja partitiivin, taivutusmuotojen erottamiseen toisistaan, ilman eroteltavia sijapäätteitä. Vartalonvaihteluista otan tarkasteluuni erityisesti astevaihteluun liittyvät ilmiöt, sillä niitä on kuvattu useissa viron ja pohjoissaamen kielioppiteoksissa systemaattisesti, ja ne ovat siten hyvin vertailtavissa.

Morfologiaan kuuluvat nominintaivutuksen osalta mm. sijataivutus ja -päätteet, johdokset sekä omistusliitteet, joista tässä käsittelen sijajärjestelmää ja -päätteitä. Morfofonologiset vaihtelut ovat tärkeitä etenkin kieliopillisten sijojen kannalta, sillä virossa ja saamessa niillä ei aina ole erillisiä sijapäätteitä. Kieliopillisten sijojen (nominatiivi, genetiivi tai genetiivi-akkusatiivi ja partitiivi) tarkastelu on kuitenkin hyvä suhteuttaa kielen koko sijajärjestelmään, sillä niillä on merkittäviä keskinäisiä suhteita: genetiivivartalo toimii sekä virossa (ks. Remes 2003: 256) että saamessa pohjana useille muille sijamuodoille.

1.4. Aineisto

Työni keskittyy kirjakielen sanamuotoihin, joten tärkein osa aineistostani koostuu pohjoissaamen ja viron julkaistuista kieliopista. Pohjoissaamen osalta keskeisimpiä ovat Nickelin ja Sammallahden (2011) norjankielinen pohjoissaamen kielioppi *Nordsamisk grammatikk*, Sammallahden saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja (1993), *Álgu*-verkkotietokanta sekä pohjoissaamen oppikirjoja (Aikio 2005, Länsman 2010 a & b). Viron osalta aineistolähteinäni toimivat *Eesti keele käsiraamat* (EKKR) ja Valter Taulin viron kielen kielioppi *Eesti grammatika I* (1972).

Kieliopissa esitetyt kuvaukset ovat tietenkin vain yksi mahdollisuus kuvata kieltä, ja tarkastelenkin työssäni morfofonologisia vaihteluita vain niiden asettamista lähtökohdista, kuitenkin mahdollisuuksien mukaan ottaen huomioon myös esimerkiksi oppikirjojen näkökulmia. Vaikka käytän aineistonani lähinnä julkaistuja kielioppeja, tutkimuskohteenani on sanan mittainen yksikkö, ja näin aineistona toimii myös yleisesti ottaen kielen sanasto. Mainituista lähteistä keskityn erityisesti siihen, miten niissä on kuvattu substantiivien taivutusmorfologiaa ja -morfofonologiaa. Huomion kohteena ovat nimenomaan yksikön nominatiivi, genetiivi-akkusatiivi sekä partitiivi, sillä niissä vartalonvaihteluun liittyvät ilmiöt ilmenevät kaikkein selkeimmin.

Pohjoissaamen kieliopissa esitetyt listat astevaihtelutapauksista ovat erityisen tärkeä osa aiheeni käsittelyssä. Astevaihtelutapauksia lasketaan olevan vähintään 175 kappaletta, jotka on listoissa luokiteltu vaihtelevien konsonanttien ja konsonanttiyhtymien perusteella (ks. taulukko 13 ja liite 2). Astevaihtelutapaukset ovat malleja siitä, kuinka sanan keskuskonsonantiston äänneet taipuvat vahvan ja heikon asteen välillä. Viron kielen kuvauksissa tällaista järjestelmää ei ole esitetty, vaan on keskitytty enemmän nominien taivutusluokkajaotteluihin sekä astevaihtelumalleihin, jotka kuvaavat sitä, mitkä taivutusmuodot ovat vahvassa ja mitkä heikossa asteessa.

1.5. Työn rakenne

Tutkielmani toinen luku esittelee tutkimukseni teoreettisen taustan, joka sisältää keskeisimmät morfologisen typologian, kielen muutoksen ja morfofonologian käsitteet. Morfologista typologiaa käsittelevässä luvussa 2.1 selitetään auki klassisen morfologisen typologian termit ja pohditaan suomen, viron ja pohjoissaamen morfologisen tyyppin määrittelyä. Luku 2.2 kertoo lyhyesti kielenmuutoksen vaiheista itämerensuomalaisissa ja saamelaiskielissä, keskittyen erityisesti siihen, kuinka pohjoissaamen ja viron sijajärjestelmät ja astevaihtelu ovat kehittyneet kieliopillisten sijojen osalta erilaiseksi kuin suomessa. Morfofonologian peruskäsitteiden jälkeen esittelen lyhyesti viron ja saamen vartalonvaihtelua konsonanttikeskusken astevaihtelun lisäksi. Lisäksi käyn lyhyesti läpi viron ja saamen kieliopillisten sijojen funktioita sekä morfosyntaksia – morfofonologiset vaihtelut liittyvät nimittäin useisiin kielen osa-alueisiin, joista myös sijamuotojen funktiot lauseympäristössä ovat keskeisiä.

Luvut 3 ja 4 käyvät läpi saamen ja viron nominintaivutukseen liittyviä asioita. Tärkeimpiä nominintaivutuksen alueita aiheessani ovat sijajärjestelmät kokonaisuudessaan ja nominien taivutusluokkajaottelut. Taivutusluokkajaottelut ovat kirjakielen pohjalta luotuja luokittelujärjestelmiä, joiden tarkoituksena on jäsenellä erityyppisten sanavartaloiden taivutuksessa tapahtuvia vartalonmuutoksia. Käyn läpi ensin saamen nominintaivutuksen ja sijajärjestelmän yleispiirteitä, sekä kieliopeissa ja oppikirjoissa esitettyjä taivutusluokkajaotteluja. Vastaavat viron kielen ominaisuudet esitetään luvussa 4, ja pyrin johdonmukaisesti tuomaan esille keskenään vertailukelpoisia tietoja molemmista kielistä.

Luku 5 keskittyy astevaihtelun kuvaustapoihin ja ominaisuuksiin suomessa, virossa ja saamessa. Pohjoissaamen kohdalla käydään läpi kielioppikirjallisuudessa keskeisiä astevaihtelutapauksia, kun taas viron kohdalla keskitytään EKKR:ssä toisenlaisiin astevaihtelun kuvauksiin nominintaivutuksen kehyksessä. Luvussa 6 käsitellään kokoavasti eri osa-alueiden ja näkökulmien pohjalta vertailuja viron ja pohjoissaamen nominintaivutuksen piirteistä. Käyn kuudennessa luvussa läpi myös tutkielmalle asettamani hypoteesit sekä vertailuni tulokset.

2. Teoreettinen tausta

2.1. Morfologinen typologia

Kieliä voidaan luokitella niiden geneettisen sukulaisuuden lisäksi typologisten rakenteiden perusteella. Morfologinen typologia luokittelee maailman kieliä niiden taivutusrakenteen mukaan ja tutkii, millaisia morfologisia keinoja kielet käyttävät merkitysten ilmaisemiseen. Klassinen morfologinen typologia ja kielten luokittelu morfologisten rakenteiden perusteella saivat alkunsa jo 1800-luvun alussa, kun saksalaiset August ja Friedrich Schlegel loivat kielten luokittelutavan, jossa oli kolme tyyppiä: affiksaaliset, fusionaaliset ja isoivat kielet. Affiksaalisissa (agglutinoivissa) kielissä merkityksiä erotetaan sananvartaloon ilman morfonologisia vaihteluita liittyvien morfeemien avulla, kun taas fusionaalisissa merkitysten erottaminen perustuu sanavartalossa tapahtuviin muutoksiin. Isoivissa kielissä ei esiinny sanojen taivutusta eikä sidonnaisia morfeemeja ollenkaan, vaan merkityksiä erotetaan käyttämällä toisistaan erillisiä morfeemeja – tästä tyyppiesimerkkinä on usein pidetty kiinan kieltä. Aikaisemmin on ajateltu, että kaikki maailman kielet olisivat luokiteltavissa johonkin näistä tyypeistä. Uudenaikainen morfologinen typologia tutkii laajemmin morfologisia rakenteita ja prosesseja eikä pelkästään luokittele kieliä eri tyyppeihin. (Croft 2002: 45–48, ks. myös Velupillai 2012: 95–110 ja Haspelmath & Sims 2010: 4–6)

Edward Sapir (1921) uudisti morfologisen typologian käsitteistöä luomalla luokittelutavan, joka perustui kahteen uuteen parametriin: morfeemien ja äännevaihteluiden määrään sanaa kohti. Näiden perusteella syntyivät uudet termit kuvaamaan kielen morfologista tyyppiä: *analyttinen* ja *synteettinen*. Kielessä esiintyvää morfologista rakennetta voidaan kuvailla analyttiseksi silloin, kun siinä on yksi morfeemi sanaa kohden. Synteettisyys merkitsee puolestaan sitä, että yhtä sanaa kohden on useampi morfeemi; edelleen polysynteettisessä rakenteessa on poikkeuksellisen suuri määrä morfeemeja sanaa kohden, ja yksi sanavartalo voi saada jopa lausemaisia merkityksiä (Croft 2002: 46, ks. myös Plank 1986).

Joseph Greenberg (1954) kehitti uudenlaisen työkalun morfologisen typologian ja kielityypin määrittämisen tarpeisiin. Ottaakseen huomioon, etteivät erilaiset kielityypit,

kuten analyttinen ja synteettinen, olekaan selvärajaisia, ja loi kvantitatiivisen menetelmän kielityypin mittaamiseen. Hänen menetelmällään, jota kutsutaan *Greenbergin indekseiksi*, voidaan laskea tekstiaineiston pohjalta mm. seuraavanlaisia morfologisia indeksejä: M/W (morfeemien määrä sanojen määrää kohti), A/J (agglutinaatioiden määrä morfeemirajojen määrä kohti) ja S/W (suffiksien määrä sanojen määrää kohti). Indeksejä on kaikkiaan kymmenen kappaletta, ja morfologisten rakennepiirteiden lisäksi niillä voidaan mitata kvantitatiivisesti myös fonologisia vaihteluita ja allofonian astetta. (Croft 2002: 46–47; Greenberg 1954). Greenbergin kehittämiä typologisia parametreja on käytetty myös uralilaisten kielten morfologisen tyyppin arvioimiseen, mutta tutkimuksissa on käynyt ilmi, etteivät ne välttämättä anna selkeitä tai odotettuja vastauksia. Valter Tauli (1966) tutki uralilaisia kieliä Greenbergin agglutinatiivisuusindeksin perusteella, eikä sen mukaan mikään kielistä olisi määriteltävissä agglutinatiiviseksi kieleksi. Kuitenkin useissa uralilaisissa kielissä, kuten mm. permiläisissä kielissä agglutinaatio on hallitsevaa ja suhteellisen suoraviivaista, ja uralilaisia kieliä on pidetty jopa agglutinatiivisuuden esimerkkinä.

Vuonna 2008 julkaistiin typologisen luokittelun suurteos ja sen perusteella laadittu verkkotietokanta *The World Atlas of Language Structure* (WALS 2008), joissa luokitellaan maailman kieliä niiden rakennepiirteiden (192 kpl) perusteella. Jokaisen piirteen perusteella tehdystä luokittelusta on nähtävissä kartta, josta näkyy kielen sijainti sekä sen saama arvo annetun rakennepiirteen mukaan. WALS:in luku 20, *Fusion of Selected Inflectional Formatives* (Bickel & Nichols 2013), kuvaa maailman kieliä morfologisen typologian luokittelun valossa. Kyseisen luvun 20 kartassa esiintyy tässä työssäni käsittelemissäni kielissä vain suomi, joka on luokiteltu ”yksinomaan konkatinatiiviseksi” (konkatinatiivinen – kieliopillisia kategorioita merkitään sanoihin fonologisesti liitetyillä morfeemeilla). Tämän perusteella voidaan sanoa vain, että suomen kieli ei ole isoiloiva eikä tonaalinen (sävelkorkeutta merkitysten erottamiseen käyttävä) kieli, ja lisäksi vartalonvaihtelua (ablaut) ei käytetä kieliopillisten kategorioiden erottelemiseen.

Agglutinaatio merkitsee morfologisena prosessina puhtaimmillaan sitä, että sanavartaloon voidaan lisätä affikseja ilman, että morfeemit sulautuvat fonologisesti toisiinsa hämärtäen erimerkityksisten morfeemien rajoja. Näin morfit ovat usein myös

helposti eroteltavissa toisistaan, kuten esimerkiksi suomen kielen sanassa *talossanikin*, jossa jokainen morfeemi voidaan erottaa vartalosta ja sille voidaan määrittellä tietty kieliopillinen merkitys (Karlsson 1998: 116):

- (1) *talo-ssa-ni-kin*
 talo-INE-1SG.POSS-kin

 'talossanikin'.

Fuusiolla tarkoitetaan puolestaan sitä, että yksi sanamuoto sisältää useamman yhteen sulautuneen morfeemin, eikä sitä voida yksiselitteisesti pilkkoa osiksi. Tällaisissa muodoissa usein pelkät vartalonsisäiset vaihtelut ilmaisevat kieliopillisiä merkityksiä. Morfeemien fonologinen fuusio aiheuttaa allomorfiaa, joka kuuluu fleksioon. Fleksion käsitteeseen kuuluu allomorfian lisäksi myös morfeemien taivutusluokkakohtainen vaihtelu. Fusionaalisuus viittaa morfeemien fonologiseen yhteensulautumiseen, kun taas fleksiossa eli flekteeraavuudessa on kyse morfologisen vaihtelun ominaisuuksista (Bickel & Nichols 2007). Työssäni käsittelemä vartalonvaihtelu kuuluu fleksion piiriin.

Sekä pohjoissaamen että viron nominitaivutuksessa on runsaasti fusionaalisia muotoja (ks. esimerkki 2 ja taulukko 2). Virossa voidaan useista nomineista muodostaa nk. lyhyt monikon partitiivi (ks. EKKR: 243), jossa yksi morfeemi sisältää sijan ja luvun:

- (2) (*ne-i-d*) *kass-e* (vrt. pitkä PL.PART *kassi-sid*)
 se-PL-PART kissa-PL.PART

 'noita kissoja'.

Edellä mainittujen morfologisen typologian luokittelukäsitteiden avulla voidaan tarkastella viron ja pohjoissaamen nominitaivutusta erityisesti niiden morfologisten rakenteiden kannalta. Eri kielissä ilmaistaan erilaisia kieliopillisiä kategorioita, kuten esimerkiksi lukua ja sijaa eri tavoin: joissakin kielissä käytetään merkitysten erottamiseen enemmän affikseja, joissakin taas enemmän vartalonvaihteluita. Tässä työssä relevanttina voidaan pitää kahden morfologisen tyypin – agglutinaation ja fuusion – tarkastelua, jotta voidaan ymmärtää sekä vartalonsisäisten äännevaihteluiden syntyä että niiden toimintamekanismia. Lisäksi mielenkiintoista on, millaisia

näkemyksiä tutkimuskirjallisuudessa on esitetty saamelaiskielten ja itämerensuomalaisten kielten morfologisesta tyypistä.

Yhtenä ongelmana perinteisessä morfologisen typologian luokittelussa on se, että se yleistää kielen morfologiset rakenteet yhdenlaisiksi. On nimittäin tavallista, että yhden kielen sisällä esiintyy useanlaisia morfologisia rakenteita. Vaikka suomalais-ugrilaisia kieliä on usein pidetty malliesimerkkinä agglutinoivista kielistä, on totuus hieman toisenlainen. Mikään kieli ei ole täysin puhtaasti agglutinoiva tai fusionaalinen, vaan myös useissa tyypillisesti agglutinoivina pidetyissä kielissä esiintyy joissakin määrin myös flekteeraavia sanamuotoja (Velupillai 2012: 95–110). Tämä pätee myös viron, pohjoissaamen sekä suomenkin kohdalla (Korhonen 1967: 353; Karlsson 1998: 95). Vaikka suomen kirjakielessä esim. genetiivin pääte on aina näkyvä, ja se muodostetaan agglutinaation avulla lisäämällä sanavartaloon sijapäätte, tapahtuu taivutusmuodoissa myös vartalonvaihtelua, kuten sanassa *käsi*: *käde-n*: *kät-tä*: *käte-ni* (ks. lisää VISK § 83–95). Siitä huolimatta, että vartalonvaihtelua on suomessakin runsaasti, se on kuitenkin useimmiten automaattisia, ja sanojen taivutusmuodoista on viroa ja pohjoissaamea helpompi erotella morfeemeja toisistaan (vrt. suomeen viron *käsi* : *käe* ja pohjoissaamen *giehta* : *gieda* 'käsi : käden').

Daniel Abondolon (1998) toimittama käsikirja *The Uralic Languages* sisältää yleiskuvaukset kaikista uralilaisista kielistä. Teoksen kattavat kuvaukset sekä esittelevät kielten historiallisia kehityskulkuja että kuvaavat kielen eri osa-alueita kunkin kielen tai kieliryhmän kohdalla. Lisäksi useissa artikkeleissa otetaan kantaa morfologisen tyypin määrittämiseen, kun käsitellään morfologian kehitystä ja nykyisiä piirteitä kussakin kielessä. Myös Abondolon mukaan uralilaisia kieliä pidetään morfologisen typologian käsitteiden mukaan perinteisesti agglutinoivina kielinä. Tämä väite kuitenkin vaatii joustavuutta, sillä sen on sallittava joidenkin uralilaisten kielten kohdalla myös laajoja morfofonologisia vaihteluja, mikä puolestaan on fusionaalisille kielille tyypillinen ominaisuus (Abondolo 1998: 30).

Sekä Korhonen (1967; 1969: 203; 1981: 203) että Sammallahti (1998a: 62) painottavat saamelaiskielten fusionaalisuutta. Sammallahten (mts.) mukaan itämerensuomalaisten ja saamelaiskielten yhteinen kantakieli, suomalais-saamelainen kantakieli (myös

varhaiskantasuomi) on ollut typologisesti hyvin agglutinoiva kielimuoto, eikä siinä ole todennäköisesti esiintynyt morfofonologista vaihtelua (ks. myös Korhonen 1981: 201). Kuitenkin jo kantasaamessa, saamelaiskielten kantakielessä, on tapahtunut sellaisia muutoksia morfologiassa, että agglutinaation merkitys on alkanut vähentyä (Sammallahti 1998a: 62). Kantasaamelaisen vaiheen jälkeen morfeemirajat ovat monimutkaisten äännevuoksekehitysten vuoksi hämärtyneet entisestään niin, että merkitysoppositiot muodostuvat hyvin suurilta osin vartalonvaihtelun avulla, ja morfeemien erottaminen toisistaan yksiselitteisellä tavalla on monissa tapauksissa mahdotonta.

Pohjoissaamessa merkityksiä voidaan erottaa joko agglutinaation avulla suffikseja liittämällä *nieida* : *nieida-n* 'tyttö : tyttönä, tytöksi', fleksion (morfofonologinen vaihtelu) *nieida* : *nieidda* 'tyttö : tytön' tai niiden yhdistelmän avulla *nieida* : *nieidda-t* 'tyttö : tytöt'. Sammallahtien (1998a: 62) mukaan laajasti katsottuna nykyisissä saamelaiskielissä merkitysten erottaminen keskittyy sijapäätteiden asemesta enemmän sanan keskiosaan, keskuskonsonantiston ja sitä ympäröivien vokaalien vaihteluihin.

Korhonen (ks. 1967, 1969: 203–294) esittää hyvin selkeästi näkemystään saamelaiskielten fusionaalisuudesta: ” – – lapissa, joka voidaankin huoletta lukea fleksiokielen joukkoon, – – eräissä murteissa painopiste näyttää sijoittuvan – – vartalonsisäisten kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten vaihtelujen morfologisen käytön puolelle”. Hän korostaa väitettään myös teoksessaan *Johdatus lapin kielen historiaan*: ” – – nyky-lappia ei typologiselta asemaltaan enää voi pitää agglutinoivana kielimuotona, jollainen varhaiskantasuomi ja varsin pitkälle kantalappikin vielä oli. – – Lappia voisi luonnehtia lähinnä – – flekteeraavaksi kieleksi” (Korhonen 1981: 203). Korhonen erottaakin morfologisen tyyppin perusteella muista suomalais-ugrilaisista kielistä liivin, viron ja saamen kielikunnan fusionaalisimpina kielimuotoina runsaiden vartalonsisäisten vaihteluiden vuoksi.

Tiit-Rein Viitso (1998: 110, 124) jakaa itämerensuomalaiset (ims.) kielet morfologiselta tyypiltään kahteen ryhmään: osittain agglutinoivat pohjoiset itämerensuomalaiset kielet (suomi, karjala, vepsä ja inkeroinen) sekä vatja (eteläinen ims. kieli), ja fusionaaliset eteläisiin itämerensuomalaisiin kieliin kuuluvat liivi ja viro. Yksinomaan viron kieltä koskevassa kuvauksessaan Viitso (mts.) väittää viron kielen olevan enemmän

fusionaalinen kuin agglutinoiva kieli lukuisten morfofonologisten vaihteluiden vuoksi (ks. myös Viitso 1990, Rätsep 1990). Lisäksi mm. Martin Ehala (1997) puolustaa tätä väitettä kuvaillessaan viron kielen morfologian olemusta artikkelissaan *Eesti keele morfoloogia olemus*.

Edellä mainittujen kirjoitusten ja niissä esitettyjen väitteiden perusteella voidaan selvästi todeta viroa ja pohjoissaamea yhdistävä ominaisuus. Lukuisten distinktiivisten morfofonologisten vaihteluiden perusteella niiden väitetään olevan fusionaalisia kieliä, jotka tästä syystä myös poikkeavat morfologisen tyyppinsä puolesta muista suomalais-ugrilaisista kielistä. Fusionaalisuuden aste virossa ja pohjoissaamessa on suomalais-ugrilaisessa kielikunnassa tarkasteltuna poikkeuksellisen korkea, mutta monia merkityksiä erotetaan toisistaan myös suffiksien avulla.

Riho Grünthal (2000) esittelee ja arvioi itämerensuomalaisisten kielten typologisista piirteistä esitettyjä väitteitä artikkelissaan *Typological characteristics of the Finnic languages: a reappraisal*. Artikkelin tärkeimpiä huomioita on se, ettei kielen morfologista tyyppiä pitäisi leimata mustavalkoisesti kielessä esiintyvien tietynlaisten morfologisten mekanismien perusteella, sillä kuten yllä on mainittu, mikään kieli ei välttämättä edusta puhtaasti mitään tiettyä tyyppiä, vaan kielet ovat jatkuvassa muutoksessa ja muuttuvat ajan kuluessa myös typologisilta piirteiltään. Lisäksi keskeisenä käsitteenä Grünthal nostaa esille nk. *sekatekniikan*, joka tarkoittaa sitä, että kielessä esiintyy sekä morfofonologisia vaihteluita, siis fleksiota, että fonologisesti itsenäisiä affiksaalisia elementtejä, eli agglutinaatiota (ks. Plank 1999). Tämä koskee uralilaisessa kielikunnassa juuri itämerensuomalaisia kieliä, useita saamelaiskieliä sekä samojedikieliä. Siitä huolimatta, että viron ja pohjoissaamen nominintaivutuksessa kieliopilliset sijat muodostetaan valtaosin vartalonvaihteluin, suffiksaaliset elementit ovat hyvin tärkeässä asemassa mm. viron paikallissijojen muodostuksessa. Kuitenkin viron kielen tutkimuksessa fusionaalisuuden käsitettä on laajalti korostettu, jolloin agglutinaation merkitys on jäänyt varjoon.

Vastapainona perinteisen morfologisen typologian koko kielen määrittelevälle holistiselle luokittelulle on nykykäsityksen mukaan mahdollista tulkita kielen edustavan useakin tyyppiä: erilaiset morfologiset mekanismit ikäänkuin sekoittuvat ja toimivat keskenään vuorovaikutuksessa. Lisäksi voidaan tulkita vain tiettyjä kielen osia nk.

'osittaisen' lähestymistavan (nk. partiaalinen typologia) kautta (ks. Song 2001: 41–45). Morfologiset mekanismit voivat saman kielen sisällä olla erilaisia erilaisissa sanavartaloissa, eri sanaluokissa tai jopa sanakohtaisesti. Frans Plank (1999) tuo tekstissään *Split morphology: How agglutination and flexion mix* esille juuri tällaisen näkökulman morfologiseen typologiaan: ”Being agglutinative or flexive are not properties of entire languages”. Tällaisessa tulkintatavassa otetaan huomioon monia toisiinsa liittyviä piirteitä, ja tarkastellaan niiden yhteyksiä toisiinsa. Erilaiset tyypit siis menevät uralilaisissa kielissä limittäin sekä kielten sisällä että eri kielissä eriasteisesti: konsonanttien kestovaihtelu on virossa ja saamessa huomattavasti laajempaa kuin suomessa ja sillä on näissä kielissä tärkeä morfologinen funktio (Grünthal 2000, ks. myös Remes 2003: 258).

Yhteenvedon voidaan todeta, että vaikka morfologinen typologia tuo omalta osaltaan hyödyllistä ja relevanttia näkökulmaa tutkimusaiheeseeni, näkemykset käsittelemieni kielten morfologisista tyypeistä ovat tutkimuskirjallisuudessa monimutkaisia, eivätkä kielityyppien määrittelyt ole aina yksiselitteisiä. Pohjoissaamen ja viron fusionaaliset rakenteet ovat kuitenkin nousseet vahvasti esille muista suomalais-ugrilaisista kielistä poikkeavina. Seuraavassa luvussa luon katsauksen siitä, kuinka pohjoissaamessa ja virossa monet morfologiset rakenteet ovat kehittyneet flekteeraaviksi. Pohdin myös, mikä aiheuttaa tämänkaltaisia kielen typologista rakennetta muovaavia muutoksia.

2.2. Morfologinen muutos

Samaan kielikuntaan kuuluvien sukukielten typologinen tarkastelu nostaa väistämättä esille paljon kielihistoriallisia kysymyksiä. Pohjoissaame ja viro ovat etäsukukieliä, ne kuuluvat siis saman kielikunnan eri alaryhmiin: pohjoissaame on yksi kymmenestä saamelaiskielestä, kun viro – kuten suomikin – taas kuuluu itämerensuomalaisiin kieliin. Kehityskulut yhteisistä kantakielistä, kantaauralista ja suomalais-saamelaisesta kantakielestä ovat johtaneet siihen, että etäisillä sukukielillä on kuitenkin tietynlaisia yhtäläisyyksiä. Käsittelen tutkielmassani näistä morfologisia piirteitä ja kieliopillisten sijojen flekteeraavuutta.

Esittelen seuraavaksi lyhyesti viron ja saamen yhteisten kantakielten kuvauksia. Pääasiassa tarkastelen kantakieliin rekonstruoituja morfologisia rakenteita ja sijajärjestelmiä. Juha Janhunen (1982) esittää artikkelissaan *On the structure of Proto-Uralic* rekonstruktion kantaauralin (KU) sijajärjestelmästä seuraavanlaisesti:

SIJA	SG	PL
NOM	∅	-t
GEN	-n	-j
AKK	-m	-j
LOK	-nã/nä	
ABL	-tə	
DAT	? -kə, -ŋ	

Taulukko 1. Kantaauralin sijajärjestelmä Janhusen (1982) rekonstruktion mukaan (vrt. Aikio & Ylikoski 2007).

Janhunen erottaa KU:n sijajärjestelmässä toisistaan kolme kieliopillista sijaa (NOM, GEN ja AKK), ja kolme sijaa (LOK, ABL ja DAT), joilla lienee ollut nk. konkreettis-relaationaalinen funktio. Kun verrataan yksikön kieliopillisten sijojen päätteitä nykyviroon ja –pohjoissaameen, huomataan, että viron genetiiviä ja saamen genetiivi-akkusatiivia on KU:ssa vastannut rekonstruktion mukaan erilliset genetiivi- ja akkusatiivisijat, joilla on ollut omat sijapäätteensä, *-n* ja *-m*. Virossa esiintyy näkyvä sijapäätte kieliopillisissa sijoissa (nominatiivi, genetiivi ja partitiivi) vain tiettyjen taivutustyyppien sanavartaloiden partitiivimuodoissa. Myös pohjoissaamessa genetiivi

ja akkusatiivi ovat langenneet yhteen, ja yksiselitteinen sijapäätte puuttuu kokonaan. Kantaurallisissa on rekonstruktion mukaan ollut hyvin vähän morfofonologisia vaihteluita, joista yksi on liittynyt toisen tavun vokaaliin: toisen tavun vokaaleina on ollut mahdollista esiintyä vain *ā/ä* tai *ə*, joista jälkimmäinen saattoi tippua pois ennen suffiksia (Janhunen 1982).

Myös kantasaamessa yksikön genetiivi ja akkusatiivi ovat säilyneet erillään. Sammallahti (1998a: 71) rekonstruoii seuraavanlaiset muodot kantasaameen:

SG.NOM	<i>*koatē</i>	> saaN <i>goahti</i>
SG.GEN	<i>*koadē-n</i>	> saaN <i>goađi</i>
SG.AKK	<i>*koadē-m</i>	> saaN <i>goađi</i> .

Sammallahti on rekonstruoinut jo kantasaamen muotoihin vartalonvaihteluja, tarkemmin astevaihtelun (**t̃ : D*), mikä on sijapäätteiden rinnalla erottanut genetiivi- ja akkusatiivimuodon nominatiivista. Korhonen (1981: 135–149) kuvaa teoksessaan *Johdatus lapin kielen historiaan* astevaihtelun ja sijajärjestelmän kehittymistä seuraavalla tavalla. Kantasaamen loppuvaiheeseen saakka radikaali astevaihtelu on ollut vielä automaattinen ja morfologista merkitystä kantamaton ilmiö: konsonanttikeskus on esiintynyt vahva-asteisena avotavun edellä, ja heikkoasteisena umpitavun edellä, esim. **kōlē* (SG.NOM) : *kōlēn* (SG.GEN), (kirjaimen yläpuolinen graavisaksentti merkitsee, että *l* on pidentynyt), vrt. suomessa *pappi* : *papin*. Nykypohjoissaamessa voi esiintyä konsonantin heikko aste siitä huolimatta, että seuraava tavu on avonainen: saaN *guolli* : *guoli* (SG.NOM : SG.GEN) johtuen kantasaamen 2. tavun umpinaisuudesta. Nykyisin astevaihtelua esiintyy kaikissa saamelaiskielissä eteläsaamea lukuunottamatta, jossa vastaavat taivutusmuodot ovat saaE *guelie* : *guelie-m* : *guelie-n* (SG.NOM : SG.AKK : SG.GEN). Genetiivin ja akkusatiivin sijapäätteet ja niiden välinen oppositio ovat säilyneet eteläsaamessa, minkä vuoksi vartalonvaihtelua ei ole kehittynyt samalla tavalla kuin vaikkapa pohjoissaamessa (ks. myös Sammallahti 1998a 47–59 ja 1998b).

Kantasaamessa esiintynyt automaattinen ja foneettinen konsonantin keston tai voimakkuuden vaihtelu (ks. yllä) muuttui fonemaattiseksi, siis merkitystä kantavaksi, kun muut aiemmin distinktiiviset foneemit tai suffiksit lankesivat yhteen tai katosivat. Astevaihtelulla ja sanan loppuäänteiden kehityksellä on tärkeä yhteys: kaikissa saamelaiskielissä eteläsaamea lukuunottamatta kantasaamen aikaiset sananloppuiset

konsonantit ovat kadonneet, jolloin astevaihtelu on muuttunut fonologisesti ja morfologisesti merkitystä erottavaksi. Vahvan ja heikon asteen ero onkin pohjoissaamassa lähes kaikissa tapauksissa ainoa erottava tekijä yksikön nominatiivin ja genetiivin välillä. Korhonen selittää loppukonsonanttien kadon tapahtuneen joko spontaanisti, jolloin astevaihtelusta on tullut fonemaattista, tai vaihtoehtoisesti kantasaamassa vahvan ja heikon asteen välinen ero on kehittynyt vähitellen niin suureksi, että kielenpuhujat ovat pystyneet erottamaan merkityksiä jo pelkästään niiden avulla – tällöin sijapäätteet ovat tulleet redundanteiksi, tarpeettomiksi, ja hävinneet (ks. myös Korhonen 1967 ja 1969). Korhonen (1967: 355) kokoaa saamelaiskielten taivutusmorfologisen muutoksen seuraavanlaisiin vaiheisiin:

- 1) mekaanisten ääntenmuutosten kautta syntyi vartalonsisäisiä allofonivaihteluita
- 2) allofonivaihtelut muuttuivat foneemivaihteluiksi
- 3) suffiksit, siis taivutuspäätteet, menettivät distinktiivisyytensä sulautumalla yhteen tai katoamalla kokonaan.

Myöhemmin astevaihtelun merkitys distinktiivisenä piirteenä on laajentunut entisestään niin, että se koskee pohjoissaamassa kaikkia konsonantteja ja konsonanttiyhtymiä. Tämä on puolestaan antanut aiheita tulkita saamelaiskielissä tapahtuneen typologisen tyyppin muutos agglutinatiivisesta fusionaaliseen.

Seuraavaksi käsittelemme saamelaiskielten ja itämerensuomalaisten kielten yhteistä kantakieltä, suomalais-saamelaista kantakieltä (myös *varhaiskantasuomi*), sen morfologisia piirteitä ja siinä tapahtunutta astevaihtelun kehitystä.

2.2.1. Astevaihtelun kehittyminen

Suomalais-saamelainen kantakieli on suomalais-ugrilaisessa kielentutkimuksessa kiistelty välikantakieli, mutta tietyt innovaatiot, jotka ovat koskeneet vain saamelaiskieliä ja itämerensuomalaisia kieliä, puoltavat sen olemassaoloa (Lehtinen 2007: 82). Kyseisessä kantakielessä sijajärjestelmä on säilynyt kantaauralasta yksikön nominatiivin, genetiivin ja akkusatiivin kannalta lähes samana (ks. taulukko 1 s. 20). Suomalais-saamelaisesta kantakielestä itämerensuomalaiseen kantakieleen (myös *myöhäiskantasuomi*) siirryttäessä tapahtui myös merkittäviä morfologisia muutoksia, kuten sijapäätteiden kulumista, joiden seurauksena syntyi morfofonologisia vaihteluita sekä allomorfaa.

Itämerensuomalaiseen kantakieleen mennessä kehittyi sanavartaloiden konsonanttien astevaihtelu. Painottoman tavun ollessa umpinainen, edeltävän tavun yksittäis- tai geminaattakonsonantti heikkeni, esimerkiksi: **seppä*: **seppän* (SG.NOM : SG.GEN). Ero itämerensuomalaisten kielimuotojen välille syntyi siitä, kun pohjoisissa ims. kielimuodoissa, suomessa, inkeroisessa ja pohjoisessa karjalassa, sekä eteläisiin ims. kieliin kuuluvassa vatjassa geminaatan heikko aste lankesi yhteen yksittäisklusiilin vahvan asteen kanssa: **seppä*: **sepän*, **sepä* : **seppän* (tarkkeella \sim merkitään suomalais-ugrilaisessa tarkekirjoituksessa lyhentyntä äännettä). Etelä-, pohjois- ja länsiviron kielimuodoissa puolestaan geminaattaklusiilien vaihteluista syntyi ikään kuin kahdenlaisia geminaattoja, voimakaspainoisia sekä kevyempipainoisia. Tämä oppositio yleistyi koskemaan geminaattojen lisäksi kaikki pitkiä painollisia tavuja (Viitso 1998). Näin viron kieleen on syntynyt kolme kestoastetta (Q), jotka esiintyvät erilaisten tavujen yhteydessä: Q1 – lyhyt painollinen tavu, Q2 – pitkä kevyesti painotettu tavu sekä Q3 – pitkä voimakkaasti painotettu tavu. Tämä on yksi suurimmista eroista nyky-suomen ja -viron välillä, sillä suomessa astevaihtelu koskee vain klusiileja.

Kestoastevaihtelun lisäksi suurimpia typologisia eroja eteläisiin ims. kieliin kuuluvan viron ja pohjoisten ims. kielten välillä on sijapäätteiden kato kieliopillisissa sijoissa. Alkuperäinen genetiivin pääte **-n* on säilynyt ims. kielistä vain pohjoisissa kielimuodoissa. Koska ims. kielissä sanapaino on lähes aina ensimmäisellä tavulla, fonologinen kuluminen näkyy selkeiten loppu- ja sisäheittona. Sijapäätteiden

katoaminen sanan lopusta, nk. loppuheitto, on puolestaan laukaissut virossa koko sijajärjestelmän ja jopa koko kielen typologisen muutoksen. Genetiivin lisäksi partitiivi on käynyt läpi äänteellisiä muutoksia, jonka vuoksi joissakin vartalotyypeissa ei ole lainkaan morfologista distinktiota kieliopillisten sijojen välillä, mistä esimerkkinä sana *ema* : *ema* : *ema* 'äiti : äidin : äitiä'. Kontaktit erityisesti germaanisiin kieliin ovat myös vaikuttaneet vahvasti viron kielen kehitykseen. (Grünthal 2000, 2007)

Sekä saamelaiskielissä että itämerensuomessa, erityisesti virossa on tapahtunut keskenään samankaltaisia muutoksia. Sijapäätteiden kadotessa astevaihtelun merkitys on kasvanut. Tutkimuskirjallisuudessa onkin pohdittu, ovatko saamelaiskielten ja ims. kielten astevaihtelun kehitys yhteistä vai itsenäistä kehitystä. E. N. Setälä (1896, 1912a ja 1912b) on ajatellut astevaihtelun palautuvan jopa kantauraliin asti, sillä saamelaiskielten ja itämerensuomen lisäksi samankaltaista astevaihtelua esiintyy myös samojedikieliin kuuluvassa nganasanissa (ks. Helinski 1995). Setälän mukaan astevaihtelu olisi alun perin koskenut kaikkia konsonantteja, konsonanttiyhtymiä sekä vokaaleja, ja olisi sittemmin hävinnyt useista uralilaisista kielistä. Tätä näkemystä on kuitenkin kritisoitu, sillä em. mainittujen kieliryhmien lisäksi uralilaisissa kielistä ei ole pystytty tällaista todistamaan. Toisen näkemyksen mukaan saamelaiskielten, ims. kielten ja samojedin astevaihtelu ovat kehittyneet toisistaan riippumatta rinnakkain – kuitenkin ims. kielten ja saamelaiskielten klusiilien astevaihtelun alkuperää on pidetty yhteisenä (Korhonen 1981: 141; Ravila 1941: 6). Sen perusteella, ettei eteläsaamassa esiinny ollenkaan astevaihtelua, on voitu myös olettaa, että astevaihteluilmiö olisi kehittynyt kantasaamelaisen kauden jälkeen vain saamen keskisissä ja itäisissä kielimuodoissa (eteläsaamen nykyinen puhuma-alue on saamelaiskielistä maantieteellisesti läntisin).

Olen tässä luvussa esittänyt pääkohdat viron ja pohjoissaamen morfologisen muutoksen kehityskulkujen pääpiirteet. Vaikkei kielihistoria varsinaisesti kuulu tutkielmani ydinaiheeseen, se valottaa tutkimusaiheeni taustaa. Seuraava luku käsittelee viron ja pohjoissaamen morfofonologista vaihtelua nykykirjakielen kannalta.

2.3. Morfofonologiasta

Morfofonologia sijoittuu kielen osa-alueiden joukossa nimensäkin mukaisesti fonologian ja morfologian välimaastoon. Siinä on siis piirteitä sekä morfologiasta että fonologiasta: morfofonologiassa käsitellään sanojen taivutusta, kuten morfologiassakin, mutta kiinnostuksen kohteina ovat fonologiset vaihtelut, jotka estävät morfeemien välisten rajojen yksiselitteisen määrittämisen. Morfofonologian ydinalueeseen kuuluvat siis vartalossa tapahtuvat muutokset, joiden avulla erotetaan kieliopillisia merkityksiä. Fonologisia piirteitä morfofonologiassa ovat juuri näiden äänteiden vaihteluiden kuvaaminen: millaisia muutoksia sanavartalon äänteissä tapahtuu, kun siihen liitetään eri kieliopillisia funktioita. Tämän työn kannalta morfofonologia on siis yksi keskeisimmistä käsitteistä, sillä saamen ja viron nominintaivutuksen vartalonvaihtelu on yhdenlaista morfofonologista vaihtelua. Kieliopillisen merkityksen muuttaminen sanan perus-, eli nominatiivimuodosta genetiivimuotoon tapahtuu virossa ja saamessa valtaosin pelkän morfofonologisen vaihtelun avulla.

Äänteiltään tai äänneasuiltaan vaihtelevia morfeemeja, joita voivat olla sekä vartalomorfeemit, affiksit tai kliitit (liitepartikkelit), kutsutaan fonologiseksi allomorfeiksi. Fonologisissa allomorfeissa voi tapahtua kahdentyyppisiä vaihteluita: automaattisia ja morfofonologisia. Näiden kahden suurin ero on se, että automaattiset vaihtelut ovat lähinnä fonologisia, ja ne tapahtuvat aina tietyssä äänneympäristössä. Automaattisista vaihteluista voidaan usein myös laatia selkeitä fonologisia sääntöjä, joista käy ilmi äännevaihtelu ja sen ehto, eli äänneympäristö. Morfofonologiset vaihtelut puolestaan tapahtuvat puhtaimmillaan vain tietyntyyppisissä sanoissa, eivätkä ne ole välttämättä ennustettavissa äänneympäristön perusteella. Morfofonologiset vaihtelut ovat toisin sanoen automaattisia vaihteluita itsenäisempiä ja voivat toimia taivutustyypeittäin tai jopa sanakohtaisesti tietyllä tavalla. (Haspelmath & Sims 2010: 211–217)

Suomessa esimerkkinä automaattisesta vaihtelusta olisi *onpa* [ompa], jossa sanan *on* -äänne assimiloituu ennen *-pa*-liitepartikkelin bilabiaalista klusiilia bilabiaaliseksi nasaaliksi. Morfofonologisesta vaihtelusta esimerkkinä toimisi puolestaan suomen sanan *käsi* yksikön nominatiivi-, genetiivi- ja partitiivimuodot, kuten esimerkissä (1)

nähtiin: *käsi* : *käden* : *kättä* : *käteen*, jossa *käsi*-sanan vartalo vaihtelee sijamuodon mukaan (ks. VISK § 40). Tällaiset vartalonvaihtelut eivät riipu äänneympäristöstä, vaan ovat itsenäisiä, morfologisia vaihteluita, jotka esiintyvät usein paradigmakohteisesti ja/tai taivutustyypeittäin.

Morfofonologista vaihtelua on pohjoissaamen ja viron nominintaivutuksessa runsaasti, sillä sijapäätteet ole säilyneet näissä kielissä yhtä vakaasti, kuten suomessa (ks. luku 2.2). Kieliopillisia suhteita ilmaisevat sijat on tärkeää pystyä erottamaan toisistaan, kuten tässä työssä tarkastelussa olevat yksikön nominatiivi ja genetiivi(-akkusatiivi). Ilman yksikön genetiivin tai genetiivi-akkusatiivin sijapäätteitä taivutusmuodot voidaan saamessa ja virossa erottaa nominatiivista useimmissa tapauksissa vain vartalonvaihteluiden avulla (ks. esim. taulukot 2 ja 8).

Pohjoissaamen ja viron nominintaivutuksessa esiintyy runsaasti morfofonologista vaihtelua, josta suuri osa keskittyy vahvasti keskuskonsonantistossa tapahtuvaan vaihteluun, sillä sijapäätteiden kadotessa astevaihtelu on yleistynyt koskemaan kaikkia konsonantteja ja virossa jopa kaikkia painollisia tavuja. Keskuskonsonantiston vaihteluiden lisäksi sekä pohjoissaamessa että virossa tapahtuu eri taivutusmuodoissa myös vokaalinvaihteluita. Virossa jotkin nominit muuttuvat taivutettaessa radikaalistikin: *uba* 'papu' : *oa* papu.GEN 'pavun'. Tässä konsonantti katoaa kokonaan, ja sana muuttuu yksitavuiseksi, kun ensimmäinen vokaali muuttuu sen muodostaessa diftongin toisen vokaalin kanssa. Työssäni lähemmässä tarkastelussa ovat nominatiivi- ja genetiivi-akkusatiivimuodot, sekä niissä esiintyvä morfofonologinen vaihtelu. Kuitenkin viron ja pohjoissaamen nominintaivutuksessa esiintyy astevaihtelun lisäksi muunkinlaista vaihtelua, jota esittelen lyhyesti luvussa 2.4.

2.3.1. Morfo(fono)logian ilmiöitä virossa ja saamessa

Morfologinen muutos on aiheuttanut muutoksia koko sijajärjestelmään virossa ja pohjoissaamessa. Sijapäätteiden katoaminen on synnyttänyt homonymiaa taivutusmuotojen välille erityisesti virossa, jossa yhdellä muodolla voi olla useita funktioita riippuen lausekontekstista:

- (3) a. *Riina* *ema* *on* *näitlejanna.*
 Riina.GEN äiti.NOM on näyttelijätär
- ’Riinan **äiti** on näyttelijätär’.
- b. *See* *on* *ema* *jalgratas.*
 Tuo on äiti.GEN polkupyörä
- ’Tuo on **äidin** polkupyörä’.
- c. *Anu* *igatse-b* *oma* *ema* *väga.*
 Anu kaivata-3SG POSS äiti.PART kovasti
- ’Anu kaipaa **äitiään** kovasti’.

Ylläolevista esimerkeistä käy ilmi se, kuinka kyseiseen taivutustyyppiin (ks. EKKR: 308–336) kuuluvat *a*-vartaloiset sanat (myös esim. *isa* ’isä’, *kala* ’kala’, *pesa* ’pesä’) ovat nominatiivissa, genetiivissa ja partitiivissa muodoiltaan samannäköisiä – siis homonyymisia. Tällaista ilmiötä kutsutaan sijasynkretismiksi. Sijasynkretismissä on viron tapauksessa kyse useamman sijamuodon distinktion katoamisesta. Ilmiötä voidaan tarkastella sekä paradigmaattisesti että diakronisesti (ks. luku 2.2.); paradigmaattisesti katsottuna ylläolevien esimerkkien taivutusmuodoilla on sama muoto, mutta useita morfosyntaktisia merkityksiä (Grünthal 2010). Tällainen paradigmaattinen muotojen homonymia, jossa kaikki kieliopilliset sijat ovat samannäköisiä, ei kuitenkaan koske virossa kaikkia sanoja tai nominien taivutustyyppejä. Useiden sanojen kohdalla nominatiivi, genetiivi ja partitiivi ovat kaikki erinäköisiä: *tuli* : *tule* : *tul-d* ’tuli : tule-n : tul-ta’, mutta erilaisia homonyymipareja tai -ryhmiä viron kielen kieliopillisissa sijoissa sekä illatiivissa on useita: NOM – GEN, NOM – GEN – PART (esimerkki 3), NOM – PART, GEN – PART, GEN – PART – ILL jne. (ks. lisää Grünthal 2001). Käsittelen viron kielen taivutustyyppejä tarkemmin luvussa 4.3.

Morfologinen muutos ja sijasynekretismi ovat siis vaikuttaneet virossa myös morfosyntaktisiin rakenteisiin. Kun kieliopillisia suhteita ilmaisevat sijat ovat muuttuneet samannäköisiksi niin, että yhdellä muodolla on useita funktioita, muotojen semanttiset roolit ovat hämärtyneet. Tämä on synnyttänyt virossa korvaavia keinoja kieliopillisten suhteiden yksiselitteiseen ilmaisuun. Ilmaistaessa omistusta predikatiivina virossa on käytettävä genetiivimuodon ohessa partikkeliadverbiaalia *oma*:

- (4) a. *See jalgratas on ema oma.*
 Tuo polkupyörä on äiti.GEN POSS

Tuo polkupyörä on äidin (oma).

Genetiivin ollessa attribuuttina (3b), partikkeliadverbiaalia ei tarvita. Sijamuotojen homonymia luo haasteita myös objektin ilmaisemiseen virossa. Ilmaistaessa totaaliobjektia tai verbin teelisyyttä (toiminnan loppuun saattamista) on useissa tapauksissa käytettävä partikkeliadverbiaalia *ära*:

- (4) b. *Riina söi kõik maasika-d*
 Riina söi kaikki mansikka-NOM.PL
ära.
 pois/PFV

'Riina söi kaikki mansikat (pois).'

Partikkeliadverbiaalien käyttö juontanee juurensa voimakkaista kontakteista germaanisten kielten kanssa (Ariste 1981, Grünthal 2010). Useat verbit vaativat totaaliobjektin kanssa jonkinlaisen leksikaalisesti määrittävän partikkelin. Tällainen rakenne muistuttaa monissa tapauksissa esim. saksan kielen yhdysverbejä, kuten *durchlesen* 'lukea loppuun', sananmukaisesti 'lukea läpi':

- (4) c. *Ma jõudsin selle raamatu juba*
 Minä ehdin se.GEN kirja.GEN jo
läbi lugeda
 läpi/PFV lukea

'Ehdin jo lukea sen kirjan (loppuun).'

Osaobjektin käyttö virossa on hyvin samankaltaista kuin suomessa, sitä ilmaistaan partitiivilla:

(4)	d.	<i>Hommikuti</i>	<i>söön</i>	<i>ma</i>	<i>putru</i>
		aamuisin	syön	1SG	puuro.PART

'Aamuisin syön puuroa.'

Grünthal (2010) esittää artikkelissaan kaavion, joka havainnollistaa viron kielen morfologisen muutoksen, sijasynekretismin syntymisen ja edelleen partikkeliadverbiaalien käyttöönoton historiallista kehitystä ja suhteita. Tärkeimmät vaiheet tässä muutoksessa ovat hänen mukaansa olleet:

1. sananloppuisten ainesten, kuten sijapäätteiden (erit. genetiivin päätte *-n*) kuluminen 1600-1700-luvuilla
2. sijapäätteiden kuluminen ja kieliopillisten sijojen päällekkäisyys ja homonymia saivat aikaan sijasynekretismia: yksi muoto, monta merkitystä
3. partikkeliadverbiaalien kehittyminen suffiksien tilalle kieliopillisten merkitysten ja syntaktisten suhteiden selkeyttämiseksi

Pohjoissaamen sijajärjestelmässä on laskutavasta riippuen vain 6–7 sijaa, kun virossa puolestaan on 14 ja suomessa 15 sijaa. Pohjoissaamen sijat ovat nominatiivi, genetiivi, akkusatiivi, illatiivi, lokatiivi, komitatiivi ja essiivi (ks. taulukko 2. alla). Näistä genetiivi ja akkusatiivi lasketaan usein yhdeksi sijaksi, genetiivi-akkusatiiviksi, sillä ne ovat aina samannäköiset (ks. Nickel & Sammallahti 2011). Pohjoissaamen tutkimuskirjallisuudessa ei ole tarkasteltu sen sijajärjestelmää sijasynekretismin käsitteen avulla, mutta sijoja on kuitenkin mahdollista käsitellä taivutushomonymian sekä muodon ja merkityksen suhteen näkökulmasta.

Genetiivi ja akkusatiivi ovat sekä yksikössä että monikossa samannäköiset, joten ne lasketaan usein yhdeksi sijaksi, vaikka niiden voidaan myös ajatella olevan systemaattisesti homonyymiset. Toinen johdonmukainen homonyymipari nominiparadigmassa on yksikön komitatiivi ja monikon lokatiivi:

SIJA	POHJOISSAAMEN MUODOT		MERKITYKSET SUOMEKSI	
	SG	PL	SG	PL
NOM	<i>nieida</i>	<i>nieidda-t</i>	'tyttö'	'tytöt'
GEN-ACC	<i>nieidda</i>	<i>nieidda-id</i>	'tytön, tyttöä'	'tyttöjen, tyttöjä'
ILL	<i>niidi-i</i>	<i>nieidda-ide</i>	'tyttöön, tytölle'	'tyttöihin, tytöille'
LOC	<i>nieidda-s</i>	<i>nieidda-in</i>	'tytöllä, -ltä, -ssä, -stä'	'tyttöillä, -ltä, -ssä, -stä'
COM	<i>nieidda-in</i>	<i>nieidda-iguin</i>	'tytön kanssa'	'tyttöjen kanssa'
ESS	<i>nieida-n</i>		'tyttönä, tytöksi'	'tyttöinä, tytöiksi'

Taulukko 2. Parillistavuisen sanan *nieida* – 'tyttö' taivutusparadigma suomenkielisine vastineineen.

Luvussa 3 tarkastellaan pohjoissaamen sijajärjestelmää systemaattisemmin, tässä tarkoituksena oli kiinnittää huomiota saamen taivutusmuotojen homonymiaan ja monimerkityksisyyteen.

Pohjoissaamessa kieliopillisten sijojen morfosyntaktiset funktiot ovat tietyllä tavalla selkeämpiä kuin virossa. Genetiivi-akkusatiivi toimii poikkeuksetta objektin tai genetiiviattribuutin sijana (ks. Korhonen 1981: 214, Sammallahti 1998b). Genetiivi predikatiiviasemassa ei vaadi täydentäviä muotokeinoja, eikä osa- ja totaaliobjektin eroa merkitä samalla tavalla kuin virossa:

- (5) a. *Dát* *sihkkel* *lea* *eatni.*
 tuo polkupyörä on äiti.GEN
 'Tuo polkupyörä on **äidin**'.
- b. *Dát* *lea* *eatni* *sihkkel.*
 tuo on äidin.GEN polkupyörä
 'Tuo on **äidin** polkupyörä'.
- c. *Riina* *borai* *buot* *eananmurjji-id.*
 Riina söi kaikki mansikka-AKK.PL
 'Riina söi kaikki **mansikat**'.
- d. *Asten* *juo* *lohkat* *dan*
 Ehdin jo lukea se.AKK
girjji.
 kirja.AKK
 'Ehdin jo lukea sen **kirjan**'.

e.	<i>Iđđedis</i>	<i>mun</i>	<i>boran</i>	<i>buvrru.</i>
	Aamuisin	1SG	syön	puuro.AKK

'Aamuisin syön **puuroa**'.

Saamen lauserakenteet muistuttavat hyvin suuresti suomen lauserakenteita tällaisissa lausetyypeissä oletettavasti suomen kielen kontaktivaikutuksen vuoksi.

Sekä virossa että saamessa on tapahtunut kieliopillisia sijoja muokkaavia morfologisia muutoksia, jotka ovat aiheuttaneet virossa sijasynekretismia ja homonymiaa, ja saamessa kahden sijan, genetiivin ja akkusatiivin yhteenlankeamisen. Kuitenkin vain viroon on kehittynyt syntaktisia tai leksikaalisia kompensatiokeinoja, sillä genetiivillä ja partitiivilla on virossa selkeästi erilainen funktio: osa- ja totaaliobjektin merkinnässä tehdään ero, ja objektin sijoina voivat toimia sekä nominatiivi, genetiivi että partitiivi. Sijamuotojen ero ei aina näy ortografiassa, joten monitulkintaisuutta ehkäistään partikkeliadverbiaaleja käyttämällä. Pohjoissaamessa puolestaan objektilla on vain yksi sija, genetiivi-akkusatiivi, joten muotojen homonymia ei häiritse genetiivin tai akkusatiivin itsenäisiä funktioita. Vaikka muodot ovat samoja, funktiot pysyvät erillisinä, kun taas virossa muotojen lisäksi funktiot ovat osittain päällekkäisiä. Nominatiivin sijakategoria voi morfosyntaktisesta rakenteesta riippuen ilmaista joko lauseen subjektia tai suoraa objektia, ja genetiivin sijakategoria voi ilmaista joko omistusrakenteen omistajaa tai lauseen suoraa objektia. Saamen monifunktionaalisen genetiivi-akkusatiivin funktioina ovat sekä omistuksen (genetiivi) että objektin, tekemisen kohteen, ilmaiseminen (akkusatiivi).

Grünthalin (2010) mukaan sijasynekretismilla tarkoitetaan tavallisesti diakronisesta kehityksestä aiheutunutta muotojen yhteensulamista, mistä saamenkin tapauksessa on kyse. Muotoja on vielä kantsaamessa erottaneet erilliset sijapäätteet, nykykielissä läntisimpiä saamelaisia kielimuotoja lukuunottamatta on tapahtunut sijojen yhteenlankeaminen (ks. luku 2.2). Lisäksi virossa sijasynekretismin esiintyminen riippuu taivutustyyppistä, sillä kaikkien taivutustyyppien kieliopillisten sijojen muodot eivät ole samannäköisiä. Sijasynekretismistä puhutaan kuitenkin varsinkin silloin, kun sijojen välinen ero näkyy kielessä joissain tapauksissa, jolloin synkretismi on poikkeustapaus. Saamessa genetiivin ja akkusatiivin välistä eroa ei kuitenkaan merkitä ollenkaan, joten

yleensä saamen genetiivi-akkusatiivin tapauksessa ei puhuta sijasynekretismistä, vaan kyseisiä muotoja käsitellään yhtenä yksittäisenä sijakategoriana.

2.4. Vartalonvaihtelu virossa ja pohjoissaamassa

Virossa ja saamassa morfofonologisilla vaihteluilla on hyvin keskeinen morfologinen funktio, sillä yksikön kieliopillisten sijojen distinktio perustuu suurilta osin näihin vaihteluihin. Keskityn tutkielmassani eniten viron ja pohjoissaamen nominintaivutuksessa tapahtuviin keskuskonsonantiston astevaihteluihin niiden vertailtavuuden vuoksi, mutta esittelen lyhyesti tässä luvussa astevaihtelun lisäksi muita tärkeitä substantiiveja koskevia virossa ja pohjoissaamassa esiintyviä vartalonvaihteluita.

Virossa esiintyy radikaalin (vartalon painollisen ja painottoman tavun rajalla tapahtuvan) astevaihtelun alatyyppeinä heikkenevää ja vahvenevaa astevaihtelua. Lisäksi erotetaan toisistaan kesto- ja laatu vaihtelu (EKKR: 209–222). Kestovaihtelulla tarkoitetaan kvantitatiivista vaihtelua, jossa vahva aste (Q3) vaihtelee heikon asteen (Q2) kanssa: *kott* : *koti* 'laukku : laukun' (heikkenevä vaihtelu) tai *tahe* : *tahte* 'tahto : tahdon' (vahvenevä vaihtelu). Laadunvaihtelu puolestaan tarkoittaa vaihtelua, jossa esim. nominatiivissa esiintyvä konsonantti joko katoaa tai muuttuu eri konsonantiksi: *käsi* : *käe* 'käsi : käden' tai *pärg* : *pärja* 'seppel : seppeleen'.

Useissa viron kaksi- ja kolmitavuisissa sanavartaloissa ilmenee nominatiivimuodon jälkitavun vokaalin loppuheitto: *ring* : *rin-gi* 'kierros : kierroksen' tai *redel* : *re-de-li* 'tikkaat : tikkaiden'. Nomineissa, joiden taivutuksessa esiintyy vahvenevaa astevaihtelua, tapahtuu jälkitavun vokaalin sisäheitto vahvassa asteessa: *tütar* : *tütre* ', vrt. suomen kielen *tytär* : *tyttären*, jossa sisäheittoa ei esiinny.

Joissakin nomineissa tyypillistä on loppu- tai sisäheiton ohella tapahtuva vartalovokaalin vaihtelu, joista tärkeimmät ovat *i* : *e* ja *u* : *o*: *tuli* : *tule* 'tuli : tulen' ja *tegu* : *teo* 'teko : teon'. Vokaalinvaihteluja tapahtuu myös sellaisissa sanoissa, joista heikon asteen konsonantti on kadonnut: *siiga* : *sea* 'sika : sian', *uba* : *oa* 'papu : pavun'. Tällaisissa muodoissa korkeat vokaalit *i u ü* muuttuvat keskikorkeiksi vokaaleiksi *e o ö* ennen vokaaleja *o a e*. Lisäksi nk. lyhyt monikon partitiivi muodostuu vokaalinvaihteluiden avulla: *koer* : *koera* : *koeri* 'koira : koiran : koiria' tai *kala* : *kala* : *kalu* 'kala : kalan : kaloja', vrt. pitkiin PL.PART muotoihin: *koeri* : *koerasid* tai *kalu* : *kalasid*. (Viitso 1998)

Kaksitavuiset nominit, joiden ensimmäinen tavu on lyhyt, voivat saada nk. lyhyen illatiivimuodon, joka muodostuu keskuskonsonantin geminaation avulla: *veri* : *verre* 'veri : vereen', *udu* : *uttu* 'sumu : sumuun'.

Nickel ja Sammallahti (2011: 21–34) listaavat pohjoissaamen kieliopissaan seuraavat nominintaivutuksen vartalonvaihtelutapaukset: vokaalinvaihtelu, diftongin oikeneminen, konsonanttien tai konsonanttiyhtymien astevaihtelu sekä konsonantin vahvennus (ks. myös Aikio 2005). Vokaalinvaihteluita tapahtuu nominintaivutuksessa erityisesti yksikön illatiivissa. Vokaalit *a*, *e*, *i* ja *o* vaihtelevat toisessa tavussa ennen illatiivin päätettä *-i* seuraavasti: *a* : *i*, *i* : *á*, *e* : *i* ja *o* : *u*, kuten sanoissa *skáhppe* : *skáhppii* 'kaappi : kaappiin' ja *gávpi* : *gávpaí* 'kauppa : kauppaan'.

Yksikön illatiivissa tapahtuu usein myös diftongin oikeneminen. Jos sanan toisessa tavussa on *e*, *o*, *ii* tai *ui*, ensimmäisen tavun vokaali oikenee: *giehta* : *gihtii* 'käsi : käteen', *boazu* : *bohccui* 'poro : poroon'.

Erilaisista saamen konsonanttien vaihteluista merkittävin on astevaihtelu. Astevaihtelu koskee sanan keskuskonsonantistoa, ja se voi olla sekä vahvenevaa että heikkenevää, kvantitatiivista tai kvalitatiivista: *áhčči* : *áhči* 'isä : isän', *girji* : *girjji* 'kirja : kirjan' tai *giehta* : *gieda* 'käsi : käden'. Myös pohjoissaamessa on vallitsevan käsityksen mukaan kolme kestoastetta, I, II ja III – jokainen astevaihtelun alainen konsonantti tai konsonanttiyhtymä edustaa yhtä näistä kestoasteista. Pohjoissaamen kielioppikirjallisuuden tärkeänä osana on lista astevaihtelutapauksista, joita on yhteensä ainakin 175 kappaletta (Aikio 2005: 115–120, Sammallahti 1993: 587–592, Nickel & Sammallahti 2011: 27–31).

Konsonantinvahvennus esiintyy silloin, kun sanassa on tavallisesti I ja II asteen vaihtelu: *čállit* : *čálan* 'kirjoittaa : (minä) kirjoitan'. Tällöin konsonantinvahvennuksen avulla voidaan muodostaa tässä tapauksessa verbistä tekijää ilmaiseva nomini: *čál'li* 'kirjoittaja'. Konsonanttien välissä olevalla yläpilkulla merkitään usein kielioppikirjallisuudessa kolmatta, ylipitkää kestoastetta; oikeinkirjoituksessa kyseistä merkkiä ei kuitenkaan käytetä, jolloin pitkän ja ylipitkän kestoasteen eroa ei merkitä.

Keskuskonsonantin vaihtelun lisäksi vartalonloppuinen konsonantti voi vaihdella konsonanttivartaloissisa sanoissa: *ustit* : *ustiba* 'ystävä : ystävän' tai *gávpot* : *gávpoga* 'kaupunki : kaupungin' (Aikio 2005: 55).

3. Nominintaivutus pohjoissaamen kirjakelessä

3.1. Pohjoissaamen absoluuttinen nominintaivutus

Nominit taipuvat pohjoissaamessa luvussa (yksikkö ja monikko) ja sijassa (6 kpl) – lisäksi substantiivit voivat saada omistusliitteitä eli possessiivisuffikseja kuten suomessakin. Persoonapronomineilla on pohjoissaamessa kaksikossa oma muotonsa, esim. *mun* ’minä’, *moai* ’me kaksi’, *mii* ’me, useampi kuin kaksi’. Myös verbit taipuvat näissä kolmessa luvussa. Esittelen tässä luvussa pohjoissaamen absoluuttisen (ei-possessiivinen taivutus) nominintaivutuksen pääpiirteitä, kuten sijajärjestelmää, kielioppikirjallisuuden taivutustyyppisiä sekä tärkeimpiä taivutuksessa tapahtuvia vartalonvaihteluita (ks. myös luku 2.4 yllä).

3.2. Pohjoissaamen sijajärjestelmä

Pohjoissaamen tutkimuskirjallisuudessa ja kieliopeissa esitetään tavallisesti kuusi sijamuotoa, jotka ovat nominatiivi, genetiivi-akkusatiivi, illatiivi, lokatiivi, komitatiivi ja essiivi. Genetiivi ja akkusatiivi ovat langenneet historiallisen kehityksen kautta yhteen (ks. luku 2.2), joten niiden muodot ovat nykykielessä aina samannäköiset; joissakin teoksissa ne on kuitenkin merkitty erikseen, sillä genetiivillä ja akkusatiivilla on omat funktionsa (Nickel & Sammallahti 2011: 69). Kaikilla sijamuodoilla essiiviä lukuunottamatta on erikseen yksikkö- ja monikkomuoto. Alla olevassa taulukossa on esimerkki pohjoissaamen absoluuttisen taivutuksen paradigmasta:

SIJA	POHJOISSAAMEN MUODOT		MERKITYKSET SUOMEKSI	
	SG	PL	SG	PL
NOM	<i>guolli</i>	<i>guolit</i>	'kala'	'kalat'
GEN-ACC	<i>guoli</i>	<i>guli-id</i>	'kalan, kalaa'	'kalojen, kaloja'
ILL	<i>guollá-i</i>	<i>guli-ide</i>	'kalaan, kalalle'	'kaloihin, kaloille'
LOC	<i>guoli-s</i>	<i>guli-in</i>	'kalalla, kalassa, kalalta, kalasta'	'kaloilla, kaloissa, kaloilta, kaloista'
COM	<i>guli-in</i>	<i>guli-iguin</i>	'kalan kanssa'	'kalojen kanssa'
ESS	<i>guolli-n</i>		'kalana, kalaksi'	'kaloina, kaloiksi'

Taulukko 3. Malliparadigma sanasta *guolli* 'kala' (parillistavuinen nomini) merkityksineen. Alleviivatut kohdat merkitsevät vokaalinvaihtelua.

Pohjoissaamessa on suomeen ja viroon verrattuna vähän sijamuotoja, mutta yksi muoto vastaa usein montaa merkitystä. Muodon ja merkityksen suhdetta voidaan havainnollistaa esimerkiksi yhdistämällä kuhunkin sijamuotoon siihen sopivia kysymyssanoja, ts. mihin kysymyksiin kutakin sijamuotoa käyttäen voidaan vastata (ks. Länsman 2010a: 117):

Nominatiivi:	mikä, kuka
Genetiivi-akkusatiivi:	minkä, kenen; mitä, ketä, kenet
Illatiivi:	mille, mihin, kenelle
Lokatiivi:	millä, kenellä, missä, keneltä, mistä
Komitatiivi:	millä, minkä/kenen kanssa
Essiivi:	miksi, minä, keneksi, millaiseksi, millaisena.

Pohjoissaamen lokatiivi vastaisi siis funktioiltaan viron tai suomen adessiivia, ablatiivia, inessiiviä ja elatiivia. Essiivi vastaa puolestaan viron tai suomen essiiviä ja translatiivia.

Sekä virossa että pohjoissaamessa komitatiivin käyttö ilmaistaessa merkitystä ’minkä/kenen kanssa’ on suomeen verrattuna paljon produktiivisempi ja yleisempi (ks. lisää Remes 2009: 74). Pohjoissaamen illatiivilla taas voidaan ilmaista erilaisia tulosijojen merkityksiä, jotka vastaavat suomen ja viron illatiivia ja allatiivia.

Kuten yllä on mainittu, yksikön nominatiivi- ja genetiivi-akkusatiivimuodon erottavat toisistaan lähinnä vartalonvaihtelut; niin on myös taulukon 3 esimerkkisanassa. Muilla sijamuodoilla on taivutuspäätteet, jotka on taulukossa erotettu sanavartalosta viivalla. Erotellut taivutuspäätteet ovat lähes kaikissa tapauksissa samat, kuitenkin eri taivutustyyppien välillä on joitakin eroja. Taivutuspäätteet eivät itsessään muuta eri taivutustyypeissä muotoaan, ts. niissä ei tapahdu samantyyppisiä morfofonologisia vaihteluita kuin keskuskonsonantistossa, mutta vartalovokaali voi muuttua ennen sijapäätettä. Paritontavuisissa nomineissa esiintyy ennen sijapäätettä erillinen *sidevokaali* (Länsman 2010a: 127).

Sijapäätteet ovat pohjoissaamessa seuraavanlaiset:

SIJA	PARILLISTAVUISET			PARITONTAVUISET			SUPISTUMAVARTALOISET		
	PÄÄTE (SG/PL)		ASTE	PÄÄTE (SG/PL)		ASTE	PÄÄTE (SG/PL)		ASTE
NOM	Ø	-t	VA	Ø	-(a)t	HA	Ø	-t	HA
GEN-ACC	Ø	-id	HA	-(a)	-(i)id	VA	Ø	-id	VA
ILL	-i	-ide	VA	-(i)i	-(i)idda	VA	-i	-ide	VA
LOC	-s	-in	HA	-(i)s	-(i)in	VA	-s	-in	VA
COM	-in	-iguin	HA	-(i)in	-(i)iguin	VA	-in	-iguin	VA
ESS	-n	-n	VA	-(i)n	-(i)n	HA	-n	-n	HA

Taulukko 4. Pohjoissaamen sijapäätteet sekä sijamuotojen asteet eri taivutusluokissa (koottu Länsman 2010a ja b pohjalta). Monikkumuotojen aste on aina sama kuin SG-G-A:ssa.

Paritontavuisten nominien sijapäätteet eroavat muista vartalotyypeistä sidevokaalien (taulukossa suluissa) lisäksi siten, että genetiivi-akkusatiivilla on loppuvokaali -(a), joka saattaa näyttää sijapäätteeltä, mutta siksi sitä ei useinkaan tulkita, vaan pikemminkin vartaloon kuuluvaksi vokaaliksi, joka ei vartalonvaihtelun takia ilmene nominatiivissa (ks. Sammallahti 1998a: 65–66, Länsman 2010a: 118, Korhonen 1981: 212). Aikio

(2005: 55) kuitenkin esittää oppikirjassaan *-a:n* olevan yksikön genetiivi-akkusatiivin sijapäätte, mahdollisesti siitä syystä, että näin voi olla kielenoppijalle helpompi hahmottaa. Monikon illatiivin tunnus on parillistavuisilla ja supistumavartaloisilla nomineilla *-ide* ja paritontavuisilla *-idda*.

Seuraavaksi käyn läpi tärkeimpiä nominitaivutuksessa esiintyviä vartalonvaihteluita, joita on lyhyesti esitelty jo luvussa 2.4. Otan lähtökohdakseni taulukossa 3 yllä esitetyn esimerkkisanan *guolli* 'kala' taivutuksen, ja kuvaukseni tukeutuu Nickelin ja Sammallahden (2011: 21–34) kieliopissa esitettyyn nominintaivutukseen.

Tärkeimpiä vartalonvaihteluita ovat keskuskonsonantiston astevaihteluun liittyvät ilmiöt (ks. taulukoiden 5–7 lihavoidut kohdat). Pohjoissaamen nominintaivutuksessa kaikkien sijamuotojen muodot ovat joko heikossa tai vahvassa asteessa. Yksikön nominatiivi, illatiivi ja essiivi ovat poikkeuksia lukuunottamatta keskenään samassa asteessa: *guolli* : *guollái* : *guollin* 'kala : kalaan : kalana'. Muut muodot, siis yksikön genetiivi-akkusatiivi, lokatiivi ja komitatiivi sekä monikon kaikki sijamuodot ovat vastaavasti keskenään samassa asteessa. Yksikön nominatiivin ja genetiivi-akkusatiivin välinen suurin ero on näin ollen keskuskonsonantiston aste: yksikön nominatiivi on parillistavuisilla nomineilla aina vahva-asteinen ja genetiivi-akkusatiivi heikkoasteinen, kuten sanoissa *guolli* 'kala', *giehta* 'käsi' ja *mánná* 'lapsi'. Asteet vaihtelevat niin, että yksikön nominatiivi, illatiivi ja essiivi ovat vahva-asteisia ja kaikki muut heikkoasteisia. Muilla vartalotyypeillä sijamuotojen asteet ovat parillistavuisiin nähden käänteiset (ks. taulukko 4).

Keskuskonsonantiston astevaihtelun (ks. luku 5.2.) lisäksi huomattavia vartalonvaihteluita tapahtuu sekä ensimmäisen että toisen tavun vokaaleissa. Esimerkkisanassa *guolli* (ks. taulukko 3) tapahtuu tällaisia vokaalinvaihteluita yksikön illatiivissa ja komitatiivissa sekä lähes kaikissa monikon sijoissa (ks. taulukko 5). Ensimmäisen tavun avartuva diftongi oikenee tietyin ehdoin: diftongit *ea*, *ie*, *oa* ja *uo* vaihtelevat yksittäisvokaalien *e*, *i*, *o* ja *u* kanssa. Yksinkertaisesti ilmaistuna diftongin toinen komponentti katoaa. Diftongin oikeneminen riippuu toisen tavun vokaalistosta: jos toisessa tavussa on *e*, *o* tai *ii*, diftongi oikenee muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Illatiivimuodoissa diftongi oikenee myös, jos toisessa tavussa on

segmentti *ui*. Esimerkkisanassa *guolli* tapahtuu diftongin oikeneminen seuraavasti: *uo* > *u* (ks. lisää Sammallahti 1998a: 42).

Toisen tavun vokaalinvaihtelut riippuvat vartalovokaalista ja ne tapahtuvat tietyissä sijoissa, joten niiden kuvaaminen on monimutkaista. Esimerkkisanassa *guolli* toisen tavun vokaali muuttuu illatiivissa *i* > *á*. Tämä vaihtelutyypin onkin yksi tavallisimmista toisen tavun vaihteluista, ja se tapahtuu usein *i*-loppuisissa parillistavuisissa nomineissa. Tutkimusaiheeni huomioon ottaen minun on kuitenkin rajattava vartalonvaihtelun käsittely ainoastaan yksikön nominatiiviin ja genetiivi-akkusatiiviin – hyvin monet toisen tavun vokaalinvaihteluista tapahtuvat illatiivissa, enkä siis aiheen rajauksen vuoksi erittele niitä tässä työssä tarkemmin. Tärkein morfofonologisen vaihtelun ilmiö on tässä työssä keskuskonsonantiston astevaihtelu, joten vokaalinvaihtelut on toistaiseksi jätettävä vähemmälle huomiolle.

Pohjoissaamen nominit (mm. substantiivit ja adjektiivit) jaetaan kirjallisuudessa niiden vartalotyypin ja taivutuksessa tapahtuvien vartalonmuutosten perusteella kolmeen tai useampaan taivutustyyppiin. Esittelen seuraavassa luvussa esimerkkisanojen avulla pohjoissaamen taivutustyyppien jaottelua sekä jaottelun eroja eri teosten välillä.

3.3. Pohjoissaamen taivutustyypeistä

Nickelin & Sammallahten (2011: 70–79) mukaan pohjoissaamen substantiivit voidaan jakaa pääsääntöisesti kolmeen taivutustyyppiin (ks. myös Sammallahti 1998a: 63; vrt. Korhonen 1981: 204–205, Aikio 2005: 17):

- 1) parillistavuisiin, eli vokaalivartaloisiin
SG.NOM : SG.G-A *mánná* : *máná* ’lapsi : lapsen/lasta’,
- 2) paritontavuisiin, eli konsonanttivartaloisiin
SG.NOM : SG.G-A *beana* : *beatnaga* ’koira : koiran/koiraa’
- 3) ja supistumavartaloisiin
SG.NOM : SG.G-A *boazu* : *bohcco* ’poro : poron/poroa’.

Aikio (2005: 17) jakaa substantiivit taivutustyyppeihin (myös *vartalotyyppi*) hieman eri tavalla. Lisäksi hän erittelee jokaisen taivutustyyppin kohdalla muutamia alaluokkia, jotka poikkeavat toisistaan. Aikio jakaa pohjoissaamen nominit neljään päätyyppiin ja erottaa lisäksi joitakin alaryhmiä mm. astevaihteluun perustuen. Hän myös käsittelee epäsäännöllisten nominien taivutusta erikseen:

- 1) Vokaalivartaloiset nominit – vartalo loppuu vokaaliin *á, i, u, a, e* tai *o* (kaksi- tai nelitavuiset, siis *parillistavuiset*) Näiden alaryhmiä ovat:
 - a. Astevaihtelulliset nominit, kuten *giehta* : *gieda* ’käsi : käden’. Suurin osa vokaalivartaloisista nomineista on astevaihtelullisia.
 - b. Joukko astevaihteluttomia nomineja, kuten *oar’ri* ’orava’, joilla yksikön nominatiivi ja genetiivi-akkusatiivi ovat identtisiä.
- 2) Konsonanttivartaloiset nominit – sanan nominatiivivartalo on kaksi- tai nelitavuinen ja päättyy konsonanttiin tai vokaaliin. Sanojen genetiivi-akkusatiivimuoto on kolmitavuinen, siksi useissa teoksissa näitä kutsutaan *paritontavuisiksi nomineiksi* (Nickel & Sammallahti 2011:70–79). Näiden alaryhmiä ovat:
 - a. Astevaihtelulliset konsonanttiin päättyvät nominit, kuten *duottar* : *duoddara* ’tunturi : tunturin’.
 - b. Astevaihtelulliset, nominatiivimuodossa vokaalivartaloiset nominit, joissa loppukonsonantti esiintyy muissa

taivutusmuodoissa kuin nominatiivissa. 'Kadonnut' konsonantti voi olla *g, m, n* tai *h*, esim. *beana* : *beatnaga*.

- c. Astevaihteluttomat konsonanttiin päättyvät nominit, kuten *njoammil* : *njoammila* 'jänis : jäniksen'.
 - d. Astevaihteluttomat konsonanttiin päättyvät nominit, joiden loppukonsonantti muuttuu taivutettaessa (konsonantit *b, g, d, m* ja *ž* eivät voi esiintyä sanan lopussa): *ustit* : *ustiba* 'ystävä : ystävän'.
- 3) Supistuvat *is*-nominit – nominatiivimuoto päättyy sekvenssiin *-is*, mutta sanan taivutusmuodoissa *-s* katoaa ja lopun *-i* > *á*. Kuitenkaan kaikki *-is* -loppuiset sanat eivät kuulu tähän ryhmään, vaan ovat konsonanttivartaloisia nomineja. Taivutusvartalon supistunut vartalo, josta *-is* on kadonnut, ovat esimerkiksi *čáppis* : *čábbá* 'kaunis : kauniin' tai *vielppis* : *vielpá* 'koiranpentu : -pennun'.
 - 4) Muuntovartaloiset *u*-nominit – nominatiivimuoto päättyy vokaaliin *-u*, mutta taipuu kuitenkin eri tavalla kuin vokaalivartaloisen *-u* -loppuinen nomini. Muistuttavat *-is* -nomineja siltä osin, että niillä on yksikön nominatiivissa erilainen vartalo kuin muissa taivutusmuodoissa. Vain tälle tyyppille ominainen vokaalinvaihtelu on *u* > *o*, kuten sanassa *boazu* : *bohcco* 'poro : poron'. Myös diftongin oikeneminen on tyypillistä, jos 2. tavun vokaali on *o*.
 - 5) Epäsäännölliset nominit – tärkeimpiä sanoja ovat *almmái* : *albmá* 'mies : miehen' ja *olmmoš* : *olbmo* 'ihminen : ihmisen'. Näiden vartalonvaihtelut eivät noudata muiden taivutustyyppien kaavoja, vaan ovat poikkeuksellisia – astevaihtelu on kuitenkin näissäkin sanoissa säännönmukaista.

Sammallahti ja Nickel (2011: 70–79) käsittelevät Aikiosta (mts.) poiketen samassa supistumavartaloisten nominien luokassa sekä Aikion esittämiä supistumavartaloisia *-is* - että muuntovartaloisia *-u* -nomineja. Myös Länsmanin (2010a: 127) pohjoissaamen oppikirjassa esitetään nämä vartalotyypit samassa ryhmässä. (ks. myös Sammallahti 1998a: 56–57, Korhonen 1981: 204–205)

Sijapäätteet ovat eri taivutustyypeissä suurilta osin samoja, mutta vartalon tavumäärä tai *supistumavartaloisuus* vaikuttaa tietyissä tapauksissa sekä vartalossa tapahtuviin

vaihteluihin että sijapäätteisiin. Seuraavaksi käsittelen sijataivutusta eri taivutustyypeissä esimerkkiparadigmojen avulla.

Parillistavuisissa substantiiveissa on perusmuodossa, eli yksikön nominatiivissa, kaksi tai yhteensä neljä tavua, kuten sanoissa *mánná* : *má-ná* 'lapsi : lapsen' ja *muitalus* : *muita-lu-sa* 'kertomus : kertomuksen'. Astevaihtelullisten parillistavuiisten nominien yksikön nominatiivi, illatiivi ja essiivi ovat vahvassa asteessa, loput sijamuodot puolestaan heikossa asteessa, kuten taulukossa alla:

SIJA	SG	PL
NOM	<i>mánná</i>	<i>máná-t</i>
GEN-ACC	<i>máná</i>	<i>máná-id</i>
ILL	<i>mánná-i</i>	<i>máná-ide</i>
LOC	<i>máná-s</i>	<i>máná-in</i>
COM	<i>máná-in</i>	<i>máná-iguin</i>
ESS	<i>mánná-n</i>	

Taulukko 5. Malliparadigma sanasta *mánná* 'lapsi'.

Vahva aste edustuu tässä esimerkkisanassa kaksoiskonsonanttina, eli geminaattana, kun heikko aste taas on yksittäinen konsonantti: *nn* : *n*. Sijojen astevaihtelu ei kuitenkaan aina noudata tätä kaavaa, vaan astevaihtelu voi olla myös vahvenevaa, jolloin nominatiivissa on heikko aste ja genetiivi-akkusatiivissa vahva aste.

Parillistavuiset substantiivit voidaan erotella tarkemmin vartalo- eli loppuvokaaliensa perusteella. Eri vokaaleihin päättyvissä parillistavuisissa substantiiveissa tapahtuu hieman erilaisia vartalonmuutoksia, keskuskonsonantiston (ks. luku 4.1.) lisäksi erityisesti toisen tavun vokaaleissa. Nickel & Sammallahti (2011: 71–75) listaavat kieliopissaan esimerkkisanoineen kuusi vokaalia, joihin parillistavuiset substantiivit voivat päättyä:

-á: <i>mánná</i> : <i>máná</i>	'lapsi : lapsen/lasta'
-i: <i>guolli</i> : <i>guoli</i>	'kala : kalan/kalaa'
-u: <i>viessu</i> : <i>viesu</i>	'talo : talon/talaa'
-a: <i>čieħka</i> : <i>čieħa</i>	'kulma : kulman/kulmaa;
<i>muitalus</i> : <i>muitalusa</i>	'kertomus : kertomuksen/kertomusta'
-e: <i>baste</i> : <i>bastte</i>	'lusikka : lusikan/lusikkaa'
-o: <i>reħko</i> : <i>reħkko</i>	'jakkara : jakkaran/jakkaraa'.

Paritontavuisten substantiivien vartalon tavumäärä voidaan laskea yksikön genetiivi-akkusatiivimuodon perusteella, jolloin vartalo on kolmitavuinen (ks. esimerkit alla). Nominatiivissa paritontavuiset nominit päättyä joko vokaaliin tai konsonanttiin. Joillakin paritontavuisilla sanoilla ei ole astevaihtelua, joten niiden kaikki sijamuodot ovat samassa asteessa. Paritontavuisten astevaihtelullisten nominien asteet toimivat eri tavalla kuin parillistavuisten: yksikön nominatiivi ja essiivi ovatkin heikossa asteessa ja loput sijat vahvassa asteessa. Ne ovat siis ikään kuin käänteiset parillistavuisiin nomineihin nähden (ks. taulukko 4).

Paritontavuiset substantiivit voidaan edelleen jakaa kahteen ryhmään: vokaali- ja konsonanttiloppuisiin. Jaottelu määräytyy tällöin yksikön nominatiivin lopun perusteella. Vokaaliloppuisia paritontavuisia substantiiveja ovat esimerkiksi:

<i>beana</i> : <i>beatnaga</i>	'koira : koiran/koiraa'
<i>luomi</i> : <i>luopmana</i>	'hilla : hillan/hillaa'
<i>gielu</i> : <i>gilloma</i>	'(veri)hyytymä : hyytymän/hyytymää'

Konsonanttiloppuisia paritontavuisia substantiiveja ovat esimerkiksi:

<i>oahpiš</i> : <i>oahppása</i>	'tuttu : tutun/tuttua'
<i>vuoluš</i> : <i>vulloša</i>	'alusta : alustan/alustaa'
<i>mánáš</i> : <i>mánáža</i>	'lapsonen : lapsosen/lapsosta'

Paritontavuisten substantiivien tapauksessa yksikön nominatiivi ja genetiivi-akkusatiivimuodot näyttävät varsin erilaisilta, sillä genetiivi-akkusatiivissa tapahtuu keskuskonsonantin vaihtelun lisäksi toisen tavun vokaalin vaihteluita sekä diftongin oikenemistä (esim. *gielu* : *gilloma*), puhumattakaan tavumäärän muutoksesta. Paritontavuiset nominit taipuvat hyvinkin eri tavalla kuin parillistavuiset, kuten seuraavasta malliparadigmasta voidaan huomata:

SIJA	SG	PL
NOM	<i>beana</i>	<i>beatnaga-t</i>
GEN-ACC	<i>beatnaga</i>	<i>beatnagi-id</i>
ILL	<i>beatnagi-i</i>	<i>beatnagi-idda</i>
LOC	<i>beatnagi-s</i>	<i>beatnagi-in</i>
COM	<i>beatnagi-in</i>	<i>beatnagi-iguin</i>
ESS	<i>beana-n</i>	

Taulukko 6. Malliparadigma sanasta *beana* : 'koira'.

Yksikön genetiivi-akkusatiivi paljastaa siis sanan kolmitavuisuuden, joka ei yksikön nominatiivimuotoa tarkastelemalla näy. Koska piilevä kolmas tavu on kussakin sanassa tietynlainen, sitä ei voi ennalta tietää, ja kielenoppijan on opeteltava tämä kunkin sanan kohdalla erikseen. Tämä asettaa suuria haasteita sekä kielen oppimiselle että morfologiselle analyysille, koska on epäselvää, miten yksikön nominatiivista kadonnut tavu tulee tulkita. Yksi tapa on ajatella niin, että yksikön genetiivi-akkusatiivimuoto toimii ikään kuin sanan taivutusvartalona, jonka perusteella on helppo muodostaa kaikki muut muodot – pelkän yksikön nominatiivin perusteella se on nimittäin jopa mahdotonta kieltä tuntematta.

Supistumavartaloiset substantiivit tunnistaa siitä, että ne loppuvat yleensä vokaaliin *-u*, (kuitenkin myös parillistavuinen nomini voi loppua vokaaliin *-u*) tai segmenttiin *-is*. Sijapäätteet ovat supistumavartaloisilla substantiiveilla samankaltaisia kuin parillistavuisilla. Nickelin ja Sammallahten (mts.) mukaan taivutusmuotojen asteet ovat supistumavartaloisilla paritontavuisten nominien tapaan käänteiset parillistavuisiin verrattuna: yksikön nominatiivi ja essiivi ovat heikkoasteisia ja kaikki muut sijat ovat keskuskonsonantistoltaan ylipitkässä asteessa. Yksikön nominatiivin ja genetiivi-akkusatiivin välillä tapahtuu astevaihtelun muutoksen lisäksi 2. tavun vokaalinvaihteluja ja diftongin oikenemistä (alleviivatut kohdat), kuten esimerkiksi seuraavissa sanoissa:

<i>bo<u>azu</u></i> : <i>bo<u>hcco</u></i>	’poro : poron/poroa’
<i>ol<u>mmá</u>i</i> : <i>ol<u>bmá</u></i>	’mies : miehen/miestä’
<i>su<u>olu</u></i> : <i>su<u>llo</u></i>	’saari : saaren/saarta’.

Tässä taivutustyyppissä näyttäisi esiintyvät kaikkein eniten vartalonvaihteluita, kun otetaan huomioon sekä keskuskonsonantiston että esimerkkisanoissa näkyvät vokaalien muutokset. Tällaisissa sanoissa tapahtuu sekä toisen tavun vokaalinvaihteluita että niistä johtuvia diftongin oikenemistä. Lisäksi aste saattaa muuttua ensimmäisestä (*boazu*, lyhyt konsonantti, I aste) kolmanteen (*bohcco*, pitkä konsonanttiyhtymä, III aste), kuten malliparadigmassa alla:

SIJA	SG	PL
NOM	<i>boazu</i>	<i>bohcco-t</i>
GEN-ACC	<i>bohcco</i>	<i>bohccu-id</i>
ILL	<i>bohccu-i</i>	<i>bohccu-ide</i>
LOC	<i>bohccu-s</i>	<i>bohccu-in</i>
COM	<i>bohccu-in</i>	<i>bohccu-iguin</i>
ESS	<i>boazu-n.</i>	

Taulukko 7. Malliparadigma sanasta *boazu* – 'poro'.

Sanan taivutustyyppin tunnistaminen ei välttämättä ole aina helppoa, sillä monet sanat saattavat nominatiivimuotonsa perusteella aluksi näyttää kuuluvan kahteenkin vartalotyyppiin. Yllämainituista esimerkkisanoista tällaisia voivat olla esim. *oahpis* : *oahppása* 'tuttu : tutun' ja *vielppis* : *vielpá* 'koiranpentu : -pennun', tai *giehta* : *gieda* 'käsi : käden' ja *beana* : *beatnaga* 'koira : koiran'. Sekä *oahpis* että *vielppis* ovat *-is* -loppuisia, joten ne voivat näyttää kuuluvan samaan vartalotyyppiin. *Giehta* ja *beana* taas ovat molemmat vokaaliloppuisia ja parillistavuisia. Vartalotyyppin voi tällöin tunnistaa nominatiivin konsonanttikeskuksesta: parillistavuisilla vokaalivartaloisilla sanoilla yksikön nominatiivi on aina vahvassa asteessa (II tai III aste), kun taas paritontavuisilla ja supistumavartaloisilla se on heikossa asteessa: vrt. *giehta* ja *beana*. Yksittäinen konsonantti (kuten esim. *n*) on aina I asteessa, lyhyt geminaatta tai konsonanttiyhtymä (esim. *nn* tai *ht*) II asteessa, ja pitkä geminaatta tai konsonanttiyhtymä (esim. *n'n*, *llj*, tai *hcc*) III asteessa.

Kielenoppijan näkökulmasta lienee helpointa tunnistaa muuhun kuin *-s* -konsonanttiin loppuvat konsonanttivartaloiset (paritontavuiset) nominit, kuten *gávpot* 'kaupunki', *njoammil* 'jänis' tai *ustit* 'ystävä', mutta ongelmaksi muodostuu sanan astevaihtelullisuus tai se, vaihteleeke sanan loppukonsonantti. Loppukonsonantin vaihtelevuus on mutkikasta, sillä se määräytyy leksikaalisin perustein ts. sanakohtaisesti, ja kielenoppijan täytyy opetella nämä ulkoa. Vaikka sekä *gávpot* ja *ustit* loppuvat konsonanttiin *-t*, niiden loppukonsonantit vaihtelevat eri tavoin: *gávpot* : *gávpoga* 'kaupunki : kaupungin' ja *ustit* : *ustiba* 'ystävä : ystävän'. Tässä esitetettyjen kolmen esimerkkisanan keskuskonsonantisto ei vaihtelee: *njoammil* : *njoammila* 'jänis : jäniksen', mutta usein sekä konsonantti- että vokaaliloppuiset paritontavuiset nominit ovat astevaihtelullisia, kuten *luomi* : *luopmana* 'hilla : hillan' ja *beana* : *beatnaga* 'koira : koiran'. Näiden sanojen perusteella voidaan ajatella yhden säännön olevan

seuraavanlainen: jos yksikön nominatiivi on ensimmäisessä, siis lyhyessä asteessa (yksittäiskonsonantti), se on astevaihtelullinen, ja genetiivi-akkusatiivissa keskuskonsonantisto on tällöin II:ssa asteessa (pitkä aste, lyhyt konsonanttiyhtymä tai geminaatta). Pohjoissaamen astevaihtelutapauksia käsitellään tarkemmin luvussa 5.2.

4. Nominintaivutus viron kirjakielissä

4.1. Viron kielen nominintaivutus

Viron kielen nominit taipuvat kahdessa luvussa (yksikkö ja monikko) ja neljässätoista sijassa. Virossa ei ole omistustaivutusta kuten suomessa ja pohjoissaamessa.

4.2. Viron sijajärjestelmä

Viron kielessä on EKKR:n ja yleisen käsityksen mukaan 14 sijamuotoa. Alla on malliparadigma viron kielen sanasta *mets* 'metsä':

SIJA	VIRON MUODOT		MERKITYKSET SUOMEKSI	
	SG	PL	SG	PL
NOM	<i>mets</i>	<i>metsa-d</i>	'metsä'	'metsät'
GEN	<i>metsa</i>	<i>metsa-de</i>	'metsän'	'metsien'
PART	<i>`metsa</i>	<i>metsa-sid</i>	'metsää'	'metsiä'
ILL	<i>`metsa, *metsa-sse</i>	<i>metsade-sse</i>	'metsään'	'metsiin'
INE	<i>metsa-s</i>	<i>metsade-s</i>	'metsässä'	'metsissä'
ELA	<i>metsa-st</i>	<i>metsa-de-st</i>	'metsästä'	'metsistä'
ALL	<i>metsa-le</i>	<i>metsa-de-le</i>	'metsälle'	'metsillä'
ADE	<i>metsa-l</i>	<i>metsa-de-l</i>	'metsällä'	'metsillä'
ABL	<i>metsa-lt</i>	<i>metsa-de-lt</i>	'metsältä'	'metsiltä'
TRANSL	<i>metsa-ks</i>	<i>metsa-de-ks</i>	'metsäksi'	'metsiksi'
TERM	<i>metsa-ni</i>	<i>metsa-de-ni</i>	'metsään asti'	'metsiin asti'
ESS	<i>metsa-na</i>	<i>metsa-de-na</i>	'metsänä'	'metsinä'
ABE	<i>metsa-ta</i>	<i>metsa-de-ta</i>	'ilman metsää'	'ilman metsiä'
COM	<i>metsa-ga</i>	<i>metsa-de-ga</i>	'metsän kanssa'	'metsien kanssa'

Taulukko 8. Viron kielen sijamuodot, esimerkkinä *mets* 'metsä' taivutettuna kaikissa viron kielen sijoissa. Ylipitkää kestoastetta on merkitty graavisaksentilla (`), sillä se ei muuten erottuisi toisesta kestoasteesta; tällaista merkintätapaa ei kuitenkaan käytetä oikeinkirjoituksessa, vaan ainoastaan kielioppikirjallisuudessa ja joissakin oppikirjoissa.

Suomen ja viron sijajärjestelmät ovat pääpiirteittäin melko samankaltaiset: molemmissa on olemassa samat kieliopilliset sijat ja laajat paikallissijasjarjat. Virossa on kuitenkin yksi sija, terminatiivi, joka puuttuu suomesta. Terminatiivilla ilmaistaan merkitystä 'johonkin asti, mennessä, saakka', joka ilmaistaan suomessa postposition avulla. Virosta puolestaan puuttuu suomen instruktiivin kaltainen sija, ja akkusatiivia ei erotella omaksi

sijakseen. Lisäksi jotkut sijat, kuten abessiivi ja komitatiivi, ovat virossa paljon produktiivisempia kuin suomen vastaavat sijat (ks. Remes 2009: 71–75).

Pohjoissaameen verrattuna viron kielen sijajärjestelmä on kokonaisuutena hyvin erilainen. Näkyvin ero on tietenkin jo sijojen määrä, kuten taulukoita 3 ja 8 vertailemalla voidaan huomata. Pohjoissaamessa paikallissijoja ovat vain illatiivi ja lokatiivi; suomessa ja virossa niitä on kuusi kappaletta: illatiivi, inessiivi, elatiivi, allatiivi, adessiivi ja ablatiivi. Pohjoissaamen essiivillä voidaan ilmaista viron ja suomen essiivin ja translatiivin merkityksiä. Kuten aiemmin useassa kohdassa on mainittu, kieliopillisista sijoista genetiivi ja akkusatiivi, jotka ovat merkityksiltään verrattavissa viron genetiiviin ja partitiiviin, ovat pohjoissaamessa langenneet yhteen. Myös virossa genetiivi ja akkusatiivi ovat äännehistoriallisen kehityksen aikana sulautuneet yhteen, ja nykykielessä partitiivin käyttöalue on laajentunut jonkin verran suomeen verrattuna (EKKR: 242), minkä vuoksi kieliopillisten sijojen funktiot ovat näissä kielissä erilaiset. Ne viron kielen sijojen funktiot, joita ei voisi ilmaista minkään pohjoissaamen sijan avulla, ilmaistaan postpositioiden avulla.

Virossa yksikön genetiivimuoto toimii eräänlaisena toissijaisena taivutusvartalona: sen pohjalta voidaan muodostaa sijamuotoja illatiivista lähtien (lukuunottamatta sellaisia sanoja, joista voidaan muodostaa nk. lyhyt illatiivi, kuten myös taulukossa 8. esiintyvässä sanassa *mets*) lisäämällä genetiivimuotoon haluttu sijapäätte, esimerkiksi: *metsa* (SG.GEN) *-d* (monikon tunnus) = *metsad* 'metsät'. Sama periaate pätee myös pohjoissaamen nominintaivutuksessa (ks. luku 3.2).

Viron kielen sijataivutus vaihtelee sekä yksikön että monikon kieliopillisissa sijoissa sekä yksikön illatiivissa sanakohtaisesti hyvin paljon. Kuitenkin sijat yksikön illatiivista ja monikon partitiivista eteenpäin (ks. taulukko 8) ovat hyvin säännöllisiä ja selkeästi agglutinoivia: ne muodostetaan säännönmukaisesti lisäämällä haluttu sijapäätte genetiivimuodon vartaloon. Allaolevassa taulukossa esitän yleisimmät kieliopillisten sijojen ja illatiivin sijapäätteet, joita on kutakin sijaa kohden useita (monikon illatiivi on ns. säännöllinen agglutinoiva sija, mutta symmetrisyyden vuoksi se on mukana taulukossa):

SIJÄ	SG	PL
NOM	Ø	-d
GEN	Ø, vartalonvaihtelut	-de, -te, -e
PART	Ø, -d, -t, -tt, vartalonvaihtelut	-sid, -id, -e, -i, -u, vart. v.
ILL	Ø, -sse, -de, -he, -hu, vart.v.	säännöllinen -sse.

Taulukko 9. Viron kielen kieliopillisten sijojen ja illatiivin yleisimmät sijapäätteet (Tauli 1972: 35–39). Vrt. taulukko 8.

Vartalonvaihtelulla on virossa hyvin voimakas morfologinen funktio, ja joidenkin sanojen kohdalla jopa viisi sijaa voivat kaikki olla pelkästään vartalonvaihteluun perustuvia – niitä voidaan kutsua *fusionaalisiksi* muodoiksi (ks. luku 2):

SG.NOM	<i>jõgi</i>	'joki'
SG.GEN	<i>jõe</i>	'joen'
SG.PART	<i>jõge</i>	'jokea'
SG.ILL	<i>jõkke</i>	'jokeen'
PL.PART	<i>jõgi ~ jõgesid</i>	'jokia'.

Useiden sanojen kohdalla on mahdollista muodostaa fusionaalinen yksikön illatiivi ja monikon partitiivi agglutinoivien muotojen lisäksi: *maja* : *majja* ~ *maja-sse* 'talo : taloon' (SG.NOM : SG.ILL); *maja* : *maja-sid* ~ *maju* 'talo : taloja' (SG.NOM : PL.PART). Kaikki sanatyypit eivät kuitenkaan voi saada tällaisia fusionaalisia muotoja, vaan niiden taivutus on agglutinoivaa ja perustuu morfeemirajaltaan selvien suffiksien käyttöön.

Sekä suomessa että virossa kieliopillisten sijojen sijapäätteet vaihtelevat taivutustyyppistä riippuen. Viron kielen sijoilla voi olla neljä erilaista morfologista rakennetyyppiä:

- 1) Vartalonvaihtelu
- 2) Suffiksi
- 3) Vartalonvaihtelu + suffiksi
- 4) Vaihtelematon vartalo

Se, millaisia tunnuksia sanassa esiintyy, määräytyy usein taivutustyyppin ja sanavartalon mukaan. Toisin sanoen ne sanat, jotka käyttäytyvät taivutettaessa samankaltaisesti, on luokiteltu kielioppiteoksissa erilaisiin luokkiin. Taivutukseen vaikuttavat mm. sanavartalon tavumäärä, kestoaste ja loppufoneemi (SG.NOM). Tämä luokittelu helpottaa kielen käyttäjää tarjoamalla malleja erilaisten sanojen taivutukseen – viron kielen nominintaivutus kieliopillisissa sijoissa on hyvin ennalta-arvaamatonta ja sisältää runsaasti poikkeuksia. Seuraavassa luvussa esittelen viron kielen taivutustyyppijakoa

kahteen teokseen perustuen: EKKR on yleispätevä ja kattava viron kielen rakennetta kuvaava käsikirja. Vertaan EKKR:n taivutustyyppijakoa Valter Taulin (1972) kielioppiteokseen *Eesti Grammatika I*, joka on EKKR:ää huomattavasti vanhempi ja näkökulmiltaan erilainen.

4.3. Viron kielen taivutustyyppit

EKKR:ssä (s. 306–336) esitetään mukautetussa muodossa eniten käytetty, Elmar Muugin jo vuonna 1927 laatima suhteellisen tarkka luokittelu viron kielen nominien taivutustyypeistä (Muuk 1927). Luokittelu perustuu suureksi osaksi vartalon astevaihteluun, mikä on tämän työn kannalta relevanttia ja tuo käsittelytavoiltaan esille yhtäläisyyksiä pohjoissaamen astevaihtelun kanssa. EKKR:n tekijät ovat esittäneet Muugin luokitteluun joitakin muutoksia, jotta siitä on saatu vieläkin johdonmukaisempi: Muugin luokittelussa epäjohdonmukaiseksi on osoittunut se, että samoja taivutuspäätteitä käyttävät sanat saattavat kuulua eri taivutustyyppeihin (TT), kuten esimerkiksi *sõna* : *sõna* : *sõna* : *sõnu* ~ *sõnasid* ’sana : sanan : sanaa : sanoja’ (II TT); *sõda* : *sõja* : *sõda* : *sõdu* ~ *sõdasid* ’sota : sodan : sotaa : sotia’ (VI TT) (EKKR: 304). Alla on yksinkertaistettu taulukko viron kielen taivutustyypeistä EKKR:n (s. 306–307) mukaan. Laajempi EKKR:n (306–307) taulukko on työn lopussa liitteenä (Liite 1).

TAIVUTUSTYYPPI	NOM	GEN	PART	MERKITYS
I (ei av)	<i>`koi</i>	<i>`koi</i>	<i>`koid</i>	’koi, koin, koita’
II (ei av)	<i>ema</i>	<i>ema</i>	<i>ema</i>	’äiti, äidin, äitiä’
III (ei av)	<i>ratsu</i>	<i>ratsu</i>	<i>ratsut</i>	’ratsu, ratsun, ratsua’
IV (ei av)	<i>aasta</i>	<i>aasta</i>	<i>aastat</i>	’vuosi, vuoden, vuotta’
V (ei av)	<i>soolane</i>	<i>soolase</i>	<i>soolast</i>	’suolainen, suolaisen, suolaista’
VI (heikkenevä av)	<i>`siil</i>	<i>siili</i>	<i>`siili</i>	’siili, siilin, siiliä’
VII(vahveneava av)	<i>mõte</i>	<i>`mõtte</i>	<i>mõtet</i>	’ajatus, ajatuksen, ajatusta’

Taulukko 10. Viron kielen taivutustyyppien esimerkkisanoja taivutettuina yksikön kieliopillisissa sijoissa (lyhenne *av* – astevaihtelullinen; EKKR: 306–307).

Taivutustyyppiksi lasketaan vähintään viiden morfologisilta ominaisuuksiltaan samankaltaisen sanan joukko. Tätä pienempiä joukkoja tarkastellaan poikkeuksellisina sanoina. (EKKR: 305)

Taulukossa 10 on esitetty EKKR:n mukainen viron kielen nominen taivutustyyppi- jaottelu esimerkkisanoineen. Jaottelussa on seitsemän päätaivutustyyppiä (I–VII). Päätaivutustyyppit voidaan puolestaan jakaa kolmeen ryhmään astevaihtelutyyppin perusteella: astevaihteluttomia luokkia ovat luokat I–V. Luokkaan VI kuuluvien sanojen astevaihtelu on heikkenevä ja luokkaan VII kuuluvien vahveneava. Kullakin taivutustyyppillä (VII tyyppiä lukuunottamatta) on kaksi alaluokkaa: avoin ja suljettu. Avoimiin luokkiin voi tulla uusia sanoja, esimerkiksi lainojen kautta.

Suljettuihin luokkiin taas ei voi tulla uusia sanoja, ja ne sisältävätkin enimmäkseen iältään vanhempia sanoja tai vanhoja lainoja. Suljettuihin luokkiin kuuluvien sanojen taivutus vaatii usein sanakohtaista morfologista tietämystä, ja niissä saattaa esiintyä paljon poikkeuksellista morfofonologista vaihtelua. Kuitenkin suljettuihin luokkiin kuuluvia sanoja on Muugin (1927) laskentavan mukaan vain 5 % kaikista viron kielen nomineista.

Taulukossa 11 alla esiintyvät, kauttaviivojen sisällä olevat vartalokaavat, kuten esimerkiksi /2 I V/ ilmaisevat sanavartalon perusmuotoa: sen tavumäärää, kestoastetta ja loppufoneemia (EKKR: 204). Merkeillä 1, 2 ja 3jj (3 tai useampi) osoitetaan sanan perusmuodon tavujen määrää, roomalainen numero (I, II tai III) kuvaa sanan kestoastetta, ja merkit V (vokaali) tai C (konsonantti) ilmaisevat nominatiivimuodon loppufoneemin tyyppiä. Kaikki edellä mainitut perusmuodon piirteet vaikuttavat siihen, miten sana taipuu. Olen valinnut yllä olevaan taulukkoon 10 kaikista seitsemästä taivutustyyppistä yhden esimerkkisanan, joista esitetään taivutusmuodot SG.NOM, SG.GEN ja SG.PART. Yksikön partitiivin muodoissa sijapäätte, *-t* tai *-d*, on useiden taivutustyyppien kohdalla näkyvä (ks. taulukko 9), kuten suomessakin.

Taulukon 11 EKKR:n mukaisella luokittelulla voidaan ajatella olevan mm. seuraavanlaisia luokitteluperusteita: vartalonvaihtelut (astevaihtelu, kestovaihtelu tai loppuvaihtelu), vartalotyyppi (vartalokaava ja tavumäärä) sekä yksikön partitiivin päätte. Olennaista on se, ettei nominin taivutustyyppiä ole kieltä tuntematta mahdollista päätellä pelkän nominatiivimuodon perusteella, sillä luokitteluperusteet ottavat huomioon kaikkien yksikön kieliopillisten sijojen piirteitä. Tavumäärä vaikuttaisi olevan epäluotettava luokitteluperuste, sillä esimerkiksi I taivutustyyppiin kuuluu enimmäkseen yksitavuisia, vokaaliloppuisia sanoja, mutta tyyppiin kuuluvat myös vierasperäiset kaksitavuiset sanat, joissa paino on viimeisellä tavulla, kuten sanassa *îdee*, 'idea'. Kolmanteen taivutustyyppiin kuuluu sekä vokaaliloppuisia kaksitavuisia, useita *e*-loppuisia nomineja, kuten *kõne* 'puhe', että monitavuisia sanoja, kuten *lauljanna* 'laulajatar'. Myös viidenteen taivutustyyppiin kuuluu sekä kolmitavuisia (*soolane* 'suolainen') että nominatiivissa yksitavuisiakin nomineja, kuten *juus* 'hius'.

Viron taivutustyyppijako on monella tavalla monimutkainen, ja yksi esimerkkisana kertoo taivutuksesta vielä melko vähän. Jotta taivutus menisi kieliopillisesti oikein

esimerkkisanan perusteella, olisi valittava taivutettavaksi lähes täysin esimerkkisanan rakennetta vastaava sana. Tästä esimerkkinä sana *maja* 'talo', jonka nominatiivimuodon vartalokaava on /2 I V/, siis se on kaksitavuinen, se on I:ssä kestoasteessa ja loppuu vokaaliin – siis rakenteeltaan samanlainen kuin esimerkiksi sana *ema* 'äiti'. Sana *maja* taipuukin sitä vastaavasti: *maja* : *maja* : *maja*, vrt. *ema* : *ema* : *ema* – sanojen taivutuksessa ei esiinny vartalonvaihteluita eikä sijapäätteitä. EKKR:ssa on myös ilmoitettu, kuinka monta sanaa kuhunkin taivutustyyppiin ja niiden alatyyppeihin kuuluu (ks. liite 1).

TAIVUTUSTYYPPI	AVOIN LUOKKA		SULJETTU LUOKKA	
	KAAVA	ESIM. SANA	KAAVA	ESIM. SANA
I (ei av)	/1 V/	<i>koi</i>	–	–
II (ei av)	/2 I V/	<i>pesa</i>	/2 I i/	<i>nimi, tuli</i>
III (ei av)	/2 II V/	<i>ratsu</i>	–	–
IV (ei av)	/2 III V/	<i>aasta</i>	/2 I e/	<i>kole, habe</i>
V (ei av)	/(V)ne 3 I ~ II/	<i>soolane</i>	/(V) s1/	<i>juus</i>
VI (heikkenevä av)	/1 C/	<i>siil</i>	/2 I V/	<i>pada, sõda</i>
VII(vahveneava av)	–	–	/2 I ~ II e/	<i>mõte, pääse</i>

Taulukko 11. Viron kielen taivutustyyppien esimerkkisanoja vartalotyyppiä esittävine kaavoineen. EKKR:aa mukaillen. Vrt. taulukko 10. yllä; ks. liite 1 (laajempi taulukko).

Yllä oleva taulukko 11 esittää yksinkertaistettuna EKKR:n taivutustyyppijaon vartalotyyppien kaavoja. Vaikka yhteen taivutustyyppiin saattaa kuulua useampiakin vartalokaavoja, olen koonnut tähän havainnollistamisen vuoksi yksinkertaistaen vain kaksi esimerkkisanaa taivutustyyppiä kohden. Kuitenkin esim. VI:een taivutustyyppiin kuuluu jopa yhteensä 10 eri vartalotyyppiä, mikä kertoo siitä, ettei taivutustyyppijaottelu ole tarkasta kuvailusta huolimatta kovin yksiselitteinen.

Vertailun vuoksi esitän viron kielen taivutustyyppijaottelusta toisenlaisenkin näkemyksen. Valter Tauli (1972: 39–57) erottelee viron kielen kieliopissaan (*Eesti grammatika I*) yhteensä 14 taivutustyyppiä:

TAIVUTUSTYYPPI	NOM	GEN	PART	MERKITYS
I	<i>`koi</i>	<i>`koi</i>	<i>`koi-d</i>	'koi, koin, koita'
II	<i>sadu</i>	<i>saju</i>	<i>sadu</i>	'sade, sateen, sadetta'
III	<i>tugi</i>	<i>toe</i>	<i>tuge</i>	'tuki, tuen, tukea'
IV	<i>piiga</i>	<i>piiga</i>	<i>piiga-t</i>	'piika, piian, piikaa'
V	<i>vasar</i>	<i>vasara</i>	<i>vasara-t</i>	'vasara, vasaran, vasaraa'
VI	<i>ase</i>	<i>aseme</i>	<i>ase-t</i>	'vuode, vuoteen, vuodetta'
VII	<i>seminar</i>	<i>seminari</i>	<i>seminari</i>	'seminaari, seminaarin, seminaaria'
VIII	<i>põld</i>	<i>põllu</i>	<i>`põldu</i>	'pelto, pellon, peltoa'
IX	<i>uus</i>	<i>uue</i>	<i>uu-t</i>	'uusi, uuden, uutta'
X	<i>ahi</i>	<i>ahju</i>	<i>`ahju</i>	'uuni, uunin, uunia'
XI	<i>kääne</i>	<i>`käände</i>	<i>kääne-t</i>	'deklinaatio, -n, -ta'
XII	<i>tütar</i>	<i>`tütre</i>	<i>tütar-t</i>	'tytär, tyttären, tytärtä'
XIII	<i>punane</i>	<i>punase</i>	<i>punas-t</i>	'punainen, punaisen, punaista'
XIV	<i>ajutine</i>	<i>ajutise</i>	<i>ajutis-t</i>	'tilapäinen, -päisen, -päistä'

Taulukko 12. Taivutustyyppit Taulin (1972) mukaan.

Alla käyn läpi Taulin (1972) jaottelua tarkemmin.

Taivutustyyppi I: Sanat, jotka loppuvat pitkään vokaaliin tai diftongiin, esim: *koi* 'koi', *vöö* 'vyö', *siüü* 'syy', *kae* 'kaihi'. Poikkeuksena *au* 'kunnia' ja *nõu* 'neuvo', jotka kuuluvat II taivutusluokkaan.

Taivutustyyppi II: **Astevaihtelulliset** kaksitavuiset vokaaliloppuiset (ei kuitenkaan *-i* -loppuiset) sanat, joiden nominatiivimuoto on vahvassa asteessa: *tuba* 'huone', *tõde* 'totuus', *agu* 'aamunkoitto'. Lisäksi kaksitavuiset vokaaliloppuiset sanat, joilla nominatiivi- ja genetiivimuoto on samannäköinen: *isa* 'isä', *tuvi* 'kyyhky', *kilo* 'kilo'. Myös sanat *au* ja *nõu* kuuluvat tähän luokkaan.

Taivutustyyppi III: Sanat, joiden nominatiivimuoto on kaksitavuinen ja *i*-loppuinen: *jõgi* 'joki', *nimi* 'nimi', *mägi* 'mäki'. Genetiivissä loppu *-i* muuttuu *-e*:ksi: *jõgi* : *jõe* 'joki : joen'.

Taivutustyyppi IV: kaksitavuiset sanat, jotka loppuvat vokaaliin *-e*, ja joiden nom. = gen.: *lõhe* 'lohi', *pere* 'perhe', *side* 'side'. Lisäksi kaksitavuiset sanat, jotka ovat II kestoasteessa ja joiden nom. = gen.: *tubli* 'etevä', *piiga* 'piika', *kalju* 'kallio'. Myös *-nna* -loppuiset sanat, kuten *kuninganna* 'kuningatar'. Eivät kuitenkaan sanat *kahju* 'menetyk, vahinko', *rubla* 'rupla' tai *pudru* 'puuro'.

Taivutustyyppi V: **Astevaihteluttomat**, genetiivissä kaksitavuiset III kestoasteen sanat: `aasta 'vuosi', `raudne 'rautainen', `lihtne 'helppo'. Myös jotkut monitavuiset sanat, kuten *õpetaja* 'opettaja', *kuningas* 'kuningas'.

Taivutustyyppi VI: kaksitavuiset sanat, joiden genetiivimuotoon liitetään tavu -*me*: *habe* : *habeme* 'parta : parran'; *liige* : *liikme* 'jäsen : jäsenen'. Myös sanat *kümme* 'kymmenen' ja *seeme* 'siemen'.

Taivutustyyppi VII: Monitavuiset konsonanttiin loppuvat sanat, joilla -i -vartalo ja lyhyt lopputavu: *karneval* 'karnevaali', *muuseum* 'museo', *telefon* 'puhelin'.

Taivutustyyppi VIII: Yksitavuiset sekä konsonanttiloppuiset kaksi- ja monitavuiset sanat, joiden nominatiivi on vahvassa asteessa: *sai* 'vaalea leipä', *jalg* 'jalka', *leht* 'lehti', `maakond 'maakunta'. Lisäksi sana *rohi* 'ruoho'.

Taivutustyyppi IX: **Astevaihtelulliset**, yksitavuiset *l*-, *n*-, *r*-, *s*- ja *rs*-loppuiset sanat, joiden genetiivimuoto on kaksitavuinen ja *e*-loppuinen: *keel* 'kieli', *kaas* 'kansi', lisäksi *leem* 'liemi', *laps* 'lapsi', *uks* 'ovi'.

Taivutustyyppi X: Sanat, joiden nominatiivi ensimmäisessä kestoasteessa, ja genetiivi toisessa kestoasteessa, kuten *padi* 'tyyny' ja *ader* 'aura'. Myös sana *soe* 'lämmin'.

Taivutustyyppi XI: **Astevaihtelulliset** vokaaliloppuiset sanat, joiden nominatiivimuoto on heikossa asteessa: *laine* 'aalto', *hape* 'happo', *komme* 'tapa'. Lähes kaikki sanat -*e*-loppuisia (poikkeuksena sana *lõuna* 'etelä').

Taivutustyyppi XII: **Astevaihtelulliset** konsonanttiloppuiset sanat, joiden nominatiivi on heikossa asteessa: *aken* 'ikkuna', *sammal* 'sammal', *pöial* 'peukalo', *kannel* 'kantele'. Genetiivi on vahva-asteinen.

Taivutustyyppi XIII: kaksitavuiset sanat, jotka loppuvat tavuun -*ne*, ja joiden taivutusvartalossa tavu -*se*: `vaene 'köyhä', `maine 'maine'; kolmi- ja viisitavuiset sanat, jotka päättyvät johtimeen -*ne*: *karjane* 'paimen', *kollane* 'keltainen'; yksi- ja kaksitavuiset sanat, jotka päättyvät konsonanttiin -*s*: *nõges* : *nõgese* 'nokkonen : nokkosen', *sügis* : *sügise* 'syksy : syksyn'.

Taivutustyyppi XIV: kolmi- ja nelitavuiset, jotka päättyvät tavuun -*ne*: `endine 'entinen', *tulevane* 'tuleva'. Sanat, joissa on johdin -*ke(ne)*, -*lane*, -*line* ja -*mine*: `eestlane 'virolainen', *vaenlane* 'vihollinen'. Kaksitavuiset, *s*-loppuiset kolmannessa kestoasteessa olevat sanat: `aktus 'tilaisuus, seremonia', `õigus 'oikeus' ja `oskus 'taito'. Lisäksi sanat *naine* 'nainen' ja *teine* 'toinen'.

Tauli esittää kuvauksessaan monien tiettyyn taivutustyyppiin kuuluvien sanojen taivutusmuodot erikseen, sillä vartalonvaihtelut ovat tyyppi- ja sanakohtaisesti niin erilaisia, että niistä on vaikea laatia yleispäteviä sääntöjä. Myös taivutustyyppiijaottelu on monimutkainen. Jaottelu näyttää perustuvan enimmäkseen astevaihteluun, vartalovokaaliin ja tavumäärään, mutta lisäksi Tauli esittää useisiin luokkiin poikkeussanoja, jotka eivät täytä luokan kriteereitä, mutta taipuvat samoin kuin muut taivutustyyppin sanat. EKKR:n jaottelu on Taulin jakoon verrattuna selkeämpi, sillä siinä erotetaan toisistaan seitsemän taivutustyyppiä, joista vain kaksi on kokonaisuudessaan astevaihtelullisia. Tauli pyrkii kuitenkin ottamaan suhteellisen lyhyessä esityksessä huomioon myös paljon poikkeuksellisia sanoja, mikä saattaa antaa varsin monimutkaisen kokonaiskuvan viron kielen taivutustyypeistä.

5. Astevaihteluun liittyvät seikat

5.1. Astevaihtelun määritelmät ja kuvaustavat pohjoissaamessa, virossa ja suomessa

Astevaihtelun käsitteen avulla on mahdollista käsitellä systemaattisesti tietynlaisia, *keskuskonsonantiston* (ks. kaavio 1 s. 56), morfofonologisia vaihteluita, ja siksi se onkin tässä työssä hyvin oleellinen osa. Astevaihtelu käyttäytyy tässä työssä käsiteltävissä kielissä, pohjoissaamessa, virossa ja myös suomessa eri tavoin. Kyseisten kielten kielioppi- ja tutkimuskirjallisuudessa astevaihtelua on kuvattu ja määritelty myös jokaisen kielen kohdalla omalla tavallaan, joten on tärkeää esitellä tässä lyhyesti määritelmät pohjoissaamen, viron ja vertailuksi myös suomen astevaihtelusta. Pohjoissaamen ja viron kohdalla on lisäksi tärkeää huomata, etteivät morfofonologiset vaihtelut aina näy ortografiassa – esittelen tässä luvussa siis myös tärkeimmät peruseriaatteet ortografian ja vaihteluiden suhteesta.

5.1.1. Astevaihtelun määritelmät ja kuvaustavat pohjoissaamessa

Pohjoissaamessa astevaihtelulla tarkoitetaan Ante Aikion (2005: 14–15) mukaan sanan painollisen ja painottoman tavun välisten konsonanttien vaihtelua. Pohjoissaamen astevaihtelu on Aikion (mts.) mukaan ollut alun perin samankaltainen kuin suomessa: heikko aste ennen suljettua tavua ja vahva aste ennen avonaista tavua. Nykyisin tämä ei kielen historiallisen muutoksen vuoksi päde pohjoissaamessa, joten astevaihtelun säännönmukaisuudet on täytynyt muotoilla uudella tavalla. Aikio esittää pohjoissaamessa olevan vähintään 175 erilaista astevaihtelutapausta, jotka voidaan jakaa tietynlaisiin ryhmiin niiden vaihtelutyypin perusteella. Astevaihtelutapaus on ikään kuin malli siitä, millä tavalla tietty konsonantti, geminaatta tai konsonanttiyhtymä vaihtelee eri taivutusmuodoissa (ks. taulukko 13).

Samoin kuin virossa, myös pohjoissaamessa esitetään olevan kolme kestoastetta. I kestoaste on yksittäinen konsonantti (esim. *geasi* 'kesän' SG.G-A), II (esim. *geassi* 'kesä' SG.NOM) ja III kestoaste (esim. *guos'si* 'vieras' SG.NOM) ovat puolestaan geminaattoja tai konsonanttiyhtymiä. Hyvin samantyyppisesti on kuvailtu myös viron kielen konsonanttien kvantiteettijärjestelmää (ks. luku 5.1.2). Pohjoissaamessa esiintyy sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista astevaihtelua, kuten myös virossa ja suomessa. Morfonologisista vaihteluita tapahtuu keskuskonsonantiston lisäksi myös vokaaleissa, mutta tässä työssä joudutaan pitämään vokaalinvaihteluiden käsittely hyvin lyhyenä, sillä konsonanttien vaihtelua on helpompi vertailla eri kielten välillä.

Alla on esitettyä kaavio kaksitavuisen sanan osista, alleviivattu osa on käsittelemäni radikaalin astevaihtelun sijainti.

1.tavu		2.tavu	
G	IE	<u>HT</u>	A
(alkukon- sonatti)	diftongi/ vokaali	keskuskon- sonantisto	vartalovo- kaali

Kaavio 1. Pohjoissaamen sanan *giehta* 'käsi' osat (Länsmanin 2010a: 116 mallin mukaan. Ks. myös Sammallahti 1998a: 39).

Keskuskonsonantisto on saamassa painollisen ensimmäisen ja painottoman toisen tavun välissä. Keskuskonsonantiston käsitettä olisi mahdollista soveltaa myös suomen ja viron astevaihtelun kuvaamisessa, sillä vaikka astevaihtelu on erimuotoista näissä kielissä, sanapaino on hyvin samanlainen – ensimmäinen tavu on poikkeuksia lukuun ottamatta painollinen.

Seuraava luku käsittelee viron kielen astevaihtelun määritelmiä ja kuvaustapoja.

5.1.2. Astevaihtelun määritelmät ja kuvaustavat virossa

Astevaihteluksi kutsutaan virossa vartalonvaihtelua, joka tapahtuu vartalonsisäisissä äänneissä. Astevaihtelullisissa vartaloissa vartalonsisäiset klusiilit tai frikatiivit *s* ja *f* vaihtelevat eri taivutusmuodoissa pituudeltaan tai laadultaan, esim. *tõsi* : `tõe 'totuus : totuuden', `kott : koti 'laukku : laukun'. Lisäksi virossa esiintyy loppuvaihtelua (suffiksaalia vaihtelua), joka koskee sananloppuisia konsonantteja, kuten `eesel : `eesli 'aasi : aasin' (EKKR: 208–218). Virossa, kuten saamessakin, on merkittävää erityisesti astevaihtelussa toimivat konsonanttien kolme kvantiteettiastetta, joiden kuvaaminen on mm. prosodisten seikkojen vuoksi monimutkaista.

Viron kielen astevaihtelun kuvaamisessa on otettu huomioon äänneen pituuden ja keston lisäksi suprasegmentaalisia piirteitä, kuten paino ja sävelkulku (= yhdessä intonaatio). Viron kielen astevaihtelun ja kvantiteetin kuvaamiseen on esitetty kolme erilaisia lähestymistapoja edustavaa teoriaa (EKKR: 60–65):

- 1) Äänneen keston perustuva
- 2) Tavun keston perustuva
- 3) Kaksitavuisen ”tahdin” keston perustuva.

Äänneen keston perustuvassa teoriassa lähtökohtana on se, että jokaisella äänneellä, sekä konsonanteilla että vokaaleilla, on viron kielessä kolme kestoastetta (huom. kirjain *b* ei edusta soinnillista klusiilia, vaan lyhyttä soinnitonta):

<i>kabi</i> (I) kavio.NOM	<i>kapi</i> (II) kaappi.GEN	<i>kappi</i> (III) kaappi.PART
<i>koli</i> (I) tavara. NOM	<i>kooli</i> (II) koulu. GEN	` <i>kooli</i> (III) koulu.PART

Tälle teorialle tyypillistä on se, että joudutaan rinnastamaan eri lekseemien taivutusmuotoja, jotta saataisiin esille kolme kestoastetta jokaisesta äänneestä, kuten ylläolevista esimerkeistä voidaan huomata. I ja II kestoasteen pääasiallinen tehtävä on erottaa eri lekseemejä toisistaan, kun taas II ja III kestoaste vaihtelevat usein yhden lekseemin eri taivutusmuodoissa. Ongelmana tämän teorian kohdalla on myös se, että kolmen kestoasteen pituuserot eivät ole aina foneettisesti systemaattisia. Kestoasteiden erottaminen toisistaan ei perustu ainoastaan yhden tietyn segmentin pituuteen, vaan

etenkin II ja III kestoasteen erottamisessa tärkeämpää on 1. ja 2. tavun välinen pituussuhde ja lisäksi intonaation vaihtelu. Kestoaste ei siis vaikuta olevan viron kielessä pelkästään äänteen ominaisuus, vaan sen käsittelyssä täytyisi keskittyä suurempiin yksiköihin (Ehala 1999).

Tavun keston perustuvan teorian mukaan viron kielen kvantiteettijärjestelmässä on kyse pikemminkin kahdenlaisten, lyhyiden ja pitkien tavujen oppositiosta. Tällä tavalla tulkittuna viron kielen kolme kestoastetta perustuvatkin tavujen ja niiden painon vaihteluihin: ”painottamaton” lyhyt tavu edustaa I kestoastetta, ”painottamaton” pitkä tavu II:ta ja ”painotettu” pitkä tavu taas III kestoastetta (EKKR: 60–62).

Kolmas, kaksitavuisen ”tahdin” keston perustuva teoria ottaa kestoasteen tulkittamisessa mukaan suuremman kokonaisuuden kuin kaksi edellistä teoriaa. Tässä teoriassa painotetaan erityisesti sitä, että kestoaste määräytyy kahden tavun välisen suhteen perusteella – eikä ainoastaan äänteen tai yhden tavun pituuden perusteella. Foneettisissa mittauksissa on saatu selville kahden tavun, painollisen ja sitä seuraavan painottoman, väliseen suhteeseen perustuvat suhdeluvut, jotka ovat Ilse Lehisten (1965) mukaan seuraavanlaiset: 2:3 (Q1 *koli*), 3:2 (Q2 *kooli*) ja 2:1 (Q3 *ˈkooli*). Kyseisistä luvuista voidaan nähdä esimerkiksi, että kun kolmannessa kestoasteessa ensimmäinen tavu on ylipitkä, joten toinen tavu on hyvin lyhyt – yksinkertaistettuna ensimmäisen tavun pituus on kaksinkertainen toisen tavun pituuteen verrattuna. Nämä suhdeluvut siis kuvaavat hyvin paljon kestoasteiden suprasegmentaalisia eroja, jotka ovatkin tämänhetkisessä viron kielen tutkimuksessa tärkeässä asemassa (ks. lisää Markus & al. 2012, Salvete 2012).

Yhteenvedon voisi esittää, että viron kielen kolmen kestoasteen järjestelmä voidaan hahmottaa sekä segmentaalisella että suprasegmentaalisella tasolla. I ja II (sekä I ja III) kestoasteen välillä on näkyvimmin segmentteihin perustuva ero (esim. *kala* 'kala'–*kalla* 'kalla'), joka näkyy useimmiten myös oikeinkirjoituksessa. II ja III kestoasteen ero taas on suureksi osaksi suprasegmentaalinen, eikä niiden ero näy aina oikeinkirjoituksessa, kuten esimerkiksi sanamuodoissa *kooli* – *ˈkooli* 'koulun : koulu'. Viron kieltä koskevassa tutkimuskirjallisuudessa onkin usein tapana merkitä ylipitkää kestoastetta sanaa edeltävällä graavisaksentilla (˘), jotta se erottuisi pitkästä asteesta.

Viron kestoasteiden kuvaamisen teorioista ensimmäinen, äänten keston perustuva, sopii parhaiten vertailtavaksi pohjoissaamen astevaihtelun kanssa, sillä tarkastelemissani teoksissa (Nickel & Sammallahti 2011, Aikio 2005) pohjoissaamen astevaihtelua on kuvattu hyvin pitkälti segmentaalisella tasolla keskuskonsonantistoon (ks. luku 4.2) keskittyen (ks. esim. Nickel & Sammallahti 2011: 24–33, Aikio 2005:14–17). Tätä tukee myös se, että pohjoissaamen astevaihtelun kuvaamisessa hyvin tärkeä osa ovat luokitellut astevaihtelutyypit, jotka perustuvat nimenomaan keskuskonsonantiston kvantiteettieroihin, kuten esimerkiksi: *guos'si* 'vieras' : *viessu* 'talo' : *viesut* 'talot' (III : II : I). Lisäksi tämä kuvaustapa sopii hyvin kirjakielen muotojen vertailun tarpeisiin.

Suurena erona viroon on saamessa se, että astevaihtelussa käsitellään vain konsonanttien asteita – vokaalien vaihteluita käsitellään erillisinä morfofonologisina vaihteluina. Yhteistä pohjoissaamessa ja virossa taas on se, että myös pohjoissaamessa kolmen kestoasteen esittämiseen rinnakkain ei riitä yhden lekseemin muodot. Listoissa esitetään yleensä konsonanteista kolme eri astetta, kuten *s's* – *ss ja s*, ylipitkä, pitkä ja lyhyt, ja esimerkkisanat, joissa kyseiset konsonantit esiintyvät (ks. liite 2).

Pohjoissaamessa termi *astevaihtelu* merkitseekin lähinnä konsonanttien vaihtelua, kun taas virossa vastaavan termin merkitys vaikuttaisi olevan laajempi. Kuitenkin ääntämyksessä astevaihtelu vaikuttaa pohjoissaamessakin edeltävän vokaalin keston seuraavalla tavalla: ennen III kestoastetta kaikki vokaalit, myös diftongit ääntyvät lyhyinä, ja II ja I kestoasteiden edellä vokaalit ääntyvät pohjoissaamen itämurteissa pitkinä tai loppupainollisina (Aikion 2005: 15). Kuten virossa, myöskään pohjoissaamessa ylipitkä kestoaste ei näy oikeinkirjoituksessa, jos kyseessä on pitkä geminaatta – käsittelemässäni kirjallisuudessa ja myös työssäni merkitsen ylipitkää kestoastetta geminaatan osien välissä olevan yläpilkun avulla.

5.1.3. Astevaihtelun määritelmät ja kuvaustavat suomessa

Nyky-suomessa esiintyvä astevaihtelu periytyy mahdollisesti jo oletetusta suomalais-saamelaisesta kantakielestä (ks. luku 2.2.1). Astevaihtelun alaisia äänneitä suomessa ovat soinnittomat klusiilit, *k*, *p*, ja *t*, silloin, kun niitä edeltää soinnillinen äänne, vokaali, nasaali, likvida tai *h*. (Laaksonen & Lieko 2003: 46–53, VISK § 41)

Suomen kielessä kvantitatiivista astevaihtelua, jossa vaihtelevat pitkä ja lyhyt aste (VISK:in (§ 41) mukaan 'vahva' ja 'heikko' aste), esiintyy vain soinnittomissa klusiileissa: *pp* (vahva aste): *p* (heikko aste), *tt* : *t* ja *kk* : *k*. Joissakin harvoissa tapauksissa myös soinnilliset klusiilit voivat vaihdella vastaavalla tavalla: *digata* : *diggaan*. Suomen astevaihtelun perussääntönä on, että avotavun edellä on vahva aste, ja umpitavun edellä puolestaan heikko aste, kuten esimerkiksi: *tak-ka* (vahva aste, toinen tavu on avotavu) – *ta-kan* (heikko aste, toinen tavu on umpitavu). Tämä sääntö koskee kuitenkin enimmäkseen vain nk. heikkenevää astevaihtelua (kuten esimerkissä *yllä*), jossa nominatiivin vahva aste muuttuu genetiivissä heikoksi asteeksi (VISK § 41–44). Heikkenevä astevaihtelu, jossa aste lyhenee (kuten *pappi* : *papin*) on historiallisesti alkuperäinen, kun taas vahveneva, nk. käänteinen vaihtelu (kuten *koe* : *kokeen*) on syntynyt myöhemmin (Karlsson 1982: 324).

Kvalitatiivisessa astevaihtelussa yksittäisklusiili vaihtelee toisen konsonantin tai Ø:n kanssa, kuten sanoissa *kampa* : *kamman*, *parta* : *parran* tai *vika* : *vian*, joissa vahva-asteinen muoto on se, jossa esiintyy klusiili (VISK § 41).

Astevaihtelun perussäännön ulkopuolelle jää joukko poikkeuksellisia sanoja, jotka ovat syntyneet äänne muutosten kautta, kuten esimerkiksi sanat *apu* : *avun*, jossa on perussäännön vastaisesti vahva aste myös umpitavun alussa, tai *haude* : *hauteen*, jossa on vastaavasti heikko aste myös avotavun alussa (Laaksonen & Lieko 2003: 49–52, Lehtinen 2007: 144–154).

Myös suomessa astevaihtelu on fonologistunut, ts. muuttunut merkitystä erottavaksi piirteeksi alun perin foneettisen vaihtelun kautta. Aikaisemmin vahvan asteen geminaattaa on vastannut heikossa asteessa vain hieman lyhyempi klusiili, nk. lyhytalkuinen geminaatta (**ḳḳ*). Myöhemmin tämä lyhytalkuinen geminaatta lyheni

entisestään, jolloin ero vahvan asteen geminaattaan kasvoi. Lyhytalkuisesta geminaatasta tuli pituudeltaan samanlainen kuin jo olemassa olleesta lyhyestä konsonantista. (Laaksonen & Lieko 2003: 47, Lehtinen 2007: 145–146)

Yllä olen kuvaillut pohjoissaamen, viron ja suomen kvantitatiivista astevaihtelua. Näissä kaikissa kielissä on olemassa myös kvalitatiivista, siis laadullista vaihtelua, mutta niiden kuvaaminen on monin verroin mutkikkaampaa – selvitän laadullista vaihtelua paikallisemmin luvuissa 5.2 ja 5.3, joissa käsitellään erikseen pohjoissaamen ja viron astevaihtelumalleja.

5.2. Pohjoissaamen astevaihtelutapaukset

Pohjoissaamen astevaihteluun, vartalonvaihteluihin ja nominintaivutukseen liittyy yllä mainittu käsite *keskuskonsonantisto*. Astevaihtelu pohjoissaamessa merkitsee sanan ensimmäisen ja toisen tavun rajalla sijaitsevan keskuskonsonantiston vaihtelua. Vaihtelut voivat olla joko kvantitatiivisia tai kvalitatiivisia. Vartalonvaihteluista juuri keskuskonsonantiston vaihtelut ovat systemaattisimmin kuvailut: vaihtelutapauksista on olemassa listoja, ja tietyt konsonantit vaihtelevat aina tietyllä tavalla. Astevaihtelutapaukset ovat erityisen tärkeitä nominintaivutuksessa, sillä lähes kaikki nominit ovat astevaihtelullisia, ja noudattavat kyseisiä astevaihtelumalleja. Yksikön nominatiivin ja genetiivi-akkusatiivin ero on hyvin usein selkein keskuskonsonantiston asteessa – etenkin parillistavuisten nominien tapauksessa. Erikoista pohjoissaamen astevaihtelussa on se, että kun usein oikeinkirjoituksenkin mukaan ylipitkä konsonanttiyhtymä on vahvassa asteessa, (esim. *áhkkku* SG.NOM (III) : *áhku* SG.G-A (II) 'mummo : mummon') pitkä konsonanttiyhtymä voi näennäisesti oikeinkirjoituksen perusteella olla myös heikossa asteessa, kuten esimerkiksi sanassa *láibi* SG.NOM (III) : *láibbi* SG.G-A (II) 'leipä – leivän' (Nickel & Sammallahti 2011: 24–33).

Kuten yllä mainitsin, pohjoissaamen astevaihtelua on kahdenlaista, kvantitatiivista ja kvalitatiivista, samalla tavalla kuin virossa ja suomessakin. Alla on esimerkkejä erilaisista vaihtelutyypeistä, lihavoidut kohdat edustavat keskuskonsonantiston vaihtelua:

mánná : *máná* 'lapsi : lapsen/lasta' – keskuskonsonantiston pituus muuttuu
goahti : *goađi* 'kota : kodan/kotaa' – keskuskonsonantiston laatu muuttuu.

Nickel & Sammallahti (2011: 27–32) ovat listanneet teoksessaan *Nordsamisk Grammatikk* pohjoissaamen astevaihtelutapaukset. Astevaihtelutapaukset on on luokiteltu teoksessa luokkiin 1, 2, 3A–C ja 4A–D alla olevan taulukko 13 mukaisesti:

ASTEIV. TAPAUSTEN LUOKITTELU		KESKUSKONSONANTISTON ASTE: III – II – I	NOM	GEN-ACC	MERKIT YS
1		<i>(m'm) – mm – m</i>	<i>namma</i>	<i>nama</i>	'nimi'
2		<i>(hkk) – hk – g</i>	<i>reahka</i>	<i>reaga</i>	'reki'
3	A	<i>ddj – dj – (j)</i>	<i>áddjá</i>	<i>ádjá</i>	'isoisä'
	B	<i>rdn – rtn</i>	<i>bárdni</i>	<i>bártni</i>	'lapsi'
	C	<i>dn – tn – (n)</i>	<i>eadni</i>	<i>eatni</i>	'äiti'
4	A	<i>rj – rjj</i>	<i>girji</i>	<i>girjji</i>	'kirja'
	B	<i>vdn – vnn</i>	<i>ivdni</i>	<i>ivnni</i>	'väri'
	C	<i>rsk – rskk</i>	<i>boarsku</i>	<i>boarskku</i>	'kiipeli'
	D	<i>kst – vstt</i>	<i>teaksta</i>	<i>teavstta</i>	'teksti'

Taulukko 13. Pohjoissaamen astevaihtelutapausten ryhmittely esimerkkisanoineen (Nickel & Sammallahti 2011: 27–32). Suluissa olevat asteet eivät esiinny tämän taulukon esimerkkisanoissa. Laajempi taulukko on esitetty liitteessä 2.

Olen valinnut ylläolevaan taulukkoon esimerkkisanat kaikista astevaihtelutapausten ryhmistä. Pyrin seuraavaksi tarkastelemaan, millä tavalla astevaihtelutapaukset on ryhmitelty, ja mitä yhteistä on yhden ryhmän astevaihtelutapauksilla. Ryhmään 1 kuuluvilla tapauksilla esiintyy kaikki kolme kestoastetta, ja astevaihtelu on 'heikkenevä', eli yksikön nominatiivissa konsonantti(yhtymä) on ortografian perusteella pidempi kuin genetiivi-akkusatiivissa. Ryhmän tapauksista suurin osa on samantyyppisiä kuin ylläolevan taulukon esimerkkisanassa – pitkä geminaatta *m'm* – lyhyt geminaatta *mm* – yksittäiskonsonantti *m*, jossa astevaihtelu on tyypiltään kvantitatiivista. Tässä ryhmässä on mukana myös konsonanttiyhtymät, joiden komponentit ovat *h* + likvida (*r* tai *l*), kuten *hr'r* – *hrr* – *hr* ja *hl'l* – *hll* – *hl*. Lisäksi tähän ryhmään kuuluvat liudentuneet äänneet *llj* – *lj* ja *n'nj* – *nnj* – *nj*.

Toiseen ryhmään (2) kuuluu kieliopin mukaan vain viisi astevaihtelutapausta, jotka ovat kaikki muotoa *h* + klusiili tai affrikaatta, astevaihtelu on myös tässä 'heikkenevän' näköinen. III ja II asteen välillä vaihtelu on kvantitatiivista (*hkk* – *hk*), kun II ja I asteen välillä se on kvalitatiivista (*hk* – *g*). Kirjaimia *b*, *d*, *g*, *z* ja *ž* ei kuitenkaan lähes koskaan äännetä saamessa soinnillisina – ne merkitsevät muutamaa poikkeusta lukuunottamatta äänneitä, joilla ei ole preaspiraatiota ([*h*] ennen klusiilia/affrikaattaa merkitsee preaspiraatiota).

Kolmas ryhmä (3) on jaettu alaryhmiin A–C (yht. 14 astevaihtelutapausta). Tämän ryhmän kaikille alatyypeille yhteistä on se, että ne ovat oikeinkirjoituksen perusteella

kvalitatiivisesti vaihtelevia. Aikio (2005: 30) kuvailee tällaisia tapauksia ”osittain soinnillisiksi kaksoiskonsonanteiksi”, ja hänen transkriptiossaan taulukkoon valitsemani ryhmän 3A esimerkkisana on merkitty näin: /~~ä~~*ä*~~v~~*v*ää/ (SG.NOM : SG.G-A ’isoisä’). Aikion mukaan vahvassa asteessa (tässä yksikön nominatiivi) konsonanttiyhtymän tai geminaatan alku on siis soinnillinen ja loppu soinniton, kun taas yksikön genetiivi-akkusatiivissa se olisi kokonaan soinniton. Tällainen laadullinen vaihtelutyyppe ei kuitenkaan näy oikeinkirjoituksessa muulla tavoin kuin ”pitkän” ja ”lyhyen” geminaatan vaihteluna. Ryhmät 3B ja 3C koostuvat konsonanttiyhtymistä. Ryhmässä 3B yhtymät ovat muotoa *r* + klusiili + nasaali, esimerkiksi *rbm* – *rpm* ja niiden kestoastevaihtelu on III – II. Ryhmän 3C tapauksissa voi esiintyä kaikki kolme kestoastetta ja niiden konsonanttiyhtymät ovat muotoa klusiili + nasaali, esim: *dn* – *tn* – *n*.

Neljäs astevaihtelutapausten ryhmä (4) on tapausten määrältään kaikkein laajin. Näitä kaikkia tapauksia yhdistää se, että niiden astevaihtelussa esiintyvät kestoasteet III ja II, ne ovat kaikki konsonanttiyhtymiä ja oikeinkirjoituksen perusteella vahveneita – siis SG.NOM muodossa on lyhyempi konsonanttiyhtymä kuin SG.G-A -muodossa. Ryhmässä 4A on suurin osa kaikista astevaihtelutapauksista, eikä sen konsonanttiyhtymistä ole mahdollista esittää yhtä yksiselitteistä mallia, kuten edellä ryhmän 3 tapauksissa.

Ryhmät 4B–D taas ovat tietynlaisia: 4B:ssä ensimmäinen komponentti on soinnillinen konsonantti (resonantti), *ḍ*, *j*, *l* tai *v*, toinen preaspiroitumaton klusiili *b*, *g* tai *d*, ja viimeinen komponentti on nasaali *m*, *n*, *ŋ* tai *nj* – esimerkiksi *vdn* : *vnn*. Ryhmän 4C tapaukset ovat puolestaan muotoa resonantti + sibilantti + klusiili, kuten taulukossa *rsk* : *rskk*. Ryhmässä 4D taas ovat sellaiset konsonanttiyhtymät, joiden alkukomponentti *k* vaihtelee *v*:n kanssa: *kst* : *vstt*. Tällaisia tapauksia on kieliopin (Nickel & Sammallahti 2011: 27–32) mukaan vain 6 kappaletta.

Yhteenvetona voidaan todeta, että pohjoissaamen astevaihtelutapaukset ovat hyvin systemaattisesti luokitellut. Poikkeuksia ei näyttäisi murre-erojen lisäksi juurikaan olevan. Kuitenkin astevaihtelutapausten perusteella olisi varmasti mahdollista ennustaa hyvin suuri osa pohjoissaamen konsonanttien morfofonologisista vaihteluista ja näin myös paljon nominintaivutuksen mekanismeista. Huomattavaa on, että Nickel & Sammallahtien (mts.) listassa näyttäisi olevan nomineista vain parillistavuisia (ks. luku

3.2) esimerkkisanoina. Tämä johtunee siitä, että paritontavuisten ja supistumavartaloisten nominen taivutus on jonkin verran poikkeuksellisempaa, eivätkä astevaihtelutapauksia voida samalla tavalla soveltaa niihin. Koska pohjoissaamessa keskuskonsonantiston astevaihtelu on morfonologisista vaihteluista selkeiten kuvattu, keskityn myös viron kielen nominintaivutuksen käsittelyssä lähinnä konsonanttien vaihteluihin – näin vaihteluita on myös helpointa vertailla keskenään.

5.3. Viron kielen astevaihtelu nominintaivutuksessa

Ylläolevissa taulukoissa (ks. taulukot 10 ja 11) on esitetty esimerkkisanat viron kielen seitsemästä taivutustyyppistä EKKR:n mukaan. Taivutustyypeistä astevaihtelullisia ovat EKKR:n (s. 308) mukaan kuitenkin vain luokat VI ja VII, joten kieltenvälisen vertailtavuuden vuoksi keskityn seuraavassa taulukossa tarkemmin vain näihin kahteen tyyppiin kuuluviin esimerkkisanoihin ja pyrin tarkastelemaan niiden ’keskuskonsonantiston’ astevaihtelua.

TAIV.LUOKKA	KESKUSKONSONANTISTO	NOM	GEN	PART	MERKITYS SUOMEKSI
VI (heikkenevä av.)	<i>r – rj</i>	<i>kiri</i>	<i>kirja</i>	<i>`kirja</i>	’kirje’
	<i>hm</i>	<i>vihm</i>	<i>vihma</i>	<i>`vihma</i>	’sade’
	<i>ts</i>	<i>mets</i>	<i>metsa</i>	<i>`metsa</i>	’metsä’
	<i>pp – p</i>	<i>`sepp</i>	<i>sepa</i>	<i>`seppa</i>	’kello’
VII (vahvenevä av.)	<i>t – tt</i>	<i>möte</i>	<i>`mötte</i>	<i>mötet</i>	’ajatus’
	<i>hj</i>	<i>vihje</i>	<i>`vihje</i>	<i>vihjet</i>	’vihje’
	<i>nn – nd</i>	<i>tunne</i>	<i>`tunde</i>	<i>tunnet</i>	’tunne’
	<i>lg – lk</i>	<i>tölge</i>	<i>`tölke</i>	<i>tölget</i>	’käännös’

Taulukko 14. Esimerkkejä viron kielen VI ja VII taivutustyyppiin kuuluvista nomineista ja niiden taivutuksesta kieliopillisissa sijoissa.

Ylläolevassa taulukossa on esitetty kahdeksan esimerkkisanaa kahdesta eri astevaihtelullisesta taivutustyyppistä. Olen pyrkinyt valitsemaan esimerkkisanat toisaalta niin, että niitä olisi mahdollista verrata rakenteiltaan pohjoissaamen nominintaivutukseen, ja toisaalta niin, että niiden konsonanttien astevaihtelu olisi jokaisessa sanassa hieman erilainen. Sanojen valinnassa olen käyttänyt tukenani EKKR:ää (s. 322–336).

Taivutusmuotojen käsittelyssä pulmallista on se, että viron kielen ortografiassa aste-erot näkyvät II ja III kestoasteen kvantitatiivisessa vaihtelussa ainoastaan klusiilien (ja konsonanttien *š* ja *f*) tapauksessa. Tästä esimerkkeinä taulukon 14 sanat *sepp* – *sepa* ’seppä : sepän’ ja *möte* – *`mötte* ’ajatus : ajatuksen’.

Sanoja, joissa on helposti tunnistettava, kvalitatiivinen astevaihtelu, ovat taulukossa sanat *tunne*, *kiri* ja *tõlge*. Kuten aiemminkin mainittu, graavisaksentti (˘) sanan edessä merkitsee ylipitkää III kestoastetta.

Taulukon 14 sanoista kaikkein vaikeimmin tulkittavia ovat *mets* 'metsä', *vihje* 'vihje' ja *vihm* 'sade'. Niissä korostuu etenkin se, että virossa astevaihtelu koskee kokonaista kaksitavuista yksikköä. Näiden sanojen taivutuksessa pelkkä oikeinkirjoitus ei aina paljasta sanan sijamuotoa, ja erot yksikön genetiivin ja partitiivin, tai nominatiivin ja genetiivin välillä liittyvätkin jo vahvasti prosodisiin seikkoihin, kuten painoon ja sävelkulkuun.

Sanavartaloiden taivutusmuodot voidaan jakaa astevaihtelun perusteella heikko- ja vahva-asteisiin. Heikko-asteinen vartalo (HA) on usein toisessa kestoasteessa, vahva-asteinen (VA) vastaavasti kolmannessa kestoasteessa: *saade* : (HA) : `saate (VA). Sanan *tõsi* (VA, I kestoaste) : `tõe (HA, III kestoaste) kaltaisissa tapauksissa vartalovaihtoehdoista vahva-asteinen on se, jossa esiintyy *s*, *f* tai klusiili, riippumatta siitä, onko astevaihtelun mukainen heikkoasteinen vartalo ylipitkässä kestoasteessa.

Astevaihtelun käsitteeseen kuuluu EKKR:n (209–221) mukaan itse morfofonologisen vaihtelun lisäksi vaihteluja kuvaavat astevaihtelumallit, jotka kuvaavat vartalonvaihteluita sanan nominatiivimuodosta eri taivutusmuotoihin. Malleja on yhteensä 10, joista viisi edustaa heikkenevää astevaihtelua (SG.NOM vahva-asteinen, SG.GEN heikkoasteinen), ja viisi vahvenevaa astevaihtelua. Yhden astevaihtelumallin (EKKR: 218–241) vartalotyyppeihin kuuluvat sanat taipuvat astevaihtelun kannalta samalla tavalla:

MALLIN NR.	SG.NOM	SG.GEN	SG.PART	SG.NOM	SG.GEN	SG.PART	MERKITYS
1.	VA	HA	VA	`sepp	sepa	`seppa	'seppä'
2.	VA	HA	VA	õnnelik	õnneliku	õnnelikku	'onnellinen'
3.	VA	HA	HA	`uus	uue	uut	'uusi'
4.	?	HA	VA	nali	nalja	`nalja	'vitsi'
5.	?	HA	VA/HA	rehi	rehe	reht	'riihi'
6.	HA	VA	HA	mõte	`mõtte	mõtet	'ajatus'
7.	HA	VA	HA	pääse	`pääsme	pääset	'pääsy'

8.	HA	VA	HA/VA	<i>armas</i>	<i>`armsa</i>	<i>armast</i>	'ihana'
9.	HA	VA	HA	<i>kallis</i>	<i>`kalli</i>	<i>kallit</i>	'rakas'
10.	HA	VA	VA	<i>manner</i>	<i>`mandri</i>	<i>mandrit</i>	'manner'

Taulukko 15. Viron kielen astevaihtelumallit esimerkkisanoineen yksikön kieliopillisten sijojen osalta EKKR:n (218–241) mukaan.

Ylläolevan taulukon malleista 1.–5. edustavat 'tavallista', eli heikkenevää astevaihtelua. Näiden mallien mukaan taipuvissa sanoissa yksikön nominatiivi on vahvassa, ja yksikön genetiivi heikossa asteessa. Malleista 1. on kaikkein yleisin (6570 vartaloa). Jotkut malleista näyttävät samanlaisilta, mutta niiden välillä saattaa olla eroja monikon sijojen kohdalla. Monikkomuotoja ei kuitenkaan käsitellä tässä työssä, joten olen jättänyt ne pois taulukosta.

Mallit 3.–5. kuvaavat ainoastaan suljettujen taivutustyyppien (luokat, joihin ei tule uusia sanoja) astevaihtelua. 4. mallin vartalot ovat nominatiivissa asteeltaan määrittelemättömiä, siis sellaisia, joiden nominatiivimuodon vartalonsisäiset konsonantit eivät sisällä klusiilia tai s-äännettä. Mallit 6.–10. kuvaavat käänteistä, eli vahvanevaa astevaihtelua erilaisissa sanavartaloissa. Näihin malleihin kuuluvat sanavartalot edustavat kaikki suljettuja taivutustyyppisiä.

Virossa toimii sanataivutuksessa rinnakkain kuitenkin kaksi ilmiötä: astevaihtelu, kuten suomessakin, ja lisäksi kestopvaihtelu. Nämä voivat toimia yhdessä, jolloin sanaa taivutettaessa sekä aste että kesto vaihtelevat, tai erikseen, jolloin sanaa taivutettaessa vaihtelee vain kesto. Useissa viron kielen sanoissa esiintyy nimittäin kestopvaihtelua, mutta ei ylläolevan määritelmän mukaista astevaihtelua, kuten sanassa *`siil : siili : `siili 'siili : siilin : siiliä'* (SG.NOM III : SG.GEN II : SG.PART III).

Kestovaihteluksi kutsutaan vartalonvaihtelua, jossa pelkästään sanan kestoaste muuttuu (esim. III -> II tai II -> III). Kestovaihtelulla on useita alalajeja:

- 1) Pituusvaihtelu (*kvantitatiivinen*)
 - a. Heikkenevä: (III) *k, p, t, ss* -> (II) *g, b, d, s*
 - b. Vahvaneva: (II) *g, b, d, s* -> (III) *k, p, t, ss*
- 2) Laatu vaihtelu (*kvalitatiivinen*)
 - a. Heikkenevä

- i. Assimilaatio: *`tund* : *tunni* 'tunti : tunnin'
 - ii. Korvautuminen: *tõbi* : *tõve* 'tauti : taudin'
 - iii. Kato (*s* -> \emptyset): *käsi* : *käe* 'käsi : käden'
- b. Vahveneva
- i. Dissimilaatio: *tunne* : *`tunde* 'tunne : tunteen'
 - ii. Korvautuminen: *varvas* : *varba* 'varvas : varpaan'
 - iii. Epenteesi (\emptyset -> *k*): *ohe* : *ohke* 'huokaus : huokauksen'.

Pituusvaihtelua esiintyy vartalossa silloin, kun a) ennen klusiilia tai *s*:ää esiintyy pitkä vokaali tai diftongi (esim. *hõige* : *`hõike* 'huuto : huudon') tai b) klusiilin tai *s*:n jommalla kummalla puolella esiintyy soinnillinen konsonantti (esim. *`kõplama* : *kõblata*). Tärkeää on huomata, että kirjaimet *b*, *g* ja *d* eivät edusta viron ortografiassa soinnillisia, vaan lyhyitä soinnittomia klusiileja, kuten saamessakin.

Laatuvaihtelutapauksissa, joissa klusiili tai *s* katoaa vartalon keskeltä (kuten sanassa *käsi* : *käe* 'käsi : käden'), voi esiintyä myös erilaisia vokaalinvaihteluja (tässä *i* -> *e*). Yleisesti laatuvaihtelu koskee vain tiettyjä sanavartaloita, eikä se laajene uusiin lainasanoihin.

Tässä luvussa on esitelty erilaisia tapoja viron kielen nominintaivutuksen astevaihtelun kuvaamiseen sekä viron kielen astevaihtelun eri alalajeja. Viron ja saamen kielen astevaihtelun kuvaamistavoissa yksi olennainen ero on se, että saamessa kestovaihtelua ei ole käsittelemissäni teoksissa kuvattu erillään keskuskonsonantiston astevaihtelutapauksista.

6. Pohdinta

Tämä luku kokoaa yhteen tutkielmassani käsitellyt morfofonologisiin vaihteluihin liittyvät käsitteet sekä merkittävimmät saamen ja viron erot ja yhtäläisyydet työssäni esitellyiltä osa-alueilta:

1. morfologinen typologia: kielityypin kysymykset
2. morfologian historiallinen kehitys
3. morfosyntaksi: kieliopillisten sijojen funktiot
4. nominintaivutus: sijajärjestelmät ja niiden kuvaustavat keskeisimmässä kielioppiteoksissa
5. nominien taivutustyyppi- jaottelu – morfofonologian rooli jaotteluissa
6. astevaihtelu, sen kuvaustavat ja siihen liittyvät oikeinkirjoituksen ongelmat

Lopuksi pohdin tutkielman alussa esittämiäni hypoteesejä, aiheen ongelmia sekä mahdollisia aiheita jatkotutkimusta varten.

Luvussa 2.1 kävin läpi morfologisen typologian käsitteitä. Mielenkiintoista on erityisesti se, että useissa lähteissä viro ja pohjoissaame ovat monimutkaisten vartalonvaihteluiden vuoksi määritelty fusionaalisemmiksi kieliksi kuin suomi. Viroa ja saamea yhdistää kieliopillisten sijojen kannalta se, ettei etenkin genetiivin tai genetiivi-akkusatiivin muodoissa ole sijapäätteitä. Tällöin merkitykset erottuvat ainoastaan morfofonologisiin vaihteluihin – toisin kuin suomessa. Väite, että viro ja saame olisivat yksiselitteisesti fusionaalisia kieliä (ks. Korhonen 1967), ei kuitenkaan ole aivan aukoton. Fusionaalisuus sellaisenaan, että merkityksiä erotettaisiin ainoastaan vartalonvaihteluiden avulla, pätee viron ja saamen kohdalla ainoastaan kieliopillisten sijojen kohdalla (ks. Grünthal 2000). Muilla sijoilla on selkeästi segmentoitavissa olevat omat sijapäätteensä, jotka liittyvät yksikön genetiivin vartaloon (ks. taulukot 3 ja 8). Suomea on puolestaan pidetty tyypiltään viroa ja saamea agglutinatiivisempana sen vuoksi, että myös kieliopillisilla sijoilla, genetiivilla ja partitiivilla, on aina sijapäätte.

Tämän tarkastelun perusteella viron ja saamen morfologisen tyyppin kuvaamiseen olisi perusteita käyttää Frans Plankin (1999) *split morphology* -käsitteeseen pohjautuvaa *sekatekniikka*-termiä. Kieli, jossa esiintyy erilaisia morfologisia rakenteita, kuten viron ja saamen tapauksessa sekä agglutinaatiota että fleksiota, olisi tämän käsitteen mukaan

nk. sekatekniikkaa käyttävä kieli. Edelleen viron ja saamen kieliopillisia sijoja voitaisiin kutsua *flekteeraaviksi sijoiksi* sen sijaan, että koko kieli leimataan flekteeraavaksi. Viron ja saamen pääasiallista morfologista tyyppiä voi kuitenkin perustellusti kutsua agglutinatiiviseksi, sillä taivutuspäätteitä esiintyy kieliopillisia sijoja lukuunottamatta kaikissa kategorioissa.

Luku 2.2 kuvasi viron ja pohjoissaamen morfologian historiallista kehitystä yhteisten kantakielten vaiheiden kautta. Keskeisimpiä kehityksiä ovat tutkimusaiheeni kannalta astevaihtelun ja sijajärjestelmän kehitys. Koska kantaurali on ollut Janhusen (1982) mukaan lähes puhtaasti agglutinoiva, ja morfofonologisia vaihteluita on esiintynyt hyvin vähän, on mielenkiintoista, kuinka morfologinen muutos on tuonut mukanaan jopa kielityyppiin vaikuttavia rakennemuutoksia.

Koska sekä viron että pohjoissaamen astevaihtelu on laajentunut koskemaan kaikkia konsonantteja ja on morfologistuessaan ottanut genetiivin ja akkusatiivin sijapäätteiden kadottua vallitsevan roolin merkitysten erottamisessa, on esitetty näkemyksiä siitä, onko morfologinen muutos virossa ja saamessa yhteistä alkuperää vai erilliskehitystä (kehittynyt toisistaan riippumatta). Vallitsevan käsityksen mukaan itämerensuomalaisten kielten, joidenkin saamelaiskielten ja samojedikielten astevaihtelun kehitys on yleisesti ottaen tapahtunut toisistaan erillisinä, vaikka itämerensuomen ja saamen klusiilien astevaihtelun kehitystä onkin pidetty yhteisenä kehityksenä (Korhonen 1981: 141; Raviola 1941: 6). Myös genetiivin ja akkusatiivin yhteenlankeaminen ja kato on tapahtunut virossa ja pohjoissaamessa erikseen, ja useissa saamelaiskielissä akkusatiivilla onkin genetiivistä eroava päätte (Korhonen 1981: 214).

Kieliopillisilla sijoilla on keskeisten lauseenjäsenten, subjektin ja objektin kannalta hyvin tärkeä merkitys. Erityisesti objektia ilmaisevien sijojen funktiot ovat virossa ja saamessa hyvin erilaisia. Pohjoissaamessa ei ole erillistä partitiivin sijaa lainkaan, vaan objektia ilmaistaan aina genetiivi-akkusatiivin avulla. Genetiivi ja akkusatiivi ovat pohjoissaamessa langenneet muotonsa puolesta kokonaan yhteen, mutta näin syntyneellä genetiivi-akkusatiivilla voidaan ilmaista sekä objektia että omistusta. Virossa ja suomessa objektia voidaan ilmaista sekä genetiivin tai nominatiivin (*totaaliobjekti*) että partitiivin (*osaobjekti*) avulla, sekä omistusta vain genetiivin avulla. Virossa yksikön nominatiivi, genetiivi, partitiivi ja jopa illatiivi voivat olla yhden sanan

taivutusmuodoissa samannäköisiä, joten muotojen semanttiset roolit ovat hämärtyneet, ja monitulkintaisuutta ehkäisemään onkin syntynyt erilaisia partikkeliadverbiaaleja, joilla ikään kuin täydennetään taivutusmuodon funktio (ks. esimerkit 4a ja b).

Luvuissa 3 ja 4 olen käsitellyt pohjoissaamen ja viron nominintaivutusta ja sijajärjestelmää, sijapäätteitä sekä nominien taivutustyyppijakoja. Viron ja saamen sijajärjestelmät ovat kokonaisuudessaan hyvin erilaisia. Näkyvin ero on sijamuotojen määrässä (virossa 14 kpl, saamessa 6 kpl), mutta myös sijojen funktioissa on merkittäviä eroavaisuuksia. Saamessa on vähemmän sijoja, mutta yksi sija (kuten esimerkiksi lokatiivi) voi vastata merkitykseltään useaa viron kielen sijaa.

Sijajärjestelmien sijapäätteet kieliopillisten ja muiden sijojen välillä ovat virossa ja saamessa järjestelminä samankaltaiset: muiden kuin kieliopillisten sijojen sijapäätteet ovat hyvin säännöllisiä, eivätkä poikkeuksia lukuunottamatta vaihtelevat vartalotyypeittäin. Saamen SG.ILL pääte on erilainen eri taivutustyypeissä: parillistavuisissa nomineissa *-ide* ja paritontavuisissa *-(i)idda*). Virossa puolestaan SG.ILL voi saada sekä flekteeraavia (nk. lyhyt illatiivi *mets* : *`metsa* 'metsä : metsään') että agglutinoivia (*peegel* : *peegli-sse* 'peili : peiliin') muotoja.

Viron ja saamen taivutustyyppijaottelut ovat osoittautuneet hyvin erilaisiksi. Taivutustyyppijaottelu on käsitteenä keinotekoinen: jaotteluita on tehty kieliopin kuvausta varten, jotta erilaisten vartalotyyppien taivutusta olisi mahdollista hahmottaa mahdollisimman selkeästi. Tällaisissa jaotteluissa on tehtävä karkeitakin yleistyksiä, sillä jokaista poikkeusta ei yleensä voida käsitellä yhdessä kirjallisuusteoksessa. Pohjoissaamen taivutustyyppijako näyttää perustuvan Nickelín & Sammallahden (2011: 70–79) esityksessä pääasiassa tavumäärään (parillis- ja paritontavuisten nominien luokat), kuitenkin niin, että supistumavartaloisilla nomineilla on oma luokkansa. Aikio (2005: 17) taas luokittelee nomineja mm. sen perusteella, päättyykö sanavartalo vokaaliin vai konsonanttiin ja erottaa muutamat poikkeuksellisesti taipuvat nomininit omaksi luokikseen.

Virossa taivutustyypejä on eroteltu käyttämässäni kielioppikirjallisuudessa huomattavasti enemmän. EKKR:n luokittelussa nomininit on jaoteltu ensiksi sen perusteella, esiintyykö niiden taivutuksessa astevaihtelua: luokat 1.–5. ovat

astevaihteluttomia, luokassa 6 esiintyy heikkenevää astevaihtelua, ja luokassa 7 vahveneavaa astevaihtelua. Luokat 1.–5. sisältävät nomineja, joissa ei esiinny sanan keskuksen vartalonvaihteluita, mutta loppuvaihteluita saattaa esiintyä. EKKR:n luokittelu perustuu myös jonkin verran tavumäärään, mutta toisaalta joissakin taivutustyypeissä esiintyy tavumäärältään useanlaisia vartalotyyppejä (ks. liite 1), jolloin tyyppiin kuuluvia vartaloita yhdistää näkyvimmin partitiivin päätteen muoto (\emptyset , *-t* tai *-d*).

Astevaihtelu ilmiönä on tutkielmassani hyvin keskeisessä asemassa, sillä siihen kuuluu hyvin suuri osa nominintaivutuksen morfofonologisista vaihteluista. Luvussa 5 olenkin keskittynyt kuvaamaan viron ja saamen nominien astevaihtelua sekä esittelemään astevaihteluun liittyviä kuvaustapoja. Jo astevaihtelun määritelmät ovat virossa ja saamessa erilaiset. Pohjoissaamassa astevaihtelulla tarkoitetaan Ante Aikion (2005: 14–15) mukaan sanan painollisen ja painottoman tavun välisten konsonanttien vaihtelua. Samoin kuin virossa, myös pohjoissaamassa on esitetty olevan kolme kestoastetta, lyhyt, pitkä ja ylipitkä. Saamen astevaihtelun kuvauksessa tärkeä malli on astevaihtelutapausten lista, joka esittää astevaihtelullisten keskuskonsonantiston konsonanttien vaihteluja eri taivutusmuodoissa.

Viron kielen astevaihtelun määritelmän mukaan astevaihtelu koskee vain klusiileja ja frikatiiveja *s* ja *f*, mutta se kattaa vain pienen osan viron vartalonvaihtelusta. Astevaihtelun lisäksi virossa esiintyy myös *kestovaihtelua*, joka perustuu suprasegmentaalisiin ominaisuuksiin, kuten painoon ja sävelkulkuun. Kestovaihtelu koskee virossa foneettisesti kokonaista kahden tavun muodostamaa tahtia, eikä pelkästään keskuskonsonantistoa. Mahdollisesti tämän vuoksi viron kielen astevaihtelutapauksista ei ole laadittu samankaltaista listaa kuin saamessa. Usein kestoastetta mielletään astevaihteluksi, mutta se on astevaihtelusta erillään oleva ilmiö: astevaihtelu ja kestoastetta voivat toimia yhdessä, jolloin sanaa taivutettaessa sekä aste että kesto vaihtelevat, kuten sanassa *`sepp* III : *sepa* II 'seppä : sepän, tai erikseen, jolloin sanaa taivutettaessa vaihtelee vain kesto. Toisaalta useissa viron kielen sanoissa esiintyy kestoastetta, mutta ei ylläolevan määritelmän mukaista astevaihtelua: *`siil* III : *siili* II : *`siili* III 'siili : siilin : siiliä'.

Vaikka pohjoissaamen astevaihtelun kuvaamisessa ei käsittelemissäni teoksissa keskitytä muuhun kuin keskuskonsonantistoon ja tiettyihin vokaalinvaihteluihin, ääntämyksessä astevaihtelu vaikuttaa pohjoissaamessakin edeltävän vokaalin kvantiteettiin seuraavalla tavalla: ennen III kestoastetta kaikki vokaalit, myös diftongit, ääntyvät lyhyinä, kun taas II ja I kestoasteiden edellä vokaalit ääntyvät pitkinä tai loppupainollisina (Aikion 2005: 15). Pohjoissaamen astevaihtelun ja kvantiteetin foneettinen kuvaaminen on kuitenkin vielä viron kielen vastaavaan tutkimukseen verrattuna varsin vähäistä (ks. esim. Lagercrantz 1927). Jatkotutkimuksessa olisikin hyvä kuvata pohjoissaamen kvantiteettia astevaihtelun kannalta enemmän foneettisesta näkökulmasta, jotta voidaan ottaa huomioon astevaihtelun vaikutus koko sanavartalon fonologisessa muodossa (ks. esim. Karlsson ym. 2008).

Kuten virossa, myöskään pohjoissaamessa ylipitkä kestoaste ei näy oikeinkirjoituksessa, jos kyseessä on pitkä geminaatta – käsittelemässäni kirjallisuudessa merkitään, ja myös omassa työssäni olen merkinnyt saamen esimerkkisanoissa ylipitkää kestoastetta geminaatan osien välissä olevan ”yläpilkun” avulla: *guos'si* ’vieras’. Virossa käytetään usein graavisaksenttia sanan edessä ilmaisemaan ylipitkää kestoastetta: *`siili* ’siiliä’.

Yksi tutkimuksessani esiintyneistä haasteista ovat olleet käsitteistön ja määritelmien erot. Pohjoissaamen kielioppikirjallisuudessa käytetään usein käsitettä *keskuskonsonantisto*, jota ei virossa tunneta. EKKR:ssä (s. 209) käytetään termiä *sisehäälikud*, suom. ’vartalonsisäiset äänteet’. Tämä terminologian ero voi johtua siitä, että viron kielen vartalonvaihteluissa on huomioitu konsonanttien lisäksi suprasegmentaalisella tasolla myös vokaalien kestovaihtelu – toisin sanoen kokonaisen kaksitavuisen tahdin tavujenväliset suhteet: mitä pidempi ja painollisempi ensimmäinen tavu, sitä lyhyempi toinen tavu riippumatta siitä, millaisia segmenttejä sanavartalossa esiintyy (Hint 1997: 17).

Myös taivutusmuotojen suora vertailu viron ja saamen välillä on haastavaa, sillä sanarakenteissa on merkittäviä eroja. Virossa on historiallisen kehityksen kautta tapahtuneen loppuheiton vuoksi suuri joukko yksitavuisia sanoja. Lisäksi virossa on paljon sellaista laadullista vartalonvaihtelua, jossa keskuskonsonantisto katoaa kokonaan, kuten sanassa *uba* : *oa* ’papu : *pavun*’.

Seuraavassa taulukossa olen vertaillut muutamia viron ja saamen kaksitavuisia sanamuotoja esittämällä myös saamen kielen sanoista (Nickel & Sammallahti 2001: 27–33) viron kielen kuvauksessa (EKKR: 306–307) käytettyjä vartalotyypin kaavoja. Koska saamessa ei esiinny yksitavuisia substantiiveja, olen valinnut vertailuun vain erilaisia kaksitavuisia vartaloita, vaikka vartalokaavoja on viron kielessä käytetty myös yksi- ja monitavuisille vartaloille (ks. liite 1).

Kaava	Viron kielen sana	Merkitys	Saamen kielen sana	Merkitys
/2 I V/	<i>ni-mi</i>	'nimi'	<i>suo-lu</i>	'saari'
/2 I C/	<i>sõ-ber</i>	'ystävä'	<i>jea-gil</i>	'jäkälä'
/2 II V/	<i>rat-su</i>	'ratsu'	<i>gieh-ta</i>	'käsi'
/2 II C/	<i>küü-nal</i> (II) : ` <i>küün-la</i> (III)	'kynttilä : kynttilän'	<i>boa-đus</i> (I) : <i>boh-to-sa</i> (II)	'tulos : tuloksen'
/2 III V/	` <i>aas-ta</i>	'vuosi'	<i>bohc-co</i>	'poron'
/2 III C/	` <i>krin-gel</i>	'rinkilä'	<i>doavt-tir</i>	'lääkäri'

Taulukko 16. Viron ja saamen taivutusmuotojen vertailua vartalotyypin ja astevaihtelun mukaan.

Taivutusmuotojen vertailussa yksiselitteisintä on verrata keskuskonsonantistojen asteita. On kuitenkin haastavaa löytää sanapareja, jotka sopisivat sekä viron että saamen astevaihtelun määritelmän mukaisesti samaan kestoasteeseen. Syy tälle on oletettavasti se, että saamessa kestoaste määräytyy vain keskuskonsonantiston asteen perusteella, kun virossa se riippuu useammista tekijöistä, ja myös vokaaleilla voidaan ajatella olevan kolme kestoastetta (ks. s. 58). Taulukon 16 kolmen ensimmäisen kaavan mukaiset vartalot ovat helposti vertailtavissa ja niiden keskuskonsonantistot ovat samankaltaisia. Kolmen jälkimmäisen kaavan mukaiset vartalot puolestaan vastaavat toisiaan heikommin aste- ja kestoastevaihtelun erilaisuuden vuoksi. Virossa sanavartalo on II asteessa, jos siinä on alussa pitkä vokaali (kuten sanassa *küünal*); saamessa vokaalin pituus ei vaikuta asteen määrittelyyn.

Tutkielman alussa esittämäni hypoteesit olivat seuraavat. Viron kielessä erotellaan huomattavasti enemmän taivutustyyppisiä (EKKR: 306–307 mukaan 7 kpl) kuin saamessa (Nickelin ja Sammallahtien 2011: 70 mukaan 3 kpl) mahdollisesti siitä syystä, että virossa on useampia ja enemmän toisistaan poikkeavia vartalotyyppisiä ja vartalonvaihteluita. Toinen hypoteesini koski nominien luokitteluperusteita. Saamessa

nominien luokittelu on vaikuttanut perustuvan vahvasti vartalotyyppeihin vartalonvaihteluihin verrattuna, sillä kaikissa pohjoissaamen taivutustyypeissä esiintyy kaikkia edellä mainittuja vartalonvaihteluja. Viron kielen nominien luokittelu on EKKR:ssä tehty vartalonvaihteluiden mukaan mm. sillä perusteella, että nominit on luokiteltu astevaihtelun perusteella astevaihtelullisiin ja astevaihteluttomiin taivutustyyppisiin.

Ensimmäinen hypoteesini koski vartalotyyppeiden ja -vaihteluiden monimuotoisuutta ja lukumäärää virossa ja saamessa. Väitettä, että virossa olisi saameen verrattuna useampia ja enemmän toisistaan poikkeavia vartalotyyppejä tukevat taulukon 11 ja liitteen 1 mallit viron nominien vartalotyypeistä. Malleja on EKKR:n (306–307) taulukon mukaan yhteensä 41 erilaista, jotka kuuluvat seitsemään eri taivutustyyppiin. Saamessa olisi Aikion (2005: 17) vartalotyyppeiden luokitteluun perustuvan laskutavan mukaan seitsemän vartalotyyppiä (ks. s. 39–40):

Parillistavuiset:

- 1) Vokaaliloppuinen kaksitavuinen, kuten *gíeh-ta* 'käsi'
- 2) Vokaaliloppuinen nelitavuinen (tavumäärä lasketaan genetiivi-akkusatiivimuodon perusteella), kuten *mui-ta-lus* : *mui-ta-lu-sa* 'kertomus : kertomuksen'.

Paritontavuiset:

- 3) Genetiivi-akkusatiivissa kolmitavuinen (myös *konsonanttivartaloinen*) vokaaliloppuinen, kuten *beana* : *beat-na-ga* 'koira : koiran'.
- 4) Genetiivi-akkusatiivissa kolmitavuinen konsonanttiloppuinen, kuten *gáv-pot* : *gáv-po-ga* 'kaupunki : kaupungin'.

Supistumavartaloiset:

- 5) *-is* -loppuinen muuntovartaloinen, kuten *vielppis* : *vielpá* 'koiranpentu : -pennun'
- 6) *-u* -loppuinen muuntovartaloinen, kuten *boazu* : *bohcco* 'poro : poron'.
- 7) epäsäännölliset kaksitavuiset nominit, kuten *olm-mái* : *olb-má* 'mies : miehen'.

Nickelin ja Sammallahten (2011: 70–79) taivutustyyppien luokittelu on erilainen, mutta vartalotyyppejä olisi samoin tavumäärän ja supistuman perusteella laskettuna yhtä paljon.

Vartalonvaihteluilmioistä olen keskittynyt tutkielmassani astevaihteluun, jonka monimuotoisuuden vertailu oli osa ensimmäistä hypoteesiäni. Hypoteesini mukaan viron kielen astevaihtelujärjestelmä olisi saameen verrattuna huomattavasti moniulotteisempi, mitä tukevat tutkielmassa käsittelemäni viron ja saamen astevaihtelun määritelmät sekä kuvaustavat. Myös taivutusmuotojen suora vertailu (ks. taulukko 16 ja 17) näyttää tukevan tätä väitettä, sillä viron kielen kolmas, ylipitkä kestoaste (III) perustuu segmenttien kvantiteetin ja (kesto)asteen lisäksi suprasegmentaalisiin piirteisiin, kuten painoon ja sävelkulkuun, kun saamessa taas ainoastaan keskuskonsonantiston astetta sanotaan ylipitkäksi.

Toista hypoteesiäni, jonka mukaan saamen nominien luokittelu perustuu enemmän vartalotyyppeihin ja vartalon tavumäärään, ja viron puolestaan vartalonvaihteluun ja kieliopillisten sijojen sijapäätteisiin, tukee erityisesti EKKR:n taivutustyyppitaulukon (s. 306–307; ks. taulukko 11 ja liite 1) vertaaminen saamen taivutustyyppijaotteluihin (ks. luku 3.3). Liitteen 1 taulukosta voidaan vartaloaavoja tarkastelemalla huomata, että samaan taivutustyyppiin kuuluu monenlaisia vartalotyyppisiä vartalon tavumäärästä riippumatta. Esimerkiksi astevaihteluttomaan taivutustyyppiin IV kuuluu sekä yksi- (/1 C/), kaksi- (mm. /2 III V/) että monitavuisia (/3jj V/) vartaloita: esimerkiksi sanat *õel* 'häijy', *aasta* 'vuosi' ja *taltsutamatu* 'taltuttamaton' kuuluvat tähän luokkaan. Sanojen taivutuksessa yhteistä on vartalon astevaihteluttomuus sekä partitiivimuotojen päätteet (virossa yksikön genetiivimuodoilla ei ole yksiselitteisesti segmentoitavaa päätettä) – IV:n luokan sanat saavat yksikössä partitiivin päätteet *-t*, ja monikossa päätteet *-id*: *õel* : *õela-t* : *õela-id* 'häijy' : häijyä : häijyjä'. Alla on kolme tavumäärältään erilaista IV taivutustyyppin sanaa taivutettuna yksikön kieliopillisissa sijoissa:

<i>õel</i> : <i>õela</i> : <i>õela-t</i>	'häijy' : häijyn : häijyä'
<i>aasta</i> : <i>aasta</i> : <i>aasta-t</i>	'vuosi' : vuoden : vuotta'
<i>taltsutamatu</i> : <i>taltsutamatu</i> : <i>taltsutamatu-t</i>	'taltuttamaton' : taltuttamattoman : taltuttamatonta'.

Vain I:ssä taivutustyyppissä on yhdenlaisia, yksitavuisia vokaaliloppuisia vartaloita, kuten *koi* (/1 V/); kaikissa muissa luokissa on useammanlaisia vartaloita. Tärkeää tyyppijaottelun kannalta on myös se, että tyypit I–V ovat kokonaan astevaihteluttomia, tyypissä VI esiintyy heikkenevää astevaihtelua ja tyypissä VII vahvenevää astevaihtelua.

Pohjoissaamen taivutustyyppi- jaottelussa (Nickel & Sammallahti 2011: 70–79, vrt. Aikio 2005: 17) kaikissa kolmessa tyypissä esiintyy paljon astevaihtelullisia sanoja, mutta jonkin verran myös astevaihteluttomia. Vartalotyyppien jaottelu perustuu Nickelin ja Sammallahtien kieliopissa (mts.) ensisijaisesti tavumäärään (parillis- ja paritontavuiset nominit) ja supistumaan (-*is* ja -*u* -loppuiset nominit). Yksitavuisia nomineja, kuten virossa (esim. *koer* 'koira'), ei saamessa pronominiin lisäksi ole (ks. Aikio 2005: 17), eikä niitä ole otettu huomioon taivutustyyppi- jaottelussa. Pohjoissaamessa substantiivit, adjektiivit tai numeraalit eivät koskaan ole yksitavuisia, vaan vähintään kaksitavuisia.

Tärkeä luokitteluperuste Aikion oppikirjassa (mts.) on se, loppuuko sanavartalo yksikön nominatiivissa konsonanttiin vai vokaaliin. Parillistavuiset nominit, kuten esimerkiksi *gieh-ta* 'käsi' ja *niei-da* 'tyttö' päättyvät aina vokaaliin. Paritontavuiset nominit, joiden tavumäärä lasketaan genetiivi-akkusatiivin perusteella, puolestaan päättyvät usein konsonanttiin, kuten genetiivi-akkusatiivissa kolmitavuiset sanat *njoam-mil* : *njoam-mi-la* 'jänis : jäniksen' tai *duottar* : *duod-da-ra* 'tunturi : tunturin' (Aikio 2005: 55–56), kuten myös jotkut *s*-loppuiset supistuma- tai muuntovartaloiset (Aikio 2005: 72–73) nominit loppuvat konsonanttiin. Paritontavuiset nominit, joita Aikio kutsuu *konsonanttivartaloisiksi* nomineiksi, voivat päättyä myös vokaaliin, kuten sanat *beana* : *beat-na-ga* 'koira : koiran' tai *luomi* : *luop-ma-na* 'hilla : hillan'. Myös supistumavartaloisista nomineista jotkin, kuten *boazu* : *bohcco* 'poro : poron', voivat loppua vokaaliin. Aikio (2005: 73) kutsuu tällaisia nomineja *muuntovartaloisiksi u-*nomineiksi. Sekä tavumäärään että vokaali- tai konsonanttiloppuisuuteen liittyvät luokitteluperusteet eivät ole yksiselitteisiä, vaan eri luokkiin kuuluu monenlaisia poikkeuksia (ks. luku 3.3).

Myös saamessa eri taivutus- tai vartalotyyppisiin kuuluvat sanat taipuvat tietyllä tavalla: paritontavuisien ja supistumavartaloisten nominien taivutusmuodot noudattavat samaa astevaihtelun periaatetta: yksikön nominatiivi on heikossa asteessa, ja genetiivi-akkusatiivi vahvassa asteessa, kuten sanoissa *beana* : *beatnaga* ja *boazu* : *bohcco*. Parillistavuisien nominien kohdalla astevaihtelu on näihin nähden käänteistä: yksikön nominatiivi on vahvassa, ja genetiivi-akkusatiivi heikossa asteessa: *giehta* : *gieda*. Myös sijapäätteiden muoto riippuu taivutus- tai vartalotyyppistä: parillistavuisien ja

supistumavartaloisten nominien sijapäätteet ovat samanmuotoiset, kun taas paritontavuiset nominit saavat ns. *vokaalialkuiset* sijapäätteet. (ks. taulukko 4 s. 36)

Kontrastiiviselle tutkimukselleni esittämät kaksi hypoteesia saivat molemmat tukea aineistosta ja vertailusta. Kuitenkin väite siitä, että viron kielen aste- ja kestovaihtelu olisi pohjoissaameen verrattuna paljon monimutkaisempaa ei ole aivan yksiselitteinen: sitä tukevat vain astevaihtelun kuvaustavat kielioppikirjallisuudessa. Jos pohjoissaamen astevaihtelun kuvaamisessa suprasegmentaalisilla piirteillä olisi yhtä suuri rooli kuin viron kielen tutkimuksessa, ja niitä olisi tutkittu enemmän, voisi saamenkin astevaihtelusta paljastua hyvin mielenkiintoisia, mahdollisesti enemmän viron kielen kanssa yhteneviä ominaisuuksia. Kattavat kuvaukset pohjoissaamen kvantiteetista (Lagercrantz 1927) ja äänneopista (Sammallahti 1977) on tehty kauan aikaa sitten, joten päivitetylle foneettislähtöiselle tutkimukselle olisi kielen monipuolisen kuvaamisen vuoksi varmasti tarvetta.

Mikko Korhonen (1967 ja 1969) tutki saamelaiskielten ja itämerensuomalaisten kielten morfologista muutosta ja morfofonologiaa typologisesta näkökulmasta Greenbergin indeksien avulla. Indeksit ovat tukeneet väitettä, jonka mukaan useimmat suomalais-ugrilaiset kielet ovat agglutinatiivisen sijaan pikemminkin agglutinatiivis-fusionaalisia kieliä (ks. myös Tauli 1966). Kuitenkin erityisesti osa saamelaiskielistä, sekä itämerensuomalaisista kielistä viro ja liivi erottuvat joukosta muita sgr. kieliä fusionaalisempina. Tämä näkökulma on ollut omassa työssäni esillä usean eri näkökulman, kuten esimerkiksi kielenmuutoksen ja kielitypologian kautta. Korhonen otti vartalonvaihtelun morfologisen funktion käsittelyssä huomioon lisäksi redundanssin käsitteen. Kun sama kieliopillinen informaatio ilmenee suffiksin lisäksi jo sanavartalossa, suffiksi käy ikään kuin ylimääräiseksi ja saattaa hävitä kokonaan, kuten saamessa ja virossa on kieliopillisten sijojen tapauksessa tapahtunut. Korhonen (mts.) käsittelee artikkelissaan redundanssin käsitteen kanssa fonologiaa, tarkemmin kielen foneemijärjestelmän laajuutta ja fonotaktisia sääntöjä, joita tässä tutkielmassa ei ole aiheen rajauksen vuoksi otettu huomioon.

Hannu Remes (2009) vertaili väitöskirjassaan suomen ja viron morfologisia piirteitä. Hänen mukaansa kieliä erottaa toisistaan viron kieleen kehittyneet nominintäivutuksen

flekteeraavat piirteet, kuten vartalonvaihtelun distinktiivisyys ja sijapäätteiden rappeutuminen. Tässä työssäni verrattiin puolestaan kahden etäsukukielen morfofonologisia vaihteluita, joissa tarkasteluni perusteella on paljon samankaltaisuuksia, mutta myös suuria eroja etenkin vaihteluiden kuvaustavoissa ja kielten vartalotyypeissä, minkä vuoksi taivutusmuotojen suora vertailu osoittautui haasteelliseksi. Useissa tutkimuksissa on otettu kantaa viron ja saamen fusionaalisuuteen ja flekteeraaviin rakenteisiin, ja on todettu saamessa ja virossa olevan huomattavasti suomea runsaammin flekteeraavuutta (ks. myös Viitso 1990: 548).

Remksen (2009) tutkimuksessa tärkeänä teoreettisena pohjana toimi tunnusmerkkisyyden käsite, jonka avulla tarkasteltiin suomen ja viron morfologiaa oppositioita sekä niiden merkintätapojen eroja. Omassa työssäni olen käsitellyt saamen ja viron morfologiaa ja morfofonologiaa lähinnä paradigmaattisessa kehyksessä, sillä käsittelyssäni olivat vain nominit ja niiden taivutustyyppit; Remksen työssä tutkittiin laajemmin sekä nominien että verbien taivutusta.

Kolmijakoiset pituusoppositiot, kuten virossa ja saamessa, ovat tutkitusti erittäin harvinainen piirre maailman kielissä (Ladefoged & Maddieson 1996; Markus ym. 2012). Markus ym. (mts.) tutkivat akustisen fonetiikan menetelmin kolmenpituisten konsonanttien ja niitä ympäröivien vokaalien välisiä korrelaatioita virossa, liivissä, inkeroisessa ja inarinsaamessa ja selvittivät, että kaikissa edellä mainituissa kielissä sanansisäinen konsonantti ja sitä seuraava vokaali ovat keskenään kääntäen verrannollisessa suhteessa. Olisi mielenkiintoista selvittää, päteekö tämä myös pohjoissaamen kohdalla.

Lyhenteet

1	ensimmäinen persoona
3	kolmas persoona
ABL	ablatiivi
AKK	akkusatiivi
GEN	genetiivi
DAT	datiivi
ILL	illatiivi
INE	inessiivi
LOK	lokatiivi
NOM	nominatiivi
PART	partitiivi
PFV	perfektiivinen aspekti
PL	monikko
POSS	omistusmuoto
SG	yksikkö
SG.NOM	yksikön nominatiivi
SG.GEN	yksikön genetiivi
SG.G-A	yksikön genetiivi-akkusatiivi
SG.PART	yksikön partitiivi
SG.ILL	yksikön illatiivi
I	Ensimmäinen kestoaste, lyhyt aste
II	Toinen kestoaste, pitkä aste
III	Kolmas kestoaste, ylipitkä aste
av.	astevaihtelu
Q1	lyhyt kvantiteetti
Q2	pitkä kvantiteetti
Q3	ylipitkä kvantiteetti
TT	taivutustyyppi
ims.	itämerensuomi
KU	kantaurali
saaE	eteläsaame
saaN	pohjoissaame
sgr.	suomalais-ugrilainen

Kirjallisuus

- ABONDOLO, DANIEL (toim.) 1998: *The Uralic languages*. Lontoo: Routledge.
- AIKIO, ANTE 2005: *Pohjoissaamen alkeiskurssi*. Opetusmoniste. Oulu.
- AIKIO, ANTE – YLIKOSKI, JUSSI 2007: Suopmelaš gielaide l-kásusiid álgovuodđu. – Jussi Ylikoski & Ante Aikio (toim.), *Sámit, sánit, sátnehámit: riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007* s. 11–71. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 253. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- AIKIO, SAMULI 1987: Yksi mieli, yksi kieli. *Virittäjä* 91 s. 457–490.
- ÁLGU = Álgú-tietokanta. Sámegeielaid etymologaš diehtovuodđu = Saamelaiskielten etymologinen tietokanta [online-tietokanta]. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2006. Päivitetään jatkuvasti. <http://kaino.kotus.fi/algú/> (30.4.2016).
- ARISTE, PAUL 1981: *Keelekontaktid. Eesti keele kontakte teiste keeltega*. Tallinn: Valgus.
- BICKEL, BALTHASAR – NICHOLS, JOHANNA 2007: Inflectional morphology. – Timothy Shopen (toim.), *Language typology and syntactic description* vol. 3 s. 169–240.
- 2013: Fusion of Selected Inflectional Formatives. – Matthew S. Dryer & Martin Haspelmath (toim.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. <http://wals.info/chapter/20> (8.2.2016).
- CASTRÉN, MATIAS ALEKSANTERI 1839: *De affinitate declinationum in lingua Fennica, Esthonica et Lapponica*. Helsinki: Typis Frenckellianis.
- CROFT, WILLIAM 2002: *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EHALA, MARTIN 1997: Eesti morfoloogia olemus. *Keel ja Kirjandus* 6 s. 370–383.
- EKKR = EREL, MATI – EREL, TIU – ROSS, KRISTINA 2007: *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: Eesti keele sihtasutus.
- FUF = *Finnisch-Ugrische Forschungen*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- GREENBERG, JOSEPH 1954: A quantitative approach to the morphological typology of language. – R. F. Spencer (toim.), *Method and perspective in anthropology: Papers in honor of Wilson D. Wallis* s. 192–220. Minnesota: University of Minnesota.
- GRÜNTAL, RIHO 2000: Typological characteristics of the Finnic languages: a reappraisal. – Johanna Laakso (toim.) *Facing Finnic: Some challenges to historical and contact linguistics* s. 31–63. Castrenianumin toimitteita 59. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 2001: Homonymy and systemacy in Estonian inflection. – Reet Kasik, (toim.) *Keele Kannul*. Pühendusteos Mati Erelti 60. sünnipäevaks 12. märtsil 2001. s. 42–61. Tartu ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 17. Tartto: Tartu Ülikool.
- 2010: Sijasynkretismi sijajärjestelmän koetinkivenä. *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 2 s. 91–113.
- HASPELMATH, MARTIN – SIMS, D. ANDREA 2010: *Understanding morphology*. 2nd edition. Lontoo: Routledge.
- HELIMSKI, EUGENE 1995: Proto-Uralic gradation: continuation and traces. – *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum* I: 17–51. Jyväskylä.
- HINT, MATI 1973: *Eesti keele sõnafonoloogia* I. Tallinn: Eesti NSV teaduste akadeemia keele ja kirjanduse instituut.

- 1997: *Eesti keele astmevahelduse ja prosoodiasüsteemi tüpoloogilised probleemid*. Tallinn/Helsinki: Eesti keele Sihtasutus.
- JANHUNEN, JUHA 1982: On the structure of Proto-Uralic. – *FUF* 44 s. 23–42.
- KAALEP, HEIKI-JAAN 1997: An Estonian Morphological Analyser and the Impact of a Corpus on Its Development. – *Computers and the Humanities* 31 s. 115–133. Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- KARLSSON, FRED 1983: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Porvoo: Werner Söderström.
- 2008: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Gaudeamus.
- KARLSSON, FREDRIK – SULLIVAN – KIRK P. – SVONNI, MIKAEL – VAN DOORN, JAN – WENNSTEDT, OLA 2008: The acoustic manifestation of consonant gradation in Northern Sami. *The Journal of the Acoustical Society of America* vol. 123, issue 5, p. 3885.
- KORHONEN, MIKKO 1967: Lapin kielen vartalonsisäisten äännevaihtelujen morfologisesta funktiosta. – *Virittäjä* 71 s. 353–358.
- 1969: Die Entwicklung der morphologischen Methode im Lappischen. – *FUF* 37 s. 203–362.
- 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1986: *Finno-Ugrian language studies in Finland 1828–1918*. Helsinki: Societas scientiarum Fennica.
- KULONEN, ULLA-MAIJA – SEURUJÄRVI-KARI, IRJA – PULKKINEN, RISTO (toim.) 2005: *The Saami: A cultural encyclopedia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LADEFOGED, PETER – MADDIESON, IAN 1996: *The sounds of the world languages*. Oxford: Blackwell Publishers.
- LAGERCRANTZ, ELIEL 1927: *Strukturtyper und Gestaltwechsel im Lappischen*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 57. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- LAAKSONEN, KAINO – LIEKO, ANNELI 2003: *Suomen kielen äänne- ja muoto-oppi*. 4. painos. Helsinki: Finn Lectura.
- LEHISTE, ILSE 1965: Function of Quantity in Finnish and Estonian. – *Language* 41 s. 447–456.
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhanne: suomen kielen kehitys kantauralista varhaisuuteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LÄNSMAN, HELMI 2010a: *Cealkke Dearvvuodaid 1*. Vaasa: Sámediggi.
- 2010b: *Cealkke Dearvvuodaid 2*. Vaasa: Sámediggi.
- MARKUS, ELENA – LIPPUS, PÄRTEL – PAJUSALU, KARL – TERAS, PIRE 2012: Three-way opposition of consonant quantity in Finnic and Saamic languages. *Nordic Prosody. Proceedings of the XIth conference* s. 225–234. Tartto: Peter Lang.
- MUUK, ELMAR 1927: *Lühike eesti keeleõpetus I, Hääliku- ja vormiõpetus*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- NICKEL, KLAUS-PETER – SAMMALLAHTI, PEKKA 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi girji.
- PLANK, FRANS 1986: Paradigm size, morphological typology and universal economy. – *Folia Linguistica* 20 s. 29–48.
- 1999: Split morphology: How agglutination and flexion mix. – *Linguistic Typology* 3 s. 279–340.

- RAVILA, PAAVO 1935: Die Stellung des Lappischen innerhalb der Finnisch-Ugrischen Sprachfamilie. *FUF* 23 s. 20–65.
- 1960: Probleme des Stufenwechsels im Lappischen. *FUF* 33 s. 285–325.
- REMES, HANNU 2009: *Muodot kontrastissa: Suomen ja viron vertailevaa taivutusmorfologiaa*. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.
- RÄTSEP, HUNO 1989: Eesti keele tekkimise lugu. – *Akadeemia* 1 s. 1503–1524.
- SALMINEN, TAPANI 2002: Castrén, Matthias Alexander (1813 - 1852) – Suomen kielen ja kirjallisuuden professori. *Kansallisbiografia*-verkkójulkaisu <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3164/> (25.3.2015).
- SALVESTE, NELE 2012: Ikka need välted – no mida neist arvata? – *Oma Keel* 24 s. 19–28.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1977: Norjansaamen Itä-Enontekiön murteen äänneoppi. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia* 160. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 1993: *Sámi-suoma-sámi sátnegirji = Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja*. Ohcejohka: Girjegiisá.
- 1998a: *The Saami languages. An introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- 1998b: Saamic. – Daniel Abondolo (toim.), *The Uralic languages* s. 43–95. Lontoo: Routledge.
- SAPIR, EDWARD 1921: *Language. An Introduction to the Study of Speech*. Harcourt: Brace et Company.
- SETÄLÄ, EMIL NESTOR 1896: Über Quantitätswechsel im Finnisch-Ugrischen. *SUSA* 14, 3.
- 1912a: Zu dem Alter des Stufenwechsels. *FUF* 11 s. 14–15.
- 1912b: Über Art, Umfang und Alter des Stufenwechsels im Finnisch-Ugrischen und Samojedischen. *FUF* 12 s. 1–128.
- SUNG, JAE JUNG 2001: *Linguistic Typology. Morphology and Syntax*. Singapore: Pearson Education.
- SUSA = *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- TAULI, VALTER 1966: *Structural Tendencies in Uralic Languages*. Indiana University publications. Uralic and Altaic series, vol. 17. Den Haag: Mouton & Co.
- 1972. *Eesti grammatika I. Hääliku-, vormi- ja sõnaõpetus*. Upsala.
- VELUPILLAI, VIVEKA 2012: *Introduction to linguistic typology*. Amsterdam: John Benjamins.
- VESKE, MIHKEL 1879: *Eesti keele healte õpetus ja kirjutuse wiis*. Eesti kirjawara 1. Tartu: Schnakenburg.
- VIITSO, TIIT-REIN 1990: Eesti keele kujunemine flekteerivaks keeleks. *Keel ja kirjandus* 33 s. 456–461, 542–548.
- 1998a. Fennic. – Daniel Abondolo (toim.), *The Uralic languages* s. 97–114. Lontoo: Routledge.
- 1998b. Estonian. – Daniel Abondolo (toim.), *The Uralic languages* s. 115–147. Lontoo: Routledge.
- VIKS, ÜLLE 1994: *Eesti keele klassifikatoorne morfoloogia*. Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA, HEINONEN, TARJA-RIITTA JA ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki:

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. <http://scripta.kotus.fi/visk> (16.4.2016).
- WALS = *The World Atlas of Language Structures Online*. Matthew S. Dryer & Martin Haspelmath (toim.) 2013. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. <http://wals.info> (4.5.2016).
- ÄIMÄ, FRANS 1919: *Astevaihtelututkielmia. Ensimmäinen osa. Lapin murteiden välisiä konsonanttivaihteluita*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 45. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Liitteet

Liite 1. Viron kielen taivutustyyppit esimerkkisanoineen EKKR:n (s. 306–307) mukaan. Tyyppien numerointi tutkielman kirjoittajan tekemä.

TAIVUTUSTYYPPI	AVOIN LUOKKA		SULJETTU LUOKKA	
	KAAVA	ESIM. SANAT	KAAVA	ESIM. SANAT
I (ei av)	1. /1 V/	<i>koi-idee</i>	–	–
II (ei av)	2. /2 I V/	<i>ema-pesa</i>	19. /2 I i/	<i>nimi</i> (8)
	3. /3 C/ /tar/	<i>seminar</i> <i>lauljatar</i>	20. /2 I i/ –	<i>tuli</i> (6) –
III (ei av)	4. /2 II V/	<i>ratsu</i>	–	–
	5. /2 I e/	<i>kõne</i>		
	6. /(V)nna/	<i>lauljanna</i>		
IV (ei av)	7. /2 III V/	<i>aasta</i>	21. /2 I e/	<i>kole</i> (90)
	8. /3jj V/	<i>taltsutamatu</i>	22. /2 I e/	<i>habe</i> (30)
	9. /2 C/	<i>redel</i>	23. /1 C/	<i>õel</i> (10)
	10. /2 III er, el/	<i>kringel</i>	24. /(V)s/	<i>magus</i> (20)
	11. /(C)ne, ik, kas, jas, ts, ng, nd, rd, v-, tav- kesks, m- vertailusana/			
V (ei av)	12. /(V)ne, ke, (V)s/-sanat			
	13. /(V)ne 3 I ~ II tai 2 III/	<i>soolane</i> <i>maine</i>	25. /(V) s1/	<i>juus</i> (5)
	14. /(V)s 1 tai 2 I~II/	<i>teos</i> <i>otsus</i>		
	15. /(V)ne 3 III/	<i>jõuline</i>		
	16. /(V)s 2 III/	<i>lootus</i>		
	17. /pitkät johtimet/	<i>kannatlikkus</i>		
VI (heikkenevä av)	18. /1 C/	<i>siil</i>	26. /1 C/	<i>jõud</i> (30)
			27. /1 V/	<i>sai</i> (20)
			28. /2 I i/	<i>nali</i> (40)
			29. /2 I C/	<i>sõber</i> (20)
			30. /2 I V/	<i>pada-sõda</i> (50)
			31. /2 I V/	<i>lagi</i> (8)
			32. /1 C/	<i>koer</i> (20)

		33. /1 C/ <i>suur</i> (30)
		34. /1 C/ <i>uus-küüs</i> (20)
		35. /2 I i/ <i>käsi</i> (9)
VII(vahvene va)	–	36. /2 I ~ II e/ <i>mõte</i> (390)
		37. /2 I ~ II e/ <i>pääse</i> (90)
		38. /2 II C/ <i>küüinal</i> (40)
		39. /2 I~II V _s / <i>ratas</i> (160)
		40. /2 II V _s / <i>armas</i> (20)
		41. /2 I~II C/ <i>manner</i> (8)

Liite 2. Pohjoissaamen astevaihtelutapaukset Nickelin ja Sammallahten (2011: 27–33) mukaan. Suomenkieliset merkitykset tarkistettu *Álgu*-verkkotietokannasta.

	Keskus-konsonantisto			Esimerkkisanat			Merkitykset		
	III	II	I	III	II	I			
1	ḍ'ḍ	ḍḍ	ḍ	<i>oaḍ'ḍi</i>	<i>oaḍḍit</i>	<i>oaḍán</i>	nukkuva		
	f'f	ff	f	<i>stáf'fu</i>	<i>stáffu</i>		valkama	nukkua	nukun
	l'l	ll	l	<i>gol'li</i>	<i>golli</i>			valkaman	
	hl'l	hll	hl	<i>cuhl'li</i>	<i>golli</i>		kulta	kahvi	kahvin
	llj	lj		<i>viellja</i>	<i>golli</i>			kullan	
	m'm	mm	m	<i>cum'má</i>	<i>guolli</i>			kala	kalan
	n'n	nn	n	<i>pean'na</i>	<i>guolli</i>		mutiseva		
	n'nj	nnj	nj	<i>man'njái</i>	<i>cuhllat</i>	<i>cuhlai</i>		mutista	mutisi
	ŋ'ŋ	ŋŋ	ŋ	<i>haŋ'ŋá</i>	<i>viellja</i>		veli	veljen	
	r'r	rr	r	<i>hear'rá</i>	<i>vielja</i>		suudelma	suudelman	
	hr'r	hrr	hr	<i>skuhr'ri</i>	<i>cummá</i>	<i>nama</i>		nimi	nimen
	s's	ss	s	<i>guos'si</i>	<i>namma</i>	<i>nama</i>	kynä	kynän	
	š'š	šš	š	<i>duš'šat</i>	<i>peanna</i>			lapsi	lapsen
	t't	tt	t	<i>muot'tái</i>	<i>mánná</i>	<i>máná</i>	'jolla on monta miniää'		
	v'v	vv	v	<i>duv'vá</i>	<i>mannji</i>	<i>manji</i>	miniä	miniän	
					<i>haŋ'ŋá</i>		alli	allin	
					<i>manŋe-</i>	<i>manjis</i>		perä-	perässä
					<i>borrat</i>	<i>boran</i>	herra	herran	
					<i>skuhrrat</i>	<i>skuhrai</i>	kuorsaava	syödä	syön
					<i>gussa</i>	<i>gusa</i>	vieras	kuorsata	kuorsasi
					<i>máššat</i>	<i>mášai</i>	menehtyä	vieraan	
					<i>Ruotta</i>	<i>Ruota</i>		lehmä	lehmän
					<i>vivva</i>	<i>viva</i>		malttaa	malttoi
							'jolla on monta tätiä'		
								Ruotsi	Ruotsin
							kyyhkynen	kyyhkysen	
								vävy	vävyn
2	hcc	hc	z	<i>fáhcca</i>	<i>fáhca</i>		lapanen	lapasen	
	hčč	hč	ž	<i>áhčči</i>	<i>ohcat</i>	<i>ozan</i>		etsiä	etsin
	hkk	hk	g	<i>áhkku</i>	<i>áhči</i>		isä	isän	
	hpp	hp	b	<i>báhppa</i>	<i>báhčit</i>	<i>bážán</i>		ampua	ammun
					<i>johka</i>	<i>joga</i>	isoäiti	isoäidin	
								joki	joen
							pappi	papin	

	<i>htt</i>	<i>ht</i>	<i>đ</i>	<i>bihtta</i>	<i>rahpat</i> <i>bihta</i> <i>goahti</i>	<i>rabai</i> <i>goadi</i>	pala	avata palan kota	avasi koda
3 A	<i>bb</i> <i>dd</i> <i>ddj</i>	<i>pp</i> <i>tt</i> <i>dj</i>	<i>j</i>	<i>oabbá</i> <i>loddi</i> <i>áddjá</i>	<i>oappá</i> <i>lotti</i> <i>ádjá</i>	<i>vuodjit</i> <i>vuoján</i>	sisko lintu isoisä	siskon linnun isoisän	ajan
	<i>gg</i> <i>zz</i> <i>žž</i>	<i>kk</i> <i>cc</i> <i>čč</i>		<i>roggi</i> <i>gazza</i> <i>oažžut</i>	<i>rokki</i> <i>gacca</i> <i>oaččun</i>		kuoppa kynsi saada	kuopan kynnen saan	
3 B	<i>rbm</i> <i>rdn</i> <i>rdnj</i> <i>rgj</i>	<i>rpm</i> <i>rtn</i> <i>rtnj</i> <i>rkj</i>		<i>fierbmi</i> <i>bárdni</i> <i>skurdnjas</i> <i>a</i>	<i>fierpmi</i> <i>bártni</i> <i>skurtnjas</i> <i>goarkjun</i>		verkko poika surkean kiivetä	verkon pojan surkea kiipeän	
3 C	<i>bm</i> <i>dn</i> <i>dnj</i> <i>gj</i>	<i>pm</i> <i>tn</i> <i>tnj</i> <i>kj</i>	<i>m</i> <i>n</i> <i>nj</i> <i>ŋ</i>	<i>biebmu</i> <i>eadni</i> <i>boadnji</i> <i>duogŋat</i>	<i>biepmu</i> <i>sápmi</i> <i>sáni</i> <i>boatnji</i> <i>botnjat</i> <i>duokŋan</i> <i>jokŋa</i>	<i>sámi</i> <i>sáni</i> <i>bonjan</i> <i>jona</i>	ruoka äiti aviomies paikata	ruoan saame äidin sana aviomiehe n vääntää paikkaan puolukka	saamen sanan väännän puolukan
4 A	<i>đb</i> <i>đg</i> <i>đj</i> <i>đv</i> <i>ib</i> <i>ic</i> <i>id</i> <i>if</i> <i>ig</i> <i>ik</i> <i>il</i>	<i>đbb</i> <i>đgg</i> <i>đjj</i> <i>đvv</i> <i>ibb</i> <i>icc</i> <i>idd</i> <i>iff</i> <i>igg</i> <i>ikk</i> <i>ill</i>		<i>beađbi</i> <i>geađgi</i> <i>guđju</i> <i>báđvi</i> <i>láibi</i> <i>gáica</i> <i>áidi</i> <i>riifu</i> <i>áigi</i> <i>čuoika</i> <i>biila</i>	<i>beađbbi</i> <i>geađggi</i> <i>guđjju</i> <i>báđvvi</i> <i>láibbi</i> <i>gáicca</i> <i>áiddi</i> <i>riiffu</i> <i>áiggi</i> <i>čuoikka</i> <i>biillat</i>		lapaluu kivi suoja visa leipä vuohi aita harava aika sääski auto	lapaluun kiven suojan visan leivän vuohen aidan haravan ajan sääsken auton	

<i>ihl</i>	<i>ihll</i>	<i>máihli</i>	<i>máihlli</i>	mahla	mahlan	
<i>rf</i>	<i>rff</i>	<i>márfi</i>	<i>márffi</i>	makkara	makkaran työskentel	
<i>rg</i>	<i>rgg</i>	<i>bargat</i>	<i>barggan</i>	työskennellä	en	
<i>rj</i>	<i>rjj</i>	<i>girji</i>	<i>girjji</i>	kirja	kirjan	
<i>rk</i>	<i>rkk</i>	<i>mearka</i>	<i>mearkka</i>	merkki	merkin	
<i>rp</i>	<i>rpp</i>	<i>árpu</i>	<i>árppu</i>	lanka	langan	
<i>rs</i>	<i>rss</i>	<i>hirsá</i>	<i>hirssa</i>	hirsi	hirren	
<i>rš</i>	<i>ršš</i>	<i>morša</i>	<i>moršša</i>	mursu	mursun	
<i>rt</i>	<i>rtt</i>	<i>bárti</i>	<i>bártti</i>	vahinko	vahingon	
<i>rv</i>	<i>rvv</i>	<i>arvi</i>	<i>arvvi</i>	sade	sateen	
<i>rz</i>	<i>rzz</i>	<i>birzi</i>	<i>birzzi</i>	huterá	huteran	
<i>rž</i>	<i>ržž</i>	<i>gárži</i>	<i>gáržži</i>	ahdas	ahtaan	
<i>sk</i>	<i>skk</i>	<i>osku</i>	<i>oskku</i>	usko	uskon	
<i>sm</i>	<i>smm</i>	<i>leasmi</i>	<i>leasmmi</i>	kihti	kihdin	
<i>sp</i>	<i>spp</i>	<i>luspi</i>	<i>lusppi</i>	luusua	luusuan	
<i>st</i>	<i>stt</i>	<i>baste</i>	<i>bastte</i>	lusikka	lusikan	
<i>šk</i>	<i>škk</i>	<i>huškut</i>	<i>huškkui</i>	lyödá	löi	
<i>šl</i>	<i>šll</i>	<i>rišlá</i>	<i>rišllá</i>	resla (reessä)	reslan	
<i>šm</i>	<i>šmm</i>	<i>šušmi</i>	<i>šušmmi</i>	kantapäá	kantapäán	
<i>št</i>	<i>štt</i>	<i>gušta</i>	<i>gušttá</i>	harja	harjan	
<i>šv</i>	<i>švv</i>	<i>gášvalit</i>	<i>gášvvihit</i>	mätkäyttää	mätkähtää	
<i>tk</i>	<i>tkk</i>	<i>mátki</i>	<i>mátkki</i>	matka	matkan	
<i>tm</i>	<i>tmm</i>	<i>fátmi</i>	<i>fátmmi</i>	syli	sylin	
<i>vd</i>	<i>vdd</i>	<i>dávda</i>	<i>dávdda</i>	tauti	taudin	
<i>vg</i>	<i>vgg</i>	<i>leavga</i>	<i>leavgga</i>	lippu	lipun	
<i>vj</i>	<i>vjj</i>	<i>čoavji</i>	<i>čoavjji</i>	maha	mahan	
<i>vk</i>	<i>vkk</i>	<i>lávka</i>	<i>lávkká</i>	laukku	laukun	
<i>vl</i>	<i>vll</i>	<i>fávli</i>	<i>fávlli</i>	väylä	väylän	
<i>vhl</i>	<i>vhll</i>	<i>guvhli</i>	<i>guvhlli</i>	kuhmu	kuhmun	
<i>vp</i>	<i>vpp</i>	<i>gávpi</i>	<i>gávppi</i>	kauppa	kaupan	
<i>vr</i>	<i>vrr</i>	<i>jávri</i>	<i>jávrrri</i>	järvi	järven	
<i>vt</i>	<i>vtt</i>	<i>bávttat</i>	<i>bávttai</i>	painaa	painoi	
<i>vz</i>	<i>vzz</i>	<i>sávza</i>	<i>sávzza</i>	lammas	lampaan	
<i>vž</i>	<i>vžž</i>	<i>guovža</i>	<i>guovžža</i>	karhu	karhun	
4 B	<i>đbm</i>	<i>đmm</i>	<i>lieđbmi</i>	<i>lieđmmi</i>	lapa (airon) (suksen)	lavan
	<i>đgy</i>	<i>đny</i>	<i>beađgnát</i>	<i>beađnyis</i>	jalansijat	-sija
	<i>ibm</i>	<i>imm</i>	<i>áibmu</i>	<i>áimmu</i>	ilma	ilman
	<i>idn</i>	<i>inn</i>	<i>seaidni</i>	<i>seainni</i>	seinä	seinän
	<i>ign</i>	<i>iny</i>	<i>vuoiḡna</i>	<i>vuoiḡna</i>	henki	hengen
	<i>lbm</i>	<i>lmm</i>	<i>čalbmi</i>	<i>čalmmi</i>	silmä	silmän

	<i>ldn</i>	<i>lnn</i>	<i>suoldni</i>	<i>suolnni</i>	kaste (usva)	kasteen
	<i>lgj</i>	<i>ljg</i>	<i>jalgját</i>	<i>jalhjis</i>	kannot	kanto
	<i>vdn</i>	<i>vnn</i>	<i>ivdni</i>	<i>ivnni</i>	väri	värin
	<i>vdnj</i>	<i>vnnj</i>	<i>sávdnji</i>	<i>sávnnji</i>	sauma	sauman
4 C	<i>isk</i>	<i>iskk</i>	<i>Duiska</i>	<i>Duisikka</i>	Saksa	Saksan
	<i>ist</i>	<i>istt</i>	<i>máistit</i>	<i>máisttán</i>	maistaa	maistan
	<i>msk</i>	<i>mskk</i>	<i>limsku</i>	<i>limskku</i>	riepu	rievun
	<i>mšk</i>	<i>mškk</i>	<i>rámški</i>	<i>rámškki</i>	ryysy	ryysyn
	<i>nsk</i>	<i>nskk</i>	<i>Ránska</i>	<i>Ránsikka</i>	Ranska	Ranskan
	<i>nst</i>	<i>nstt</i>	<i>goansta</i>	<i>goanstta</i>	konsti	konstin
	<i>rsk</i>	<i>rskk</i>	<i>hersko</i>	<i>herskko</i>	herkku	herkun
	<i>rst</i>	<i>rstt</i>	<i>Kirste</i>	<i>Kirstte</i>	Kirsti	Kirstin
	<i>vsk</i>	<i>vskk</i>	<i>hávskut</i>	<i>hávskkui</i>	hauskistua	hauskistui
	<i>vst</i>	<i>vstt</i>	<i>návstu</i>	<i>návsttu</i>	venevaja	venevajan
4 D	<i>kc</i>	<i>vcc</i>	<i>cikcut</i>	<i>civccui</i>	nipistellä	nipisteli
	<i>kč</i>	<i>včč</i>	<i>gokčat</i>	<i>govččan</i>	peittää	peitän
	<i>ks</i>	<i>vss</i>	<i>oaksi</i>	<i>oavssi</i>	oksa	oksan
	<i>kst</i>	<i>vstt</i>	<i>teaksta</i>	<i>teavstta</i>	teksti	tekstin
	<i>kš</i>	<i>všš</i>	<i>dikšut</i>	<i>divššun</i>	hoitaa	hoidan
	<i>kt</i>	<i>vtt</i>	<i>gákti</i>	<i>gávtti</i>	lapintakki	lapintakin